

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> - Duża liczba mieszkańców, relatywnie duża gęstość zaludnienia, znacząca liczebność miejscowości wiejskich. - Duża liczba względnie młodych pracowników na obszarach wiejskich. Korzystna struktura wiekowa kierowników gospodarstw w odniesieniu do średniej w krajach UE. - Relatywnie niewielka skala bezrobocia, w tym wśród młodych mieszkańców wsi. - Wzrost poziomu wykształcenia oraz podnoszenie kwalifikacji mieszkańców wsi. Nasilony proces profesjonalizacji pracy rolnika. - Wysokie walory przyrodnicze i turystyczne obszarów wiejskich. - Poprawa stanu wyposażenia w przedmioty trwałego użytkowania (baza zasobowa). - Wysoki poziom kapitału społecznego. Zaangażowanie w działania na rzecz lokalnej społeczności. Relatywnie duża liczba organizacji i ugrupowań o charakterze społecznym. - Rodzinny charakter dużej liczby gospodarstw rolnych. Funkcja społeczna małych gospodarstw rolnych. - Wielkość zasobów biomasy. 	<ul style="list-style-type: none"> - Niekorzystne procesy demograficzne; wyludnianie się i marginalizacja dużej części regionów wiejskich; migracje. - Nadwyżki siły roboczej w rolnictwie. Niska wydajność pracy w rolnictwie. - Rozdrobnienie gospodarstw rolnych. - Niedostateczna liczba pozarolniczych miejsc pracy. Niski poziom przedsiębiorczości. - Niskopłatne i niskiej jakości miejsca pracy. - Utrudnienia w dostępie ludności wiejskiej do Internetu. - Braki w rozwoju infrastruktury transportowej i społecznej na obszarach wiejskich. - Zapóźnienia infrastrukturalne w zakresie dostępu do specjalistycznych placówek usługowych. - Nieefektywne zagospodarowanie odpadów komunalnych. - Braki w gospodarce ściekowej na obszarach wiejskich. - Niewystarczający poziom świadomości ekologicznej, wiedzy o zmianach klimatu oraz praktyk pro-środowiskowych mieszkańców wsi. - Zróżnicowanie stanu zasobów dziedzictwa kulturowego.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> – Rozwój gospodarczy obszarów wiejskich w oparciu o nowe modele biznesowe i biogospodarkę. – Wzrost świadomości ekologicznej społeczeństwa. – Trendy pro-środowiskowe, wzrost znaczenia zachowań pro-ekologicznych np. biogospodarka, gospodarka odpadami. – Wysokie walory środowiskowe i kulturowe, umożliwiające rozwój turystyki wiejskiej, – Rozwój ekonomii wolnego czasu. – Nowe trendy konsumpcyjne. – Zmiany w poziomie produkcji rolniczej i sytuacji dochodowej polskich rolników. – Rozwój cyfryzacji. – Rosnące zainteresowanie i umiejętności posługiwania się technologiami informacyjno-komunikacyjnym w społeczeństwie. – Rozwój nowoczesnej i taniej infrastruktury połączeń internetowych. 	<ul style="list-style-type: none"> – Postępujący proces starzenia się społeczeństwa. – Wyższe zagrożenie ubóstwem niż w miastach. – Rosnące dysproporcje w zakresie dostępu do infrastruktury technicznej i społecznej oraz podstawowych usług. – Wykluczenie cyfrowe, technologiczne, biznesowe Wpływ zmian klimatu na obszary wiejskie. – Konflikty między ludnością napływową a tradycyjnymi mieszkańcami obszarów wiejskich. – Zmniejszanie się zasobów wodnych. – Zagrożenie środowiska leśnego.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Mocne strony

Duża liczba mieszkańców, relatywnie duża gęstość zaludnienia, znacząca liczebność miejscowości wiejskich. Duża liczba względnie młodych pracowników na obszarach wiejskich. Korzystna struktura wiekowa kierowników gospodarstw w odniesieniu do średniej w krajach UE.

Cechą wyróżniającą Polskę wśród państw członkowskich UE jest duża powierzchnia obszarów wiejskich i znaczący rozmiar populacji wiejskiej. Według danych Eurostatu w 2017 roku tereny klasyfikowane jako typowo wiejskie (*predominantly rural*) zajmowały ponad połowę terytorium kraju (52,1%). Zamieszkiwało je 13,3 mln osób, czyli 35% całej populacji. Polska należy zatem do krajów o ponadprzeciętnie wysokim udziale ludności wiejskiej i jej koncentracji na terenach klasyfikowanych jako wiejskie¹. Ludność wiejska w Polsce zamieszkuje relatywnie dużą liczbę miejscowości (52,5 tys.), co przekłada się na rozproszenie struktury osadniczej kraju. Przeciętna gęstość zaludnienia regionów wiejskich w naszym kraju, była wysoka, w porównaniu ze średnią dla regionów wiejskich we wszystkich państwach w UE-28².

Struktura wieku mieszkańców regionów wiejskich w Polsce była korzystniejsza niż przeciętnie dla obszarów wiejskich w całej UE-28. W 2017 roku w Polsce na obszarach wiejskich, udział osób w wieku aktywności zawodowej (tj. w wieku 15-64 lata) wynosił 68,7% i był wyższy niż średnio w UE-28 (64,0%), a udział osób do 15 roku życia był na poziomie 15,4% (w UE-28 – 15,3%)³.

W odniesieniu do grupy kierowników gospodarstw rolnych w Polsce, w roku 2016, nieco połowa z nich (51,3%) była w grupie wiekowej od 35 do 54 lat, a co dziesiąta (10,2%) nie przekroczyła 35 lat. W tej grupie osób relacja odsetka osób w wieku do 35 lat do odsetka osób w wieku co najmniej 55 lat w naszym kraju wynosiła 0,27. Tym samym wskaźnik ten był jednym z najwyższych w państwach UE-28, który dla wszystkich państw członkowskich UE wynosił 0,09.⁴ Relatywnie korzystną strukturę wiekową kierowników gospodarstw rolnych odbierać można także jako ich zdolność absorpcyjną do wdrażania innowacji.

Relatywnie korzystną strukturę wiekową kierowników gospodarstw rolnych wraz z wysokim poziomem kwalifikacji zawodowych części osób z tej grupy należy postrzegać jako potencjalne czynniki zwiększenia innowacyjności krajowej gospodarki rolno-żywnościowej. Z przeprowadzonych szacunków wynikało, że w ostatnich latach potencjał do wprowadzania innowacji wdrażanie nowoczesnych rozwiązań technicznych i technologicznych dotyczyło 18-19% gospodarstw rolnych w Polsce o powierzchni 1 ha UR i więcej⁵.

---

¹ W 2017 roku średni udział ludności wiejskiej w UE-28 wynosił 19,2%. Według danych Eurostatu w latach 2012-2017 odsetek populacji wiejskiej w Polsce zmniejszył się o 1 pp. Jednocześnie przeciętna gęstość zaludnienia regionów wiejskich w Polsce była relatywnie wysoka i wynosiła 83 osoby na km². Była ona większa o 32 osoby niż przeciętna dla UE-28 (51 osób/km²). Mieszkańcy polskiej wsi stanowili jednocześnie 14% wszystkich osób z obszarów typowo wiejskich w UE-28, *Obszary wiejskie w Polsce w 2016 roku*, 2017: GUS, Warszawa, s. 76; *CAP Context Indicators 2014-2020, 1. Population*, 2018 update, https://ec.europa.eu/assets/agri/cap-context-indicators/documents/c1_en.pdf, (dostęp: 29.05.2019).

² Aktualna sytuacja sektora . . . ., wskaźnik C.02, s.52.

³ Aktualna sytuacja sektora . . . ., wskaźnik C.03, s.52.

⁴ Aktualna sytuacja sektora . . . ., wskaźnik C.14, s.60-61.

⁵ Józwiak W. Kagan A., Mirkowska Z. 2012: *Innowacje w polskich gospodarstwach rolnych, zakres ich wdrażania i znaczenie*, Zagadnienia Ekonomiki Rolnej, 3(332), 3-27.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Relatywnie niewielka skala bezrobocia, w tym wśród młodych mieszkańców wsi

Do mocnych stron obszarów wiejskich w Polsce zaliczyć trzeba niewielką skalę bezrobocia. W 2017 roku brak pracy dotyczył 5,3% populacji w wieku aktywności zawodowej zamieszkującej regiony wiejskie. Poziom wiejskiego bezrobocia w kraju był zbliżony do wartości tego wskaźnika w regionach pośrednich (5,2%) i nieznacznie niższy niż w regionach miejskich (4,9%). W latach 2013-2017 w regionach wiejskich w Polsce bezrobocie znacząco się zmniejszyło, co należy przypisać oddziaływaniu czynników cyklicznych. Skala bezrobocia zmalała także wśród młodych mieszkańców wsi. Udział bezrobotnych wśród osób aktywnych zawodowo w wieku 15-24 lata wynosił 15,6%. W latach 2015-2017 odsetek ten zmalał o 6,3 pp.

Wzrost poziomu wykształcenia oraz podnoszenie kwalifikacji mieszkańców wsi. Nasilony proces profesjonalizacji pracy rolnika.

W ostatnich kilkunastu latach na obszarach wiejskich odnotowano pozytywne zmiany w odniesieniu do poziomu wykształcenia ludności. Już dziesięć lat po wejściu Polski do UE blisko co dziesiąty mieszkaniec wsi legitymował się wyższym wykształceniem. Jednocześnie nadal takich osób było na wsi znacznie mniej niż w miastach, gdzie w analogicznym okresie ich odsetek obejmował dwukrotnie więcej populacji (12,1% osób z wyższym wykształceniem na wsi, wobec 29,6% osób w ogółem w miastach. W dużych miastach (500 tys. mieszk. i więcej) odsetek ten był zdecydowanie wyższy - 47,7%, w małych miastach (poniżej 20 tys. mieszkańców) był na poziomie małe 21,6%. Według danych GUS w 2018 roku wykształcenie wyższe posiadało: 9,6% rolników, w tym w przypadku mężczyzn odsetek ten wynosił 4,6%, a w grupie kobiet 5,0%). W grupie pracowników 27,4% osób posiadało ten poziom wykształcenia (w tym w grupie mężczyzn 10,9%, a w grupie kobiet -16,6%). Wśród osób pracujących na własny rachunek ogółem 31,7% osób legitymowało się wyższym poziomem wykształcenia (mężczyźni -14,6%, kobiety-17,8%).

Z prowadzonych badań ankietowych w IERiGŻ-PIB wynikało, iż wzrost poziomu wykształcenia odnotowano zarówno wśród osób z wiejskich rodzin rolniczych, jak i bezrolnych. Wzrost poziomu wykształcenia dotyczył głównie kierunków nierolniczych, natomiast nie odnotowano postępu w rozpowszechnieniu szkolnych kwalifikacji rolniczych. Jednocześnie zmniejszył się udział rolników posiadających tylko kursowe przygotowanie do wykonywanego zawodu, ponieważ w rolnictwie pozostawały przede wszystkim osoby z kwalifikacjami rolniczymi na poziomie szkolnym. To zjawisko potwierdza nasilony proces profesjonalizacji pracy rolnika. Kierownicy gospodarstw rolnych w Polsce byli relatywnie lepiej wyszkoleni do pracy w rolnictwie niż zarządzający gospodarstwami w UE-28.

Wysokie walory przyrodnicze i turystyczne obszarów wiejskich

Powierzchnia Polski wg danych GUS (2018) wynosiła 312 679 km², obszar administracyjnie wiejski zajmuje 93,2% powierzchni kraju. W Polsce znacząca część obszarów wiejskich obejmuje tereny cenne przyrodniczo i turystycznie. Warto podkreślić fakt, iż chociaż w latach 2000-2012 powierzchnia obszarów wiejskich w Polsce zmniejszyła się (o 4,7%; EU-28: 1,4%), to powierzchnia naturalnych użytków zielonych pozostawała bez zmian. Jednocześnie na obszarze Polski, w tym okresie,

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

odnotowano wzrost powierzchni lasów (o 1,4%; EU-28: 1,1%) oraz wzrost powierzchni obszarów antropogenicznych (o 2,4% (EU-28: 0,7%).

Dane zebrane przez IERiGŻ-PIB z różnych miejscowości wiejskich położonych w różnych częściach Polski świadczyły o tym, że w większości z nich zidentyfikowano usytuowanie obiektów i przestrzeni ważnych z punktu widzenia ochrony środowiska, dziedzictwa przyrodniczego i kulturalnego. Wśród nich należy wyróżnić parki narodowe, parki krajobrazowe, obszary cenne przyrodniczo i chronione (rezerваты przyrody, obszary Natura 2000), pomniki przyrody oraz obszary wodne (kąpieliska, jeziora). W części wsi znajdowały się również dobra kultury o wartości historycznej, takie jak zabytki sakralne (kościóły, cmentarze), zabytki architektury i zabudowania mające wartość historyczną (dworki, mury obronne, pałace, warsztaty pracy).

Część zauważalnych przemian w sferze kulturowej polega także na docenianiu wartości takich jak dbałość o stan środowiska przyrodniczego, racjonalne wykorzystywaniu zasobów, przywiązywanie wagi do zdrowia i jakości życia. Towarzyszy temu popularyzacja regionalizacji i zainteresowania lokalnością. Mając na uwadze, że wzrastająca zamożność, świadomość ekologiczna i świadomość w zakresie higieny życia w społeczeństwach krajów wysokorozwiniętych w tym w UE, przekłada się na rosnące zainteresowanie żywnością wysokiej jakości i żywnością funkcjonalną (w tym „leczniczą”), tradycyjną, produkowaną w sposób nieobciążający środowiska i klimatu, spodziewać się można, iż i w naszym kraju preferencje konsumentów dalej rozwijać się będą w tym kierunku. Popyt na produkty wysokiej jakości, wytwarzane w sposób przyjazny środowisku to także możliwość poprawy dochodów producentów rolnych, rozwój drobnego przetwórstwa itp., co stworzy także szereg możliwości związanych z rynkiem pracy na obszarach wiejskich. W tym m.in. szansę na zbyt produkcji (w zróżnicowanej formie sprzedaży) będą miały nowoczesne gospodarstwa ekologiczne, dalej rozwijać się będą mogły nowe formy usług związanych z ekonomią wolnego czasu: tj. rekreacją i wypoczynkiem na obszarach wiejskich, prowadzeniem różnego rodzaju warsztatów, ukierunkowane na zaspakajanie potrzeb społecznych (w tym usługi opiekuńcze, domy pobytu dziennego, możliwość prowadzenia różnego rodzaju warsztatów, spotkań grup roboczych) przy jednoczesnym wykorzystaniu lokalnych zasobów. Z punktu widzenia dywersyfikacji gospodarczej obszarów wiejskich i rozwoju tamtejszych rynków pracy zasadnicze znaczenie będzie miało funkcjonowanie sektora biogospodarki obejmującego działalność podmiotów bazujących na wykorzystaniu różnych surowców naturalnych, w tym biomasy.

Wysokie walory kulturowe, środowiskowe i turystyczne obszarów wiejskich oraz znaczące obszary leśne umożliwiają m. in. rozwój ekonomii wolnego czasu i turystyki wiejskiej, , wykształcanie się trendów konsumpcyjnych przyczyniające się do powstawania nowych obszarów konsumpcyjnych i nowych sektorów produkcyjnych.

Poprawa stanu wyposażenia w przedmioty trwałego użytkowania (baza zasobowa).

W ostatnich kilkunastu latach wzrósł poziom wyposażenia gospodarstw domowych w dobra trwałego użytku nowej generacji. Przy czym wielkość tych zmian była uwarunkowana nie tylko wzrostem dochodów rozporządzalnych, ale również miejscem zamieszkania. Na obszarach wiejskich odnotowano znaczącą poprawę odnośnie wyposażenia w instalacje techniczno-sanitarne. Odnotowano dalszą poprawę stopnia wyposażenia gospodarstw domowych rolników w przedmioty trwałego

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

użytkowania, w porównaniu z innymi wyróżnionymi grupami rodzin i tym samym wyrównywanie się parytetu wyposażenia.

Większość wiejskich rodzin, podobnie jak w miastach jest wyposażona w komputery, laptopy, posiadała urządzenia umożliwiające dostęp do Internetu. Według danych GUS, w roku 2019 komputery posiadało 83,9 rodzin rolników (w 2010 roku odsetek ten wynosił 74,7%), tablety 72,5% rodzin (w 2010- 60,9), a urządzenia umożliwiające dostęp do Internetu 89,8% rodzin rolników (w 2010 87,8%).

Wysoki poziom kapitału społecznego. Zaangażowanie w działania na rzecz lokalnej społeczności. Relatywnie duża liczba organizacji i inicjatyw o charakterze społecznym.

Poziom życia na obszarach wiejskich i możliwości jego rozwoju uzależnione są m.in. od intensywności i jakości relacji międzyludzkich. Treść wzajemnych interakcji może stanowić cenny zasób dla jednostek i społeczności lokalnych. Pomimo zauważalnej swoistej niechęci do niektórych sformalizowanych form współpracy (np. grupy producentów rolnych, spółdzielnie) ludność wiejska jest otwarta na szereg innych form współpracy (np. spółki wodne) co potwierdza np. obserwowany rozwój lokalnych grup działania (LGD). Wszystko to przekłada się nie tylko na rozwój partnerskiej współpracy, ale także i wielu wspólnych działań w kontekście ekonomii społecznej.

Sposobami minimalizacji ryzyka wykluczenia społecznego różnych kategorii ludności wiejskiej (m.in.: seniorzy, osoby niepełnosprawne, osoby opiekujące się dziećmi, osobami niepełnosprawnymi lub starszymi, kobiety, osoby ubogie) są zyskujące coraz większą popularność inicjatywy oddolne i innowacje społeczne, polegające na samoorganizacji członków społeczności lokalnej, wolontariacie, aktywności społecznej czy dzieleniu się. Prowadzone w IERiGŻ-PIB badania, dotyczące znaczenia kapitału społecznego w kreowaniu wielopłaszczyznowego rozwoju obszarów wiejskich po przystąpieniu Polski do UE, wykazały wzrost aktywności społecznej mieszkańców wsi⁶. W 90% ankietowanych wsi wyróżniają się lokalni aktywiści. Chętnie razem działają (współpracują) kobiety i mężczyźni (70% wsi w roku 2016 wobec 40% w roku 2005). Istotne jest dalsze wspieranie tego procesu oraz zachęcanie do podejmowania współpracy, która pozwala zmniejszenie kosztów działalności gospodarczej i społecznej oraz wzmocnienie pozycji współpracujących podmiotów na rynku.

W badanym okresie zwiększyło się zaangażowanie społeczne głównie osób z najmłodszych grup wiekowych oraz seniorów. Jednym z podstawowych wskaźników ilustrujących aktywność społeczną było upowszechnienie zinstytucjonalizowanych form tej działalności. Świadczy o tym duża liczba nieformalnych i formalnych organizacji oraz instytucji działających na rzecz lokalnych wspólnot. Tradycyjnie najpopularniejsze z nich to OSP oraz organizacje skupiające kobiety, przede wszystkim Koła Gospodyń Wiejskich (KGW). Tym organizacjom udało się w swoisty sposób oprzeć przemianom na obszarach wiejskich jakie miały miejsce w ostatnich dziesięcioleciach (w tym np. przemianom systemowym z przełomu lat 80 i 90. minionego wieku). Nadal nie utraciły one swej dominującej pozycji w środowisku społecznym wsi, a w przypadku KGW należy zauważyć

---

⁶ Aktywność społeczna jest rozumiana jako czynne zaangażowanie (w różnych formach) poszczególnych osób lub grupy mieszkańców danego terenu, w życiu lokalnej społeczności, poprzez np. świadczone nieodpłatnie usługi, porady, organizację zrzeczeń, klubów, grup wsparcia.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

zdecydowany wzrost ich liczebności (w rejestrze ARiMR prowadzonych od dwóch lat znalazło się ich blisko 9 tys., należy jednak zauważyć, iż liczba ta nie obejmuje KGW zarejestrowanych w KRS oraz KGW będących nieposiadającymi osobowości prawnej jednostkami organizacyjnymi Kółek Rolniczych.

Jednocześnie ludność wiejska poszukiwała nowych form aktywności, np. w ramach Lokalnych Grup Działania (LGD). Są to stowarzyszenia o szczególnej formule, których członkami mogą być nie tylko osoby fizyczne (lokalni liderzy), ale i osoby prawne z trzech sektorów: społecznego, prywatnego i publicznego. Pomioty te powstały w ramach podejścia LEADER, które wykorzystuje lokalny potencjał by w sposób oddolny aktywnie kreować rozwój lokalny. Podkreślenia wymaga fakt, iż osoby inicjujące działania czy też aktywnie włączające się w życie społeczne wsi cieszyły się największym autorytetem w lokalnej społeczności⁷.

Często na obszarach wiejskich ankietowanych przez IERiGŻ PIB wsi, funkcjonowało po kilka organizacji. Podkreślić należy, iż unifikuje się członkostwo w organizacjach – w organizacjach zwyczajowo uznawanych za „męskie”, działają kobiety, zaś w tych postrzeganych jako kobiece, często członkami są mężczyźni. Wśród członków analizowanych organizacji znaczący odsetek stanowią osoby do 30 roku życia⁸. Na terenach wiejskich są organizacje młodzieżowe, chociaż o charakterze lokalnym: kluby sportowe, kluby uczniowskie, OSP w których działa młodzież. Wsparcie dla takich organizacji jest dostępne chociażby z działania 19. Wsparcie dla rozwoju lokalnego w ramach inicjatywy LEADER Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020, często w ramach projektów grantowych.

W ostatnich kilkunastu latach, zwiększyła się rola i znaczenie kobiet w kreowaniu lokalnych zmian, czego wyrazem było przede wszystkim relatywnie częste sprawowanie przez nie funkcji sołtysa. Nierzadko (w co trzeciej wsi) sołtyskami zostawały kobiety na kolejną kadencję lub obejmowały funkcje po mężu⁹. Relatywnie często była to kolejna kadencja tej samej osoby. Odnotowano także sytuację iż funkcję tą obejmowała córka sołtysa, lub też ustępująca sołtyska oddawała to stanowisko swojemu mężowi. Można odbierać to zjawisko także jako swoiste zaangażowanie grupy rodzin wiejskich, jako jednostek w procesy rozwoju najbliższego otoczenia czy też nawet jako tradycję kontynuowania wzorców aktywności społecznej.

---

⁷ w roku 2016 100% wskazań jako największego autorytetu w odniesieniu do społecznika, po 70% wskazań dla dobrego rolnika oraz księdza, po 20% dla nauczyciela oraz osób pozostałych. (Dudek M., Karwat-Woźniak B., Wrzochalska A., *Wybrane determinanty polaryzacji społecznej oraz stabilności ekonomicznej na obszarach wiejskich i w rolnictwie*, Seria Monografie PW 2015-2019, nr 33, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2016; *Zmiany strukturalne ...*, s. 5-6.

⁸ Szczególnie wśród członków klubów sportowych, zwraca uwagę relatywnie duży udział osób młodych, z wyższym poziomem wykształcenia, które można uznać za propagatorów zdrowego społeczeństwa, jednego z aspektów inteligentnych specjalizacji na obszarach wiejskich (wykreśliłbym drugi człon tego zdania, gdyż nie widzę wyraźnego związku między zdrowym trybem życia a inteligentnymi specjalizacjami obszarów wiejskich).

⁹ Przeprowadzone badania wykazały, iż ramach kadencji (2015-2019) funkcje sołtysa, sprawowały kobiety w 42,1% ankietowanych wsi. Skala zjawiska uległa dużemu zwiększeniu zarówno w odniesieniu do roku 2011 jak i roku 2005, kiedy odpowiednio wielkości te wynosiły 30,3% oraz 21,1%. W kadencji 2015-2019 w 33,0% wsiach sołtyską była kolejna kobieta (w roku 2011 odsetek takich wsi stanowił 15,8%). Przeprowadzone analizy pokazały także, że częściej w tą działalność angażowały się kobiety ze starszych grup wiekowych, przede wszystkim w wieku 41-50 lat (40,9% ogółu sołtyszek) oraz w wieku 51-60 lat (27,3% ogółu sołtyszek), a kobiety do 40 roku życia stanowiły zaledwie 13,6%. Ogółem średni wiek sołtyski w kadencji 2015-2019, wynosił 49 lat, wobec 53 lat w roku 2011 i 56 lat w roku 2005. Nieco starsze były sołtyski z rodzin rolniczych niż z rodzin bezrolnych.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Rodzinny charakter dużej liczby gospodarstw rolnych. Funkcja społeczna małych gospodarstw rolnych

Rodzinne gospodarstwa rolne w Polsce, podobnie jak tzw. nowych krajach UE, stanowią dominującą i trwałą cechę rolnictwa. Stanowią one dużą liczbę wielofunkcyjnych gospodarstw rolnych, obejmująca m.in. segment profesjonalnego rolnictwa towarowego, będącego podstawą krajowej produkcji rolnej i innych branż biogospodarki. Z kolei znaczenie małych gospodarstw rolnych ważne jest z perspektywy ekonomicznej, społecznej i środowiskowej. Chociaż z prowadzonych badań wynika, że większość małych gospodarstw jest ekonomicznie nieefektywna i ma bardzo ograniczone możliwości rozwoju, to jednak ich obecność w wiejskich strukturach, z punktu widzenia społecznego, środowiskowo-krajobrazowego oraz lokalnego rozwoju odgrywa ważną rolę.

Wielkość zasobów biomasy

Do mocnych stron obszarów wiejskich w Polsce należy zaliczyć potencjał zasobowy sektora biogospodarki. Duże znaczenie w gospodarce kraju mają sektory surowcowe biogospodarki (rolnictwo, łowiectwo, leśnictwo i rybactwo), jak również przemysły przetwórcze bazujące m.in. na surowcach pochodzenia rolniczego i leśnego, takie jak: przemysł spożywczy, drzewny, chemiczny, tekstylny i papierniczy. Coraz większą rolę odgrywa także gospodarowanie odpadami o charakterze rolniczym. Zauważalne jest bowiem zwiększanie ilości odpadów związanych z prowadzeniem działalności, także rolniczej, a jednocześnie istnieje z tym potrzeba, aby odpady te segregować, odbierać, przerabiać jeśli to możliwe i ostatecznie utylizować.

Biomasa jest obecnie najczęściej stosowanym odnawialnym źródłem energii. W sytuacji malejących krajowych i światowych zasobów paliw kopalnych, rosnących cen surowców energetycznych oraz niekorzystnego wpływu ich wykorzystywania na środowisko przyrodnicze (zanieczyszczenia atmosferyczne, zanieczyszczenia wód, duża ilość odpadów) jej użytkowanie w celach pozyskiwania energii stanowi konieczność. Biomasa tworzy istotną i powiększającą się część w bilansie energetycznym gmin i województw w Polsce, ponieważ jej krajowe zasoby są bardzo duże. Wynika to głównie z znaczącego obszaru użytków rolnych (14,6 mln ha) i lasów (9,2 mln ha) oraz dużej roli sektora rolnego i przemysłu drzewnego w Polsce. W produkcji biomasy w kraju wykorzystuje się przede wszystkim drewno odpadowe, odpady przemysłu drzewnego, biomasę pochodzenia rolniczego oraz biogaz rolniczy i wysypiskowy. Potencjał techniczny biomasy w Polsce szacuje się na poziomie od 755 do 900 PJ¹⁰. Zaznacza się przy tym jego względnie równomierne rozmieszczenie w skali kraju.

---

¹⁰ Petadzule: 900 PJ/rok (P – peta czyli 10¹⁵, określane również jako biliard)

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Słabe strony

Niekorzystne procesy demograficzne; wyludnianie się i marginalizacja dużej części regionów wiejskich; migracje

Mimo względnie korzystnej sytuacji demograficznej na terenach wiejskich w Polsce obserwowane jest, podobnie jak w większości regionów UE, starzenie się populacji. W okresie między 2012-2017 rokiem (Wykres 4.1 i 4.2) udział najstarszej kategorii ludności (w wieku 65 i więcej) w populacji wiejskiej kraju zwiększył się o 2,3 pp. a tempo tego wzrostu było szybsze niż przeciętnie w UE-28 (1,9 pp.)¹¹. Ze względu na uwarunkowane historycznie – odmienności w strukturze agrarnej, poziomie zurbanizowania, miejsca położenia wsi w stosunku do ośrodków metropolitalnych problem ludzi starszych¹² w wiejskiej społeczności występuje w różnym nasileniu zarówno w ujęciu regionalnym (ukierunkowanie rozwoju gospodarczego) jak i lokalnym (renta położenia). Najsilniej tendencja powiększania się grupy seniorów zaznacza się na terenach peryferyjnych, oddalonych od ośrodków miejskich, o słabej infrastrukturze komunikacyjnej. Postępujące zmiany demograficzne w tym nie tylko problem starzenia się populacji, ale także migracja wewnętrzna i zagraniczna powodują zniekształcenia w strukturze demograficznej (w tym zmniejszanie się udziału mieszkańców w wieku produkcyjnym w ogóle mieszkańców na terenach wiejskich), gdyż decyzje o opuszczeniu dotychczasowego miejsca zamieszkania najczęściej podejmują ludzie relatywnie młodzi¹³. Procesy migracyjne z obszarów wiejskich dotyczą przede wszystkim wsi położonych w znaczącej odległości od skupisk miejskich.

Na obszarach wiejskich ubywa rodzin (gospodarstw domowych), w których występuje niepełnosprawność członka rodziny. Według GUS¹⁴ w latach 2002-2011 liczba gospodarstw domowych z osobami niepełnosprawnymi wynosiła w 2002 r. 4263,7 tys. (w miastach: 2 602,8 tys., na wsi 1 660,9 tys.) a w 2011 r. zmniejszyła się do 3 789,4 tys. tj. o 474 tys. (w miastach do 2 484,9 tys., tj. o 118 tys.; a na wsi do 1 304,5 tys., tj. o 356 tys.). W latach 2002-2011 liczba mężczyzn niepełnosprawnych zmniejszyła się z 2 568,2 tys. do 2 166,9 tys. a kobiet z 2 888,5 tys. do 2 530,1 tys. Liczba osób (kobiety i mężczyźni) niepełnosprawnych z orzeczeniem prawnym zmniejszyła się z 4 450,1 tys. do 3 131,5 tys. (Rocznik Statystyczny 2017, s. 211).

Dwie trzecie gospodarstw domowych z osobami niepełnosprawnymi to gospodarstwa jednoosobowe. Stąd osoby te mogą być wyizolowane z życia społecznego, a zapewnienie im opieki medycznej

---

¹¹ *CAP Context Indicators 2014-2020, 2. Age structure*, 2018 update, https://ec.europa.eu/assets/agri/cap-context-indicators/documents/c2_en.pdf, (dostęp: 29.05.2019).

¹² Czynnikiem, który istotnie oddziałuje na narastanie problemu ludzi starych na wsi jest również tzw. atomizacja gospodarstw domowych, coraz mniej z nich tworzą rodziny wielopokoleniowe, natomiast dynamicznie przyrasta liczba gospodarstw jedno i dwuosobowych, które w większości tworzą osoby w starszym wieku (tzw. gospodarstwa emeryckie). W przeszłości, tradycją w wiejskiej rodzinie było zwyczajowe przejmowanie opieki i zaspakajania potrzeb starszego pokolenia wśród domowników. Sprzyjały temu przede wszystkim uwarunkowania ekonomiczne – przekazywanie majątku produkcyjnego naturalnym następcom, angażowanie seniorów do lżejszych zajęć w gospodarstwie, łączenia działalności produkcyjnej na sprzedaż i własny użytek. Współcześnie, zarówno na wsi jak i w mieście dominującym modelem rodziny są dwupokoleniowe gospodarstwa domowe tj. rodzice z dziećmi. Praca na roli, ze względu na technologie i mechanizację nie wymaga angażowania do niej wszystkich członków rodziny, a dla znacznej części wiejskich rodzin głównym źródłem utrzymania stała się praca zarobkowa. W istniejącej sytuacji na wsi, tak jak i w miastach w poprawie jakości życia seniorów podstawowe znaczenie ma zakres wsparcia o charakterze instytucjonalnym.

¹³ Sikorska A.M., Wrzochalska A., Chmielewska B., Karwat-Woźniak B., Chmieliński P., Dudek M.: *Włączenie społeczne seniorów na obszarach wiejskich Mazowsza – inicjatywy lokalne*, IERiGŻ-PIB, Warszawa, wrzesień 2018, s.16-17.

¹⁴ Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

i opiekuńczej stwarza wyzwania, zwłaszcza we wsiach położonych w znaczącej odległości od skupisk miejskich.

Jako słabość obszarów wiejskich w aspekcie społecznym wskazać można także swoiste obszary wykluczenia, na których identyfikuje się ludność defaworyzowaną na rynku pracy (np. mieszkańcy z osiedli po byłych PGR, emigranci czy też mniejszości narodowe).

Nadwyżki siły roboczej w rolnictwie. Niska wydajność pracy w rolnictwie.

Polska jest jednym z krajów UE o najwyższych zasobach siły roboczej w rolnictwie oraz najwyższym udziale utrzymujących się z rolnictwa i pracujących w tym dziale gospodarki narodowej w ogólnej liczbie ludności. W 2017 r. w Polsce w rolnictwie pracowało 9,6% osób zatrudnionych. Jednym z ważnych warunków zmian strukturalnych w rolnictwie i na obszarach wiejskich, po wejściu Polski w struktury unijne, było zauważalne zmniejszenie zatrudnienia w sektorze rolnym¹⁵, oraz wspieranie procesu wielofunkcyjnego rozwoju wsi. Jednym z podstawowych wyznaczników tego procesu są możliwości lokalnych rynków pracy, w kierunku tworzenia popytu na zasoby siły roboczej na wsi.

Przeprowadzone badania wykazały, iż liczebnie powiększyła się grupa osób z rodzin rolniczych, które aktywnie poszukiwały alternatywnych miejsc zatrudnienia, często całkowicie rezygnując z pracy w rodzinnym gospodarstwie. Tym samym coraz silniej zarysowywały się tendencje do racjonalizacji zatrudnienia w rolnictwie indywidualnym. Z szacunków wykonanych na podstawie badań terenowych IERiGŻ-PIB wynika, że w latach 2005-2016 liczba pracujących wyłącznie bądź głównie w użytkowanym gospodarstwie rolnym członków rodziny rolniczej zmniejszyła się o ponad 35%. Tę tendencję w pełni potwierdziły wyniki przeprowadzonych badań ankietowych. Postęp technologiczny w rolnictwie oraz wzrost dywersyfikacji aktywności zawodowej ludności rolniczej przyczyniły się do znacznego spadku zatrudnienia w rolnictwie. Przy tym zatrudnienie w rolnictwie, w swoim gospodarstwie rolnym nie zapewnia pracy wszystkim chętnym. Z danych ankietowych wynika, iż nawet w grupie kierowników gospodarstw rolnych, w roku 2011 wyłącznie w gospodarstwie rolnym pracowało około dwóch trzecich z nich, pozostali łączyli pracę w gospodarstwie z zatrudnieniem poza rolnictwem.

Procesy dywersyfikacji aktywności zawodowej ludności wiejskiej ulegały wzmocnieniu wraz z zaawansowaniem procesów dostosowania polskiej gospodarki i rolnictwa do funkcjonowania w warunkach konkurencji i struktur gospodarczych UE, a przede wszystkim wraz ze wzrastającą możliwością podjęcia pracy zarobkowej w kraju i za granicą. W latach 2009-2017 odsetek pracujących w rolnictwie mieszkańców obszarów wiejskich w Polsce zmniejszył się z 31,9% do 21,5%. Ta zmiana była przede wszystkim wynikiem spadku liczby pracujących na własny rachunek w gospodarstwach indywidualnym.¹⁶¹⁷

---

¹⁵ w latach 2012-2017 zarówno poziom zatrudnienia w rolnictwie, jak i jego udział w zatrudnieniu ogółem nieznacznie spadły (udział o 2,6 pp.), natomiast w leśnictwie, przemyśle spożywczym i turystyce wskaźniki te wzrosły (odpowiednio o 0,9, 1,3 i 2,5 pp.). W ostatnich latach tempo zmian w zasobach pracy w polskim rolnictwie było szybsze niż w większości krajów UE.

¹⁶ Nadmienić należy, iż proces dezagraryzacji gospodarki miał miejsce już przed 2004 rokiem.

¹⁷ *Polaryzacja społeczna a stabilność ekonomiczna w procesach rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich*, (red. nauk. A. Wrzochalska), Monografie PW 2015-2019 nr 96, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2019.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Analiza aktywności zawodowej (wskaźnik zatrudnienia oraz stopa bezrobocia)¹⁸ ludności według miejsca zamieszkania oraz związków z gospodarstwem (Tabela 2.7.) po wejściu Polski do UE, wykazała wzrost wskaźnika zatrudnienia ludności wiejskiej z poziomu 46,1% w roku 2004 do poziomu 53,5% w roku 2017 przy jednoczesnym obniżeniu stopy bezrobocia do 5,2% (w roku 2017) z poziomu 17,6% (rok 2004). Wskaźnik zatrudnienia wiejskiej ludności rolniczej w roku 2017 wynosił 65,7%, a wiejskiej ludności bezrolnej 48,2%. W odniesieniu do ludności miejskiej wskaźnik ten, w roku 2017 osiągnął poziom 53,8% i także uległ znaczącemu wzrostowi w stosunku do roku 2004 (43,3%). Znacząco obniżyła się także stopa bezrobocia ludności wiejskiej, w tym zwłaszcza ludności rolniczej- z poziomu 31,0% w roku 2004 do poziomu 2,7% w roku 2017.

Według ustawowej definicji właściciel i współwłaściciel gospodarstwa rolnego o powierzchni większej niż 2 ha przeliczeniowej nie jest osobą bezrobotną, a mając na uwadze rodzinny charakter produkcji rolniczej w Polsce i zaangażowanie członków rodziny właściciela gospodarstwa rolnego pracujących w niepełnym wymiarze w gospodarstwie (bezrobocie ukryte), trudno jest oszacować liczbę takich osób, gdyż osoby te mogą być aktywne na rynku pracy, gdyż bez szkody dla gospodarstwa mogłyby zrezygnować z tej pracy.

Wydajność pracy w polskim rolnictwie w latach 2012-2017 wzrastała średniorocznie o ok. 6% (z poziomu 4,8 tys. euro/AWU do 6,4 tys. euro/AWU), natomiast dla państwa UE-28 średniorocznie było to 4%. Poziom wydajności pracy w polskim rolnictwie w 2017 roku był 3 krotnie niższy niż średnia dla państw UE-28 i na tle pozostałych państw był jednym z najniższych¹⁹. Przewiduje się, iż podobnie jak w rozwiniętych krajach UE, w Polsce nadal zmniejszać się będzie liczba osób bezpośrednio pracujących w sektorze rolniczym.

Rozdrobnienie gospodarstw rolnych

Według danych Eurostatu w 2017 roku w Polsce funkcjonowało 1,4 mln gospodarstw rolnych, gdzie prace świadczyło 3,1 mln osób. Wśród polskich gospodarstw rolnych znaczną grupę stanowiły podmioty o małym potencjale produkcyjnym. Ponad połowę gospodarstw rolnych w kraju (54,3%) stanowiły podmioty z bardzo małą powierzchnią UR (do 5 ha), a niespełna połowę spośród ogółu (46,9%) cechowała jednocześnie niewielka przeciętna wielkość ekonomiczna (do 4 tys. euro SO). Podkreślić jednak należy, iż chociaż małe gospodarstwa mają relatywnie małe znaczenie z perspektywy zaopatrzenia rynku, to mogą być także miejscem aktywności zawodowej dla osób nie mogących znaleźć zatrudnienia poza rolnictwem (np. kobiety czy też osoby starsze), dają także możliwości wykorzystania marginalnej siły roboczej. w oparciu o posiadany majątek mogą umożliwiać prowadzenie nierolniczej działalności gospodarczej i tym samym przyczynić się do rozwoju przyjaznego miejsca życia, gdyż zwiększają szansę ludności wiejskiej, na stabilizację poziomu życia, zwłaszcza w warunkach trudnego rynku pracy oraz zapobiegają nadmiernej migracji z obszarów wiejskich.

Jak już wskazano powyżej, dużą liczbę gospodarstw rolnych i zaangażowanych tam zasobów pracy ocenia się pozytywnie z punktu widzenia wielofunkcyjności rolnictwa, tj. pełnienia przez te podmioty

---

¹⁸ Wg BAEL. Metodologia zbierania danych BAEL dotycząca aktywności zawodowej praktycznie wyklucza bezrobocie ukryte, każda osoba uznana wg tej metodologii za bezrobotną jest faktycznie bezrobotna.

¹⁹ Aktualna sytuacja sektora ....., wskaźnik C.29, s. 17.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

funkcji ekonomicznych, społecznych, środowiskowych i kulturowych. Z analiz przeprowadzonych w IERiGŻ-PIB wynikało, że w 2016 roku profesjonalnych gospodarstw rolnych (rolników) było około 15% ogółu gospodarstw indywidualnych. Wśród wszystkich gospodarstw rolnych wyróżnia się segment silnych ekonomicznie i profesjonalnych gospodarstw towarowych, decydujących o wysokim poziomie konkurencyjności krajowego rolnictwa i przemysłu rolno-spożywczego. Niemniej, niekorzystnym aspektem rolnictwa rodzinnego jest jego rozdrobnienie i absorbowanie dużych zasobów pracy. Jako niewystarczający ocenia się również poziom dywersyfikacji działalności gospodarstw rolnych. Czyli rozdrobnienie gospodarstw rolnych zwiększa koszty prowadzenia gospodarstwa rolnego, co przekłada się na jego niższą efektywność ekonomiczną.

Niedostateczna liczba miejsc pracy pozarolniczej na wsi. W tym: głównie dostępne miejsca pracy w sektorze usługowym, rzadziej produkcyjnym, największy udział w kreowaniu wiejskiego rynku pracy mają mikroprzedsiębiorstwa. Relatywnie często dostępne niskopłatne i niskiej jakości miejsca pracy. Przedsiębiorczość.

Raport OECD²⁰ wskazuje na niskie zróżnicowanie gospodarcze obszarów wiejskich, podczas gdy dywersyfikacja ekonomiczna zapewnia zróżnicowaną ofertę pozarolniczych miejsc pracy i dodatkowych (pozarolniczych) źródeł dochodów dla rolników na obszarach wiejskich, co z kolei pozytywnie wpłynie na atrakcyjność tych obszarów jako miejsca do zamieszkania. Tymczasem deficyt wolnych miejsc pracy, niski poziom przedsiębiorczości i kwalifikacji mieszkańców obszarów wiejskich sprawiają, iż mimo nadwyżki zasobów pracy na wsi notuje się jej powolny przepływ do innych sektorów gospodarki²¹

Prowadzone w IERiGŻ-PIB badania ankietowe (w roku 2016 i latach wcześniejszych) wykazały, iż wśród zakładów pracy położonych na obszarach wiejskich, dominowały placówki o profilu usługowym. Stanowiły ponad 40% ogólnej liczby podmiotów zatrudniających mieszkańców wsi. Pozostałe firmy zlokalizowane na wsi zajmowały się głównie działalnością produkcyjną – jedna trzecia podmiotów. Jednocześnie największy udział w kreowaniu wiejskiego rynku pracy miały mikroprzedsiębiorstwa tj. małe i średnie firmy. Duże przedsiębiorstwa o profilu produkcyjnym, o ogólnym zatrudnieniu ponad 250 osób, dawały miejsce pracy co trzeciej osobie pracującej poza rolnictwem, chociaż stanowiły one nieznaczny odsetek (niepełna 5%) ogółu firm na obszarach wiejskich. W tej kategorii dominowały duże, międzynarodowe jednostki o profilu produkcyjnym. Zakłady pracy o charakterze usługowym i pozostałe podmioty tworzyły miejsca pracy dla około jednej piątej całkowitej liczby osób zatrudnionych poza rolnictwem. Ludność wiejska była zatrudniana również w działających na wsi instytucjach sfery publicznej, związanych z funkcjonowaniem administracji samorządowej, szkolnictwem i służbą zdrowia. Placówki te stanowiły nieco więcej niż jedną czwartą ogółu zakładów pracy na obszarach wiejskich²².

Poziom przedsiębiorczości na obszarach wiejskich jest niski, prowadzi tam działalność ok. 30% przedsiębiorstw (pozostałe działają w miastach). Dominują mikroprzedsiębiorstwa (96%). Liczba

---

²⁰ Raport OECD: *Przeglądy Polityk Rozwoju Obszarów Wiejskich: Polska 2018*

²¹ *Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa 2030, MRiRW, 2019*

²² *Zmiany strukturalne .....*, s. 4.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

podmiotów gospodarczych wzrasta, jednak tempo tych zmian nie jest jednakowe. Najwyższe tempo wzrostu charakteryzuje regiony, w których odnotowuje się wzrost liczby ludności²³.

Koncentracja wskaźnika aktywności gospodarczej ma miejsce w strefach podmiejskich wielkich miast²⁴. Decyduje o tym położenie w stosunku do ważnych tras komunikacyjnych, bliskość dużych rynków zbytu, lepsza infrastruktura techniczna i społeczna a także wyższe zasoby kapitału ludzkiego.

Działalność gospodarcza na terenach wiejskich jest ważnym czynnikiem rozwoju gospodarczego oraz stanowi siłę napędową gospodarki wiejskiej, dzięki której przezwyciężyć można niekorzystne zjawiska, takie jak: bezrobocie i marginalizacja wsi, niskie dochody rodzin rolniczych oraz monofunkcyjność obszarów wiejskich.

Usługi wiejskie stanowią większość działalności gospodarczej oraz zapewniają większość miejsc pracy na obszarach wiejskich. Usługi te obejmują: zarówno usługi publiczne, jak i prywatne dla ludności a także usługi dla firm (finanse, konsulting itd.). Poziom usług zależy od liczby ludności i miejsc pracy w innych sektorach. Jest też jednym z podstawowych warunków utrzymania gęstości zaludnienia.

Przyczynami niskiej aktywności ekonomicznej na wsi są m.in. niewystarczający popyt na pracę w skali lokalnej, mała dostępność miejsc pracy o wysokiej jakości, brak odpowiednich zachęt systemowych do podejmowania pracy, ograniczone wsparcie związane z doskonaleniem zawodowym, opieką i wychowaniem niesamodzielnych członków rodziny.

Inne uwarunkowania dla rozwoju przedsiębiorczości są na obszarach o silnych powiązaniach funkcjonalnych z ośrodkami miejskimi, inne zaś na obszarach monofunkcyjnych, rolniczych położonych peryferyjnie. Najkorzystniejsze trendy rozwojowe panują na obszarach urbanizujących się. Natomiast niską dynamiką rozwoju charakteryzują się gminy rolnicze oraz obszary peryferyjne.

Dynamika zmian w przedsiębiorczości wiejskiej w ostatnich latach wskazuje, że większego wpływu nabierają uwarunkowania lokalne w gminach: aktywność władz samorządowych, postawa elit lokalnych, postawa mieszkańców, wielkość zasobów kapitału społecznego²⁵.

W przypadku rolników, nie są oni w stanie w krótkim okresie zwiększyć skali produkcji. Ilość ziemi jest ograniczona i jest ona droga, a postęp technologiczny jest też funkcją czasu. Dlatego rolnicy muszą szukać innych źródeł dochodu.

Z punktu widzenia możliwości zatrudnienia na obszarach wiejskich ważna jest, obok działających już podmiotów gospodarczych, także liczba powstających nowych, przypadająca na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym. Jest ona zróżnicowana regionalnie. Najniższą liczbą podmiotów gospodarczych charakteryzują się województwa podkarpackie – 1 278,5; lubelskie – 1 365,3; podlaskie -1 373,7 oraz warmińsko-mazurskie – 1 398²⁶. Na tych terenach powstaje też relatywnie najmniej nowych podmiotów gospodarczych (tabele 2.1-2.4; mapy 2.7, 2.8.).

---

²³ Przygodzka, R., 2020 Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich województwa podlaskiego – wczoraj i dziś [w:] R. Przygodzka, E. Gruszewska (red.), Instytucjonalne i strukturalne aspekty rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich. Księga poświęcona pamięci dr hab. Adama Sadowskiego Profesora Uniwersytetu w Białymstoku, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2020.

²⁴ Bański, J. (2015). Rola instytucji otoczenia biznesu w rozwoju przedsiębiorczości wiejskiej. *Więś i Rolnictwo*, 167(2), 139-149.

²⁵ Stanny, M., Rosner, A., & Komorowski, Ł. (2018). Monitoring rozwoju obszarów wiejskich. Etap III. Struktury społeczno-gospodarcze, ich przestrzenne zróżnicowanie i dynamika, IRWiR PAN, FEFRWP, Warszawa.

²⁶ Ogółem w Polsce wielkość ta w 2017 roku wynosiła 1832,5.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Utrudnienia w dostępie ludności wiejskiej do Internetu

Na obszarach wiejskich w Polsce występuje relatywnie gorszy dostęp ludności wiejskiej do Internetu o wysokiej jakości, tj. o przepustowości od 30 Mb/s. Sytuacja ta wynika z niedostatecznego poziomu rozwoju infrastruktury naziemnej w postaci odpowiednich węzłów telekomunikacyjnych. Znaczna część terenów wiejskich w kraju nie ma połączeń szerokopasmowych za pomocą światłowodu o dużej przepustowości, który pozwoliłby na wysoką prędkość odbierania i przesyłania informacji, odpornego na zakłócenia wywoływane przez czynniki meteorologiczne, ukształtowanie terenu czy dużą liczbę użytkowników.

Jednym z celów Europejskiego Zielonego Ładu jest pełen dostęp do szerokopasmowego internetu poprzez dalszy rozwój sieci szerokopasmowych, celem niwelowania różnic w dostępie do łączności na obszarach wiejskich. Równolegle należy inwestować w rozwój umiejętności cyfrowych mieszkańców obszarów wiejskich. W tym kontekście ważne będzie zapewnienie synergii i komplementarności między funduszami unijnymi i krajowymi.

Polska ma najwyższy w UE wskaźnik korzystania z mobilnych usług szerokopasmowych, ale nie wszystkie gospodarstwa domowe mają dostęp do szybkiego internetu. Między regionami istnieją znaczne różnice pod względem łączności (w 2019 r. odsetek gospodarstw domowych na obszarach wiejskich z dostępem nowej generacji (NGA) do sieci szerokopasmowej wynosił 32,6 %, podczas gdy w przypadku wszystkich gospodarstw domowych odsetek ten wynosił 76 %, a dostęp szerokopasmowy miało 79 % gospodarstw domowych na obszarach wiejskich). Według Urzędu Komunikacji Elektronicznej penetracja sieci nowej generacji w miejscowościach liczących do 100 mieszkańców wynosi 6 %²⁷.

Według danych GUS w 2018 roku wśród ogółu ludności z obszarów wiejskich w wieku 16-74 lata²⁸ udział osób niekorzystających w ciągu ostatnich trzech miesięcy z komputera wynosił 32%, a z Internetu 29% (skala niekorzystania z komputera i Internetu w grupie mieszkańców miast była wyraźnie niższa i wynosiła odpowiednio 21 i 18%)²⁹. Niewykorzystywanie Internetu w codziennym życiu motywowane było przede wszystkim brakiem potrzeby oraz brakiem odpowiednich umiejętności. Dotyczyło to zwłaszcza osób starszych (tj. osób w wieku 55-64 i 65-74 lata), w szczególności z niższym, a rzadziej ze średnim poziomem wykształcenia.

Z problemem niewystarczającego wykorzystania komputerów i Internetu oraz wykluczenia cyfrowego na obszarach wiejskich wiąże się także niezadawalający poziom kompetencji cyfrowych. Dotyczy on nie tylko osób starszych, którym relatywnie najczęściej brakuje podstawowych umiejętności służących uaktywnieniu w sieci, ale także innych grup społecznych posługujących się Internetem i zamieszkujących tereny wiejskie (osoby niepełnosprawne, dzieci w wieku szkolnym, bierni zawodowo i bezrobotni, rolnicy). Internauci z obszarów wiejskich zwykle w sposób względnie mniej wszechstronny i zaawansowany korzystali z Internetu³⁰.

---

²⁷ Zalecenia Komisji dla Polski w sprawie Planu Strategicznego WPR, SWD/2020/389 final

²⁸ GUS podaje dane tylko w tak określonej grupie wiekowej.

²⁹ *Spółeczeństwo informacyjne w Polsce. Wyniki badań statystycznych z lat 2014-2018*, GUS, Warszawa, Szczecin 2018 oraz *Spółeczeństwo informacyjne w Polsce. Wyniki badań statystycznych z lat 2006-2010*, GUS, Szczecin 2010.

³⁰ Janc K., Siłka P. 2016: *How big is the digital divide between rural and urban areas in Poland?*, *Studia Obszarów Wiejskich* 2016, vol. 43, s. 45-58.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Braki w rozwoju infrastruktury transportowej i społecznej na obszarach wiejskich. Zapóźnienia infrastrukturalne w zakresie dostępu do specjalistycznych placówek usługowych w porównaniu z miastami.

Polska wieś zmagą się z poważnymi dysproporcjami w zakresie dostępu ludzi do infrastruktury transportowej, edukacji i usług wyższego rzędu³¹. Pomimo systematycznej poprawy, stan polskich dróg samorządowych wciąż stanowi jedną z podstawowych barier ograniczających wzrost poziomu bezpieczeństwa ruchu drogowego, a także jest czynnikiem obniżającym aktywność gospodarczą, inwestycyjną oraz konkurencyjność regionów i poszczególnych ośrodków gospodarczych. Tam gdzie stwierdzono poprawę stanu infrastruktury drogowej wrasta dostępność komunikacyjna obszarów wiejskich poprzez połączenia dróg krajowych z drogami lokalnymi. Lepsza dostępność komunikacyjna sprzyja dostępności małych oraz średniej wielkości miast, gdzie zlokalizowanych jest wiele podstawowych usług publicznych. Umożliwia także transport publiczny, który poprawia mobilność ludności, co jest korzystne z punktu widzenia zwiększenia aktywności zawodowej i ograniczenia wykluczenia społecznego.

Cechy obszarów wiejskich, m.in. rozproszona zabudowa, relatywnie mała liczba ludności zamieszkującej w miejscowościach wiejskich czy też niska gęstość zaludnienia sprawiają, że popyt na usługi transportowe jest niższy niż na obszarach miejskich. Ponadto, obszary te charakteryzują się rozproszonymi potrzebami transportowymi, na co wpływ ma luźna sieć osadnicza³².

Spadkowa tendencja liczby osób pracujących w rolnictwie jest impulsem do wzrostu mobilności osób, wspieranym przez wzrost zamożności społeczeństwa. Ważne również są zmiany demograficzne, zachodzące nie tylko na obszarach wiejskich, ale również w całym społeczeństwie – proces starzenia się populacji, co wpływa na zmiany w potrzebach transportowych mieszkańców. Transport publiczny jest ważną determinantą zaspokajania potrzeb społecznych i gospodarczych mieszkańców obszarów wiejskich. Główne z nich są związane z pracą i edukacją, natomiast brakuje właściwej oferty usług transportowych związanych z zakupami oraz w celach zdrowotnych³³.

W Polsce około 1,3 mln osób dojeżdża ze wsi do pracy w innych miejscowościach (do miasta i innych ośrodków wiejskich). Oznacza to, że blisko 25 proc. mieszkańców obszarów wiejskich dojeżdża do pracy poza swoje miejsce zamieszkania – z tej formy intensywniej korzysta się w miejscowościach Polski zachodniej i północnej oraz wokół dużych miast (Obszary wiejskie w Polsce, 2016).

W badanych przez IERiGŻ-PIB w 2016 roku wsiach odnotowano niedostateczną podaż i jakość usług transportowych. Według ankietowanych sołtysów i mieszkańców częstotliwość kursów autobusów na dobę, ich rozkład w ciągu dnia oraz usytuowanie przystanków pozostawały niedostosowane do lokalnych potrzeb. Na terenie 80% ankietowanych wsi znajdowały się przystanki autobusowe, w 10% wsi były one położone w odległości 1-2 km. w pozostałej grupie wsi najbliższy z przystanków oddalony był o 3 km. Z jednej strony jest zdecydowanie za mało kursów autobusowych, ale z drugiej strony utrzymanie wielu połączeń jest zbyt dużym wydatkiem dla samorządów. Rozwiązaniem może być przyjęcie rozwiązań niestandardowych np. transportu publicznego „na żądanie”. Zdecydowanie gorsza sytuacja była w odniesieniu do transportu kolejowego. Jedynie co dziesiąta wieś posiadała

³¹OECD *Przeglądy Polityk Rozwoju Obszarów Wiejskich: Polska 2018*,

³² Tomasz Kwarciański Wydział Zarządzania i Ekonomiki Usług Uniwersytet Szczeciński Rola publicznego transportu zbiorowego w zaspokajaniu potrzeb transportowych mieszkańców obszarów wiejskich w Polsce. 166/2018 s. 77–89 Szkoła Główna Handlowa w Warszawie Oficyna Wydawnicza SGH ZESZYTY NAUKOWY 166 kolegia.sgh.waw.pl.

³³Tamże.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

przystanek/stację kolejową, a w znaczącym odsetku wsi (40%) mieszkańcy mieli do pokonania dystans ponad 10 km. Odnotowano poprawę wyposażenia gospodarstw domowych w samochody osobowe. Z badań wynika, iż na wsi w roku 2016, auto posiadało średnio 85,7% ogółu wiejskich rodzin, jednak w większości wsi bez samochodu były rodziny osób z najstarszych grup wiekowych w tym osoby samotne. Sytuacja ta wiąże się w większości przypadków ze swoistym uzależnieniem osób starszych od pozostałych członków rodziny lub osób trzecich, w razie potrzeby przemieszczenia się³⁴.

Na obszarach wiejskich występują utrudnienia związane z dostępem do usług zdrowotnych, usług opiekuńczych obejmujących opiekę nad najmłodszymi dziećmi, usług skierowanych do seniorów czy też usług rehabilitacyjnych. Utrudnienia związane są przede wszystkim z oddaleniem (przestrzennym i czasowym) tych placówek od miejscowości wiejskich, zwłaszcza specjalistycznych placówek zdrowotnych. Na terenach wiejskich znajduje się znacznie mniej zakładów opieki zdrowotnej, w konsekwencji czego na jeden taki obiekt przypada prawie dwukrotnie więcej osób niż w mieście. Z punktu widzenia mieszkańców wsi najważniejsza jest nie tylko sama liczba placówek związanych z ochroną zdrowia, ale przede wszystkim ich przestrzenna i tzw. czasowa dostępność, czyli to, jak blisko miejsca zamieszkania dana placówka się znajduje i jak szybko w razie zaistniałej potrzeby można do niej dotrzeć³⁵. Z badań ankietowych IERiGŻ-PIB wynika, że w roku 2016 22,2% wsi miało na swoim terenie przychodnię (ośrodki zdrowia), 37,5% wsi gabinety lekarskie oraz 11,1% wsi gabinety stomatologiczne³⁶. Jednak mieszkańcy ponad połowy badanych wsi zmuszeni byli

³⁴ Chmieliński P., Dudek M., Karwat-Woźniak B., Wrzochalska A.: *Spoleczno ekonomiczne determinanty umacniania i spowalniania procesów rozwojowych na terenach wiejskich w Polsce*, Monografie PW 2015-2019 nr 90, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2018, s.101-102.

³⁵ Według badań GUS (*Wskaźniki dostępności terytorialnej mieszkańców Polski do wybranych obiektów użyteczności publicznej*, GUS 2018, s.56, 57.), na dostępność czasową mieszkańców do najbliższej przychodni zdrowia ma wpływ rozmieszczenie tych placówek. Relatywnie lepszą dostępnością charakteryzują się obszary na południu i w centrum kraju. Gorsza sytuacja jest na zachodzie i północnym wschodzie. Najlepsza dostępność czasową do tych placówek występuje w województwie śląskim. Tu dla 88% dzieci czas dojazdu nie przekracza 5 minut; w przypadku osób dorosłych udział ten wynosi 90%. Z kolei zaś największy udział osób, które mają poradnię w oddaleniu co najmniej 20 minut jazdy samochodem, odnotowano w województwie warmińsko-mazurskim i podlaskim (od 2,3% do 2,7%). Najdłuższy czas dojazdu od domu do przychodni zdrowia wynosi 1 godzinę. Osoby w wieku 18 lat i więcej do najbliższej poradni podstawowej opieki zdrowotnej mają średnio w miastach 2:46 minut, na wsi 6:21 min.

Blisko połowa ludności zamieszkałej na obszarach wiejskich oraz niemal wszyscy mieszkańcy miast (bez względu na wiek) mogą dotrzeć do tych placówek (tzn. najbliższej poradni podstawowej opieki zdrowotnej), w czasie krótszym niż 5 minut. We wszystkich gminach województwa śląskiego, opolskiego i świętokrzyskiego dojazd do poradni (POZ) nie przekracza 10 minut. Z kolei gminy z relatywnie gorszą dostępnością (zarówno w odniesieniu do dzieci jak i osób dorosłych) skupione są na północnych terenach województwa podlaskiego. Najkrótszy średni czas dojazdu jest w województwie śląskim, a najdłuższy w województwach podlaskim i warmińsko-mazurskim.

³⁶ Także inne placówki medyczne, zwłaszcza apteki i pogotowie ratunkowe były położone w znaczącym oddaleniu. (Według danych GUS – *Wskaźniki...*, w miastach średni czas dojazdu do najbliższej stacji pogotowia ratunkowego wynosi 5:30 minut, a na obszarach wiejskich 13:56 min. Ponad 56% ogółu ludności miast mieszka w zasięgu do 5 min, a na wsi odsetek ten wynosi 6,6%. Najwięcej ludności wiejskiej, blisko jedna trzecia, znajduje się w zasięgu 10-15 minut do najbliższej stacji pogotowia, natomiast w zasięgu co najmniej 20 min -15,7%. Także w przypadku dostępności do szpitalnych oddziałów ratunkowych mieszkańcy wsi mają gorszy dostęp niż ludność w miastach. w miastach średnia odległość wynosi 9,7 km, na wsi zaś ponad 20 km. Co drugi mieszkaniec miasta ma SOR w zasięgu 10 min, na wsi tak dobrą dostępność ma mniej niż 5% osób. Co trzeci mieszkaniec wsi znajduje się w zasięgu co najmniej 30 min od tej usługi. Ludność mieszkająca w miastach ma także znacznie lepszą dostępność do centrów urazowych, niż ludność wiejska. W miastach średnia odległość do tej usługi wynosi 53,5 km, a na wsi 70,1 km. w zasięgu 25 km od tego typu placówki mieszka 6 razy więcej ludności miast niż wsi. Większość ludności na obszarach wiejskich – 65,6% znajduje się w odległości co najmniej 50 km. w miastach średni czas dojazdu do centrów urazowych wynosi 1 godzinę i 4 minuty, a na obszarach wiejskich 1 godzinę 25 minut. Niemal 57% ogółu mieszkańców miast mieszka w zasięgu 1 godziny, na wsi odsetek ten wynosi 34%. Co czwarta osoba w mieście i co trzecia na wsi znajduje się w zasięgu co najmniej 1,5 godziny do tego typu placówki).

Sytuacja w odniesieniu do dostępności do porad medycznych na obszarach wiejskich, w porównaniu z latami wcześniejszymi w ankietowanych wsiach uległa pogorszeniu, zwłaszcza dla mniej zamożnych mieszkańców, gdyż zmniejszył się odsetek wsi, gdzie znajdowały się przychodnie, na rzecz prywatnych gabinetów lekarskich. Co prawda w ponad połowie wsi, w razie zaistniałej nagłej potrzeby skorzystać można z pomocy medycznej (jest lekarz lub stomatolog). Ale są to w większości

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

pokonać odległość 5 i więcej kilometrów do danej placówki medycznej (Tabela 6.6.). Na obszarach wiejskich szczególnie brakuje mieszkańcom lekarzy specjalistów³⁷, a tym samym czas oczekiwania na tego typu poradę jest bardzo długi.

Jako słabą stroną obszarów wiejskich w Polsce należy wskazać także niedostateczny poziom rozwoju infrastruktury rekreacyjno-sportowej³⁸. Mimo postępów w zakresie budowy i modernizacji urządzeń służących sportowi wyczynowemu, rosnącej liczby plenerowych miejsc sportu (program OSA³⁹), zwiększeniu się długości dróg i ścieżek rowerowych⁴⁰, znaczna część ludności wiejskiej, zamieszkująca zwłaszcza tereny oddalone od większych ośrodków miejskich, ma utrudniony dostęp do dużej infrastruktury rekreacyjno-sportowej (np. baseny, siłownie, kluby fitness)⁴¹. Poprawę dostępności bazy sportowo-rekreacyjnej, jak również odpowiednie wykorzystanie unikalnego zaplecza przyrodniczego i przestrzeni rekreacyjnej, należy upatrywać jako czynnik rozwoju lokalnego wsi,

---

przypadków wspomniane prywatne gabinety lekarskie, rzadziej ośrodki zdrowia. Sytuacja ta jest także swoistym utrudnieniem dla seniorów, zwłaszcza biorąc pod uwagę nierzadko konieczność uiszczenia opłaty za porady lekarskie i/lub pokonania dużej odległości do publicznej placówki medycznej świadczącej usługi nieodpłatnie.

³⁷ Według badań GUS (*Wskaźniki dostępności terytorialnej mieszkańców Polski do wybranych obiektów użyteczności publicznej*, GUS 2018, s.60-65), szpitale objęte badaniem zlokalizowane są niemal wyłącznie w miastach wojewódzkich, przy czym województwach: lubuskim, opolskim, podkarpackim i świętokrzyskim nie ma żadnego szpitala klinicznego. Mieszkańcy województwa lubuskiego i podkarpackiego do najbliższego szpitala klinicznego mają co najmniej 50 km, przy czym 93% ludności województwa podkarpackiego ma co najmniej 100 km. Spośród województw bez szpitala klinicznego najlepsza sytuacja jest w województwie opolskim, gdzie 99% ludności ma szpital kliniczny w zasięgu 100 km, w tym ponad 18 % w zasięgu 50 km. Z reguły gorszą dostępnością przestrzenną charakteryzują się obszary położone na krańcach województw, a relatywnie lepszą – obszary położone w centrum województw. Mieszkańcy miast, zarówno dzieci jak i dorośli, mają lepszą dostępność niż osoby mieszkające na obszarach wiejskich. W miastach średnia odległość do tego typu placówki wynosi około 49 kilometrów, a na wsi 74-75 kilometrów. Około jedna trzecia ludności miast ma do szpitala klinicznego mniej niż 10 km. Na wsi udział ten wynosi około 2%. Co piąta osoba z obszarów wiejskich ma do tego typu placówki co najmniej 100 km, w mieście co ósma. Na podstawie wyznaczonego dla gmin wskaźnika dostępności przestrzennej, wynika że w przypadku osób do 17 roku życia 30,2% ogółu gmin oraz 29,8% gmin, w przypadku osób starszych, ma dostępność nieprzekraczającą 50 km. Relatywnie najlepsza sytuacja jest w województwie małopolskim (wskaźniki odpowiednio: 60,4% i 57,1%). Należy zaznaczyć, iż ani jedna gmina województwa lubuskiego i podkarpackiego nie ma wskaźnika poniżej 50 km, a w województwie opolskim i świętokrzyskim – poniżej 25 km. Przeciętna odległość w Polsce do najbliższego szpitala klinicznego to 60 km w przypadku dzieci oraz 59 km w przypadku osób dorosłych. Relatywnie najbliżej do tego typu placówki mają osoby w województwie śląskim (odpowiednio 33 km i 31 km), a najdalej w województwie podkarpackim (147 km i 149 km). W województwie podkarpackim niemal dla wszystkich jego mieszkańców (97-99%) czas jazdy samochodem do tej placówki wynosi co najmniej 1,5 godziny jazdy samochodem. W województwie świętokrzyskim i lubuskim wielkości te wynoszą odpowiednio 86% i 65%. Przy czym najdłuższy czas dojazdu od domu do tego rodzaju placówki w Polsce wynosi ponad 5 godzin. Mieszkańcy miast do najbliższego szpitala klinicznego mają przeciętnie około 57 min, a na obszarach wiejskich prawie 1,5 godziny. Co czwarty mieszkaniec miast ma szpital kliniczny w zasięgu 15 minut. Na wsi tak dobrą dostępność ma zaledwie 1,7 dzieci i 1,4 dorosłych. Co piąta osoba w mieście i co trzecia osoba na obszarach wiejskich dotrze do szpitala klinicznego w czasie co najmniej 1,5 godziny.

³⁸ Według badań przeprowadzonych w roku 2016 przez Ministerstwo Sportu i Turystyki wynika, iż w Polsce obiekty sportowe takie jak pływalnie kryte czy boiska typu orlik są obiektami najbardziej uniwersalnymi i pożądanymi. Są jednak bardzo zatłoczone. W przypadku boisk typu orlik, pomimo że jest ich relatywnie dużo, to i tak ze względu na obłożenie, dostęp do nich jest ograniczony. Wiele obiektów w zakresie infrastruktury sportowo-rekreacyjnej nie jest adresowanych do różnych grup docelowych. Przykładem mogą być siłownie zapewniające ćwiczenia w plenerze, chociaż są powszechnie dostępne, to wiele aktywnych osób uważa je za urządzenia nieadresowane do nich.

³⁹ Program rozwoju małej infrastruktury sportowo-rekreacyjnej o charakterze wielopokoleniowym - Otwarte Strefy Aktywności (OSA)

⁴⁰ Program Rozwoju Sportu do roku 2020, MSiT, Załącznik do uchwały nr 83 Rady Ministrów z dnia 20 sierpnia 2019 r. (poz. 905), Warszawa; Nowak S., Wierzbicki R. 2016: *Diagnoza społeczna zapotrzebowania na infrastrukturę sportowo-rekreacyjną*. Raport z badania jakościowego i omnibusowego, MSiT, GfK.

⁴¹ Wynika to z relatywnie mniejszej skali inwestycji majątkowych wiejskich jednostek samorządu terytorialnego podyktowanych racjonalnością wydatkowania środków publicznych, Grupa BST 2018: *Ocena realizacji zadań własnych jednostek samorządu terytorialnego (JST) w zakresie zaspokajania zbiorowych potrzeb wspólnoty odnoszących się do spraw kultury fizycznej i turystyki, w tym terenów rekreacyjnych i urządzeń sportowych*, Raport końcowy, Katowice; Poczta J., Malchrowicz-Moško E. 2016: *Imprezy biegowe na obszarach wiejskich w Polsce a poziom uczestnictwa Polaków w kulturze fizycznej*, Journal of Education, Health and Sport, 6(12), 488-503.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

zwiększający nie tylko poziom życia jej mieszkańców, ale także atrakcyjność turystyczną, wypoczynkową i rekreacyjną miejscowości wiejskich⁴².

Infrastruktura-wodno-kanalizacyjna

Na obszarach wiejskich w Polsce występuje niewystarczający poziom zagospodarowania wody, ścieków i odpadów komunalnych. Według raportu NIK istotna część gmin nie osiąga wymaganego poziomu recyklingu i ponownego użycia masy odpadów komunalnych ulegających biodegradacji przekazywanych do składowania, odpadów budowlanych i rozbiórkowych frakcji odpadów komunalnych⁴³.

Zaopatrzenie wiejskich jednostek osadniczych w infrastrukturę kanalizacyjną stanowi jeden z głównych wyznaczników przy określeniu stanu infrastruktury technicznej obszarów wiejskich oraz możliwości ich dalszego społeczno-ekonomicznego rozwoju. Na koniec 2018 r. w Polsce istniało 97 876,78 km sieci kanalizacyjnych. Stopień skanalizowania, wyrażony jako stosunek liczby przykanalików do liczby budynków mieszkalnych wynosił 36,95 % (w 2017 r. stopień skanalizowania wynosił 36,22%). Najwyższy osiągnięty wskaźnik skanalizowania wynosił 55,59% (woj. podkarpackie) oraz 55,18% (woj. pomorskie), natomiast w trzech województwach wskaźnik skanalizowania wynosił ok 20 % (lubelskie 19,13%, podlaskie 19,54%, łódzkie 20,88%).

Ocena stopnia skanalizowania jest trudna. Nie wszędzie bowiem zastosowanie infrastruktury sieciowej jest możliwe, ponadto nie zawsze jest najlepszym rozwiązaniem, zarówno ze względów technicznych jak i ekonomicznych. W ostatnich lat stale rośnie wyposażenie gospodarstw domowych w indywidualne systemy oczyszczania ścieków. Największą liczbę indywidualnych oczyszczalni ścieków w roku 2018 wykonano w województwie wielkopolskim – 2 665 szt. oraz w województwie łódzkim – 2 099 szt., natomiast najmniej w województwie łódzkim – 386 szt.

Priorytetowe znaczenie powszechnego dostępu do wody wiąże się z jej uniwersalną funkcją w zaspokajaniu podstawowych potrzeb ludności oraz z jej niezbędnością przy podejmowaniu wszelkiej działalności gospodarczej. W odniesieniu do gospodarstw domowych, wyposażenie w bieżącą wodę nie tylko stanowi wymóg w stworzeniu właściwych warunków sanitarno-higienicznych i bytowych, ale przekłada się na stan zdrowia ludności, co ma fundamentalne znaczenie w skali całego kraju. Na koniec 2018 r. w Polsce istniało 248 671,70 km sieci wodociągowej. Na koniec 2018 r. stopień zwodociągowania, liczony jako stosunek liczby przyłączy wodociągowych do liczby budynków mieszkalnych, wyrażony w % wynosił 83,13% (w 2017 r. stopień zwodociągowania wynosił 82,88%). W pięciu województwach (kujawsko-pomorskie, łódzkie, lubuskie, opolskie, wielkopolskie) wskaźnik zwodociągowania przekracza 90%, natomiast w dwóch województwach (podkarpackie, małopolskie) procent zwodociągowania wynosi poniżej 70%.

Ponadto należy podkreślić, że duża część urządzeń do zaopatrzenia mieszkańców wsi w wodę już wymaga przeprowadzenia modernizacji. Potrzeby w zakresie dostosowania ich do współczesnych standardów technologicznych dotyczą zwłaszcza tych instalacji, które pochodzą z pierwszej połowy

---

⁴²Poczta J. 2012: Walory krajoznawczo-przyrodnicze a rekreacja ruchowa w gospodarstwach agroturystycznych. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.

⁴³ NIK 2017: Zapewnienie przez organy administracji publicznej prawidłowego zagospodarowania odpadów komunalnych, Informacja o wynikach kontroli, Warszawa.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

ubiegłego wieku. Do czasów współczesnych, zwłaszcza na terenach zachodnich i północnych, funkcjonują bowiem urządzenia montowane przed II wojną światową. W strukturze materiałowej sieci ciągle znaczny udział mają stare rurociągi z żeliwa szarego, stali i z azbestu.

Skutkiem złego stanu technicznego przewodów wodociągowych są awarie sieci, brak odpowiedniej jakości dostarczanej wody do odbiorców końcowych oraz straty wody. Straty wody występują na drodze od ujęcia wody do miejsca jej zużycia. Wyeliminowanie tych strat jest bardzo korzystne ze względu na to, że Polska nie jest krajem zasobnym w wodę. W konsekwencji racjonalny pobór wody wpłynie pozytywnie na poprawę środowiska w kraju.

Braki w gospodarce ściekowej na obszarach wiejskich

Swoiste braki w gospodarce ściekowo-osadowej na obszarach wiejskich mają znaczący wpływ na zanieczyszczenie wód powierzchniowych. Według danych GUS, na obszarach wiejskich w roku 2017 dostęp do zbiorczej sieci kanalizacyjnej posiadało ponad 43% mieszkańców. W roku 2012 roku odsetek ten wyniósł 29,4%.

Sieć kanalizacyjna jest istotnym czynnikiem rozwoju ekonomiczno-społecznego obszarów wiejskich. Nie mniej budowa tej infrastruktury wymaga poniesienia dużych kosztów, przede wszystkim wynikających z rozproszenia wiejskiej sieci osadniczej. Ważne jest także zachowanie swoistej równowagi między stanem rozwoju sieci wodociągowej, a odpowiednimi systemami odprowadzania i oczyszczania wód ściekowych, gdyż jej zachwianie może spowodować szereg zagrożeń takich jak degradacja wód gruntowych czy też wód podziemnych. Co z kolei przełożyć się może na wiele niekorzystnych zmian w środowisku naturalnym.

Konieczne jest zatem podjęcie działań mających na celu odpowiednie wyposażenie wsi w przyłącza kanalizacyjne i powszechny dostęp do oczyszczalni ścieków. Jest szczególnie ważne dla mieszkańców tych gmin, gdzie odsetek mieszkańców korzystających z oczyszczalni ścieków jest najniższy (Mapa 5.6).

Niefektywne zagospodarowanie odpadów komunalnych

Z punktu widzenia rozwoju lokalnego i rozwoju biogospodarki słabą stroną obszarów wiejskich w Polsce jest zagospodarowanie odpadów. Ocenia się, że krajowy system zagospodarowania odpadów działa niefektywnie. W latach 2017-2018 wzrosła liczba wytworzonych odpadów komunalnych na jednego mieszkańca z 311 do 325 kg. Relatywnie mniej odpadów komunalnych wytwarzana jest w gminach wiejskich oraz we wschodniej części kraju. Niemniej, ich nadprodukcja dotyczy także części wsi, a zwłaszcza lokalizacji turystycznych. Niezależnie od lokalizacji większość odpadów w Polsce nie jest ponownie wykorzystywana. Według danych GUS w 2018 roku do systemu recyklingu kierowano zaledwie 26% wszystkich odpadów komunalnych. Duża część (42%) masy odpadów przeznaczona jest na składowanie. Wynika to z faktu braku instalacji do przetwarzania frakcji biologicznej (kompostowania resztek roślinnych), niefunkcjonowania systemu współpalania śmieci w elektrociepłowniach, jak również niedostatecznego rozwoju systemu selektywnej zbiórki odpadów i zaangażowania członków gospodarstw domowych w segregację odpadów. W 2018 r. na obszarach wiejskich w Polsce funkcjonowało 1350 (63% wszystkich) ogólnodostępnych punktów

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

zbierania odpadów komunalnych. Niezależnie od tego, problem na wsi, mimo zmniejszania się skali zjawiska, stanowią dzikie wysypiska śmieci.

Bardzo ważna jest także kwestia segregacji opadów (śmieci) na poziomie gospodarstwa domowego. Niemniej, wobec zmieniających się uwarunkowań zewnętrznych takich jak, np. szybko rosnących kosztów wywozu śmieci (oraz potrzeby ich odpowiedniej segregacji), rosnących kosztów paliw innych niż węgiel do ogrzewania domów, rysuje się konieczność podejmowania dalszych inicjatyw (informujących i promujących), która ma na celu odpowiednią wiedzę i postawę mieszkańców obszarów wiejskich w tym zakresie. Ilość śmieci przypadająca na 1 mieszkańca jest bardzo zróżnicowana regionalnie (Mapa 5.7, Tabela 5.4.).

Niewystarczający poziom świadomości ekologicznej, wiedzy o zmianach klimatu oraz praktyk pro-środowiskowych mieszkańców wsi

Jak wynika z badań wiedza o zagrożeniach dla środowiska przyrodniczego i zmianach klimatu mieszkańców wsi pozostaje na niezadowalającym poziomie. W 2018 roku duży niepokój o stan środowiska przyrodniczego we własnej miejscowości wyrażało jedynie 20% osób żyjących na wsi (z kolei wśród mieszkańców największych miast takie odczucia miało 69% badanych)⁴⁴. Jednocześnie względnie najrzadziej stan środowiska w kraju i na świecie był powodem do obaw mieszkańców wsi. Zmiany klimatyczne i zanieczyszczenie środowiska postrzegane były przez połowę ludności wiejskiej jako zagrożenie, ale jedno z wielu istniejących obecnie niebezpieczeństw cywilizacyjnych (m.in. obok ubóstwa, chorób, zanieczyszczenia środowiska, szkodliwej żywności). Jednocześnie na ogół sądzono, że należy walczyć ze zmianami klimatu w sposób stopniowy, tak aby nie generować dodatkowych kosztów finansowych. Przeprowadzone badania na ogólnopolskiej próbie mieszkańców wskazywały, że znaczna część badanych nie wiedziała w jaki sposób poprawnie segregować odpady. Należy zakładać, że zbliżony brak dostatecznej wiedzy o poprawnej selekcji odpadów dotyczyć mógł także ludności wiejskiej. Niespełna jedna trzecia badanych mieszkańców wsi była zdania, że swoimi działaniami nie może przyczynić się do poprawy stanu środowiska w swojej miejscowości.

Zróżnicowanie stanu zasobów dziedzictwa kulturowego

Stan zasobów dziedzictwa kulturowego jest w Polsce bardzo zróżnicowany i jest przede wszystkim funkcją ich sytuacji własnościowej. W relatywnie dobrym stanie znajdują się kościoły pozostające nieprzerwanie w kulcie, głównie są to świątynie należące do Kościoła rzymskokatolickiego. Z kolei szczególnej troski, w odniesieniu do poprawy ich stanu, wymagają obiekty symbolizujące tzw. dziedzictwo bez dziedziców, takie jak np. synagogi i cmentarze żydowskie. Należy podkreślić, iż pod koniec lat 80. ubiegłego stulecia zaczął się proces szybkich zmian struktury własnościowej zabytków w naszym kraju. w wyniku czego w gestii Skarbu Państwa pozostaje obecnie zaledwie 15% całego zasobu, a około 1/3 zabytków rejestrowanych znajduje się w rękach prywatnych. Niemniej, znaczna część zasobu należy do samorządów oraz Kościołów i związków wyznaniowych.

---

⁴⁴Por. publikacja CBOS (2018). Polacy wobec zmian klimatu, Komunikat z badań nr 158/2018.

**Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci,
w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na
obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego
leśnictwa**

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Szanse

Wzrost poziomu rozwoju gospodarczego regionów wiejskich⁴⁵ w oparciu o wykorzystanie nowych modeli biznesowych i rozwój biogospodarki.

Z punktu widzenia dywersyfikacji gospodarczej obszarów wiejskich i rozwoju tamtejszych rynków pracy zasadnicze znaczenie będzie miało funkcjonowanie i wykorzystanie sektora biogospodarki obejmującego działalność podmiotów bazujących na wykorzystaniu różnych surowców naturalnych⁴⁶ (biomasa), a także energii słonecznej⁴⁷, wiatrowej⁴⁸ i wodnej. Ze względu na niekorzystne zmiany klimatu, zanieczyszczenie środowiska i rosnące koszty energii opartej na paliwach kopalnych, oczekuje się, dalszego rozwoju sektora OZE i związanych z nim przedsiębiorstw, co powinno przełożyć się na rozwój gospodarczy w skali lokalnej, zwiększenie aktywności zawodowej ludności wiejskiej oraz przepływ zbędnych pracowników z sektora rolnego.

Dywersyfikacja gospodarki wiejskiej musi rozwijać się wielokierunkowo. Paradoksalnie niekorzystne trendy demograficzne na obszarach wiejskich, w tym starzenie się społeczeństwa oraz związany z tym zjawiskiem wzrost liczby osób wymagających opieki, mogą przyczynić się do rozwoju nowych sektorów gospodarki tzw. „srebrnej gospodarki” (*silver economy*). Szczególnie znaczenie może mieć tutaj rozwój rynku usług opiekuńczych, rehabilitacyjnych itp.

---

⁴⁵ Niezależnie od negatywnych skutków światowego kryzysu gospodarczego, w latach 2010-2015 wartość PKB obszarów wiejskich w Polsce zwiększyła się o 19,3% z 92,1 do 110,0 mld. Euro (Obliczenia własne na podstawie danych Eurostatu (plik: urt_10r_3gdp), <https://ec.europa.eu/eurostat/web/rural-development/data/database> (dostęp: 29.05.2019)). Odnotowana dynamika wzrostu w Polsce należała do jednej z najwyższych w UE-28. Warto zaznaczyć, że wysokie tempo rozwoju gospodarczego na tle innych krajów UE-28 wynikało z wpływu determinant cyklicznych oraz z relatywnie niskiego poziomu bazowego tego wskaźnika. Sprzyjająca koniunktura w Polsce, w tym również na terenach wiejskich, wiązała się w pierwszej kolejności z przyrostem wydatków konsumpcyjnych. Zwiększające się przeciętne spożycie ogółem wzmacniała jednocześnie dobra sytuacja na rynku pracy oraz rosnące płace (Według danych Eurostatu w latach 2010-2012 stopa bezrobocia na obszarach wiejskich w Polsce spadała o 0,6 pp., a w latach 2013-2015 o 2,8 pp. w efekcie w 2017 roku wskaźnik bezrobocia kształtował się na poziomie 5,3%, CAP Context Indicators 2014-2020, 7. Unemployment, 2018 update, https://ec.europa.eu/assets/agri/cap-context-indicators/documents/c7_en.pdf (dostęp: 29.05.2019)). Ożywienie gospodarcze na terenach wiejskich w Polsce łączyło się również z wysoką aktywnością gospodarczą w podstawowych rodzajach działalności, trendem wzrostowym w obrotach handlu międzynarodowego na korzyść eksportu oraz efektywnymi nakładami brutto na środki trwałe. Na wzrost gospodarczy oddziaływał także napływ środków z funduszy UE, powodując przede wszystkim efekty popytowe (Gorzela G., 2019: Polityka regionalna i spójności terytorialnej, w: Nasza Europa: 15 lat Polski w Unii Europejskiej, CASE, Warszawa, 102-110). Relatywnie korzystna sytuacja makroekonomiczna i wsparcie instytucjonalne oraz finansowe kierowane do średnich, małych i mikroprzedsiębiorstw (również w ramach programów unijnych) sprzyjały powstawaniu nierolniczych podmiotów gospodarczych, również na obszarach wiejskich. W konsekwencji (od roku 2005 do 2017) odnotowano przyrost netto miejsc pracy. W rezultacie, część siły roboczej uwalnianej z gospodarstw rolnych miała możliwość znalezienia zatrudnienia poza rolnictwem. Tym bardziej, że poziom wykształcenia formalnego ludności na obszarach wiejskich ulegał systematycznej poprawie

⁴⁶ Ważnym zagadnieniem zatem jest przede wszystkim określenie (oszacowanie możliwości w tym zakresie; przemysł drzewny oraz rolno-spożywczy, generują pewne ilości odpadów możliwe do wykorzystania, ale z tego punktu widzenia ważne są stałość dostaw oraz, ich możliwość wykorzystania.

⁴⁷ Wykorzystanie energii ze słońca podlega ograniczeniom w kontekście regionalnym – może być wykorzystywane przede wszystkim na obszarach o relatywnie dużej liczbie dni słonecznych, a nie w skali całego kraju.

⁴⁸ Wykorzystanie energii wiatrowej też ma w naszym kraju uwarunkowania lokalne, dotyczy głównie północnych rejonów kraju.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Wzrost świadomości ekologicznej społeczeństwa. Silnie zaznaczające się działania mające na celu dbałość o środowisko, wzrost znaczenia zachowań pro-ekologicznych.

Badania prowadzone w IERiGŻ-PIB wykazują wzrost świadomości zarówno konsumentów jak i producentów żywności na temat zdrowego trybu życia oraz wpływu żywności na zdrowie⁴⁹. Wzrost świadomości ekologicznej ludności przyczynia się do wzrostu popytu na produkty wysokiej jakości, wytwarzane w sposób przyjazny środowisku (produkty rolnictwa ekologicznego, produkty wytworzone przy ograniczonej chemizacji rolnictwa i ograniczonym stosowaniu antybiotyków). Procesy te mają przede wszystkim wpływ na pobudzanie działań w dziedzinie biogospodarki w tym gospodarki odpadami, zielonej gospodarki, gospodarki o obiegu zamkniętym, energetyki rozproszonej opartej na OZE. Sprzyjają także rozwojowi systemów jakości żywności. Stwarzają także możliwość poprawy dochodów producentów rolnych, rozwój drobnego przetwórstwa itp. Tym samym nieodzowne jest zapewnienie dalszej edukacji społeczności lokalnych w tym zakresie.

Znacząca część obszarów wiejskich obejmuje tereny cenne przyrodniczo i turystycznie. Wysokie walory kulturowe, środowiskowe i turystyczne obszarów wiejskich oraz znaczące obszary leśne umożliwiają m. in. rozwój ekonomii czasu wolnego i gospodarki doświadczeń⁵⁰, turystyki wiejskiej i agroturystyki. Poziom rozwoju infrastruktury rekreacyjno-sportowej jest niedostateczny. Poprawa dostępności, jak również odpowiednie wykorzystanie unikalnego zaplecza przyrodniczego i przestrzeni rekreacyjnej, jest czynnikiem rozwoju lokalnego wsi, zwiększającym nie tylko jakość i poziom życia jej mieszkańców, ale także atrakcyjność turystyczną, wypoczynkową i rekreacyjną.

Zmiany w poziomie produkcji rolniczej i sytuacji dochodowej polskich rolników w okresie funkcjonowania w UE

Zmiany w poziomie produkcji rolniczej i sytuacji dochodowej polskich rolników w okresie funkcjonowania w UE mogą napawać pewnym optymizmem (*Dochodowość gospodarstw ...*, 2018), w przeciwieństwie do efektywności produkcji, którą w głównej mierze warunkuje wydajność pracy (Góral, Rembisz, 2017). Wzrost ekonomicznej wydajności pracy wiąże się z optymalizacją wykorzystania zasobów gospodarstwa rolnego, która determinuje nie tylko konkurencyjność poszczególnych gospodarstw, ale również całego polskiego sektora rolnego na europejskim i światowym rynku (Mrówczyńska-Kamińska, 2012). Trwały i stabilny wzrost wydajności pracy w polskim rolnictwie jest nierozdzielnie związany z rozwojem tego sektora (Gadomski, 2015).

---

⁴⁹ Zegar J.St. (red. nauk.), *z badań nad rolnictwem społecznie zrównoważonym* (35), Monografie PW 2015-2019 nr 24, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2016, s. 53.

⁵⁰ Nowy sposób myślenia na temat łączenia się z klientami i zapewnienia ich lojalności. Wspiera to psychologia ekonomiczna, z definicji zajmująca się badaniem emocji i odczuć klienta w kontekście nowego typu konsumenta, określanego mianem prosumenta. Chodzi o bezpośrednie i pośrednie następstwa zaspokojenia w czasie wolnym różnorodnych potrzeb, przy czym konsument czynnie i świadomie uczestniczy w procesie projektowania i wytwarzania produktów i usług, z których będzie korzystał, co z kolei prowadzi do powszechnej kustomizacji oferty, czyli dostosowywaniu jej do potrzeb użytkownika. Trend ten nazywany jest *gospodarką doświadczeń*, a jego priorytetem jest wzbudzanie nowych, nieznanych dotąd emocji i doznań. Szczególnie jest to widoczne w popularnej obecnie tzw. turystyce 3E (Entertainment – rozrywka, Excitement – ekscytacja, Education – edukacja), inaczej zwanej turystyką kreatywną, która pociąga za sobą interakcje, podczas których odwiedzający mają edukacyjny, emocjonalny i społeczny kontakt z danym miejscem, jego „żywą kulturą” i ludźmi, którzy tam żyją. Na wsi lokalizowane są także przedsięwzięcia z zakresu turystyki społecznej (gospodarstwa opiekuńcze, gospodarstwa społeczne) oraz prozdrowotnej.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

W polskim rolnictwie powoli uwidacznia się proces wzrostu wydajności pracy (Wąsowicz, 2013), będący w głównej mierze konsekwencją spadku rolniczego zatrudnienia⁵¹. Jednak poziom wydajności pracy w polskim rolnictwie jest niezmiernie niski w porównaniu do innych państw Wspólnoty, zwłaszcza UE-15. Co więcej po okresie stopniowego zmniejszania się różnic w tej płaszczyźnie pomiędzy państwami tzw. starej Unii a tymi przyjętymi w 2004 roku (i później), od 2012 roku obserwuje się wzrost nierówności. Ponadto w ostatnich latach najniższą wydajność pracy odnotowano w polskim rolnictwie (Góral, Rembisz, 2017), co w głównej mierze jest uwarunkowane relatywnie dużym i rosnącym udziałem gospodarstw spełniających głównie funkcje samozaopatrzeniowe, które z reguły cechuje niskie wyposażenie w ziemię (Tabela 4.1), a ich użytkownicy utrzymują się większości ze źródeł innych niż działalność rolnicza (Tabela 4.2).

Z wykonanych badań IERiGŻ-PIB wynika, powszechnemu wykorzystywaniu gruntów rolnych do celów produkcyjnych przez użytkowników indywidualnych gospodarstw rolnych. Ogólnemu spadkowi (o ok. 14,5% w latach 2005-2016) liczby gospodarstw towarzyszyły zmiany w ich strukturze według aktywności rynkowej (wykres 4.3). Te zmiany wyrażały się przede wszystkim zmniejszaniem się (z 55,5 do 42,8%) udziału podmiotów produkujących głównie na rynek (gospodarstw towarowych)⁵², któremu towarzyszyły procesy kształtowania się gospodarstw wybitnie prorynkowych, o bardzo silnych i stabilnych związkach z rynkiem, o poziomie sprawności ekonomicznej porównywalnej do sprawności podmiotów z sektorów nierolniczych, tj. gospodarstw wysokotowarowych. W omawianym okresie liczba gospodarstw wysokotowarowych wzrosła ponad dwukrotnie, przy czym ich liczebność była nadal relatywnie niewielka. W 2016 roku udział gospodarstw wysokotowarowych wśród ogółu podmiotów funkcjonujących w sferze produkcji rolniczej wynosił 15,6%, gdy w 2005 roku analogiczny wskaźnik wynosił 12,0%. W konsekwencji w 2016 roku częściej niż co trzecie gospodarstwo towarowe posiadało zdolności konkurencyjne, gdy 2005 roku – co piąte.

Z badań wynika, że relatywnie dynamicznie zwiększała się liczba podmiotów produkujących wyłącznie na samozaopatrzenie (z 13,1 do 37,8%), któremu towarzyszył spadek (z 31,4 do 19,4%) udziału gospodarstwa wytwarzające głównie na potrzeby rodziny i lokujące na rynku tylko niewielkie nadwyżki produkcji rolniczej.

---

⁵¹ Według danych z BAELA w latach 2004-2017 liczba pracujących w rolnictwie zmniejszyła się o ponad 37%, a udział pracujących w tym sektorze wśród ogółu pracujących zmniejszył się z 18,0 do 9,6%. Przytoczone zmiany były głównie skutkiem spadku liczby pracujących w rolnictwie indywidualnym, w którym znajduje zatrudnienie większość (90-93%) pracujących w sektorze rolnym.

⁵² Przy wyznaczaniu granicznych wielkości produkcji towarowej, określającej przynależność do jednej z powyżej wymienionych podgrup, kierowano się relacją wartości rolniczej produkcji towarowej danego podmiotu do średniej wartości produkcji sprzedanej w przeliczeniu na 1 gospodarstwo lokujące na rynku swoją produkcję w całej badanej próbie w danym roku. Średnia wartość sprzedaży wynosiła 34,6 tys. zł w 2005 roku – 36,4 tys. zł, w 2011 roku – 51,0 tys. zł, a 2016 roku – 70 tys. zł. Przyjęto, że podmioty, których wartość produkcji towarowej nie osiągnęła 20% wielkości średniej dla poszczególnych okresów, zaliczyć należy do podgrupy gospodarstw głównie samozaopatrzeniowych, zatem nie ujęto ich do podgrupy gospodarstw towarowych. Natomiast podmioty realizujące sprzedaż na poziomie co najmniej równym wartości granicznej zakwalifikowano do grupy towarowych, czyli produkujących głównie na rynek. Ponadto w ramach grupy gospodarstw towarowych wyróżniono podmioty, których rozmiary rolniczej produkcji towarowej umożliwiały uzyskanie dochodu z pracy w użytkowanym gospodarstwie, w przeliczeniu na 1 osobę w pełni zatrudnioną, na poziomie co najmniej równym średnim zarobkom poza rolnictwem. Tak określona wielkość produkcji towarowej stanowiła przynajmniej dwukrotność średniej wartości sprzedaży z gospodarstwa w danym czasie, a podmioty spełniające to kryterium nazwano wysokotowarowymi. Te gospodarstwa ze względu na osiągnięte dochody i sprawność gospodarowania posiadały zdolności konkurencyjne.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Wprawdzie wraz z rozwojem gospodarczym maleje znaczenie areálu gospodarstwa w wyznaczaniu jego potencjału produkcyjny i osiąganych efektów z prowadzonej działalności rolniczej, jednak ze względu na niezmiennie utrzymującą się dodatnią relację pomiędzy obszarem gospodarstw a skalą produkcji, wzrost areálu gospodarstw jest pierwszoplanowym warunkiem poprawy dochodów rolniczych i konkurencyjności rolnictwa. Tylko odpowiednio duża skala produkcji może zapewnić wysoką efektywność gospodarowania (Chavas, 2001). Wzrost areálu gospodarstw może umożliwić skorzystanie z efektu skali i obniżenia kosztów wytwarzania, a tym samym zwiększenia dochodów pracujących w gospodarstwie. Oznacza to, że zmiany w strukturze obszarowej, zaawansowanie procesów koncentracji warunkuje sytuację dochodową rolników i konkurencyjność rolnictwa (Poczta, 2012, 2013), wdrażanie nowoczesnych technologii produkcji oraz zwiększając poziom zrównoważenia (Wrzaszcz, 2013).

W latach 2005-2019 nastąpiły zmiany w liczbie i strukturze obszarowej indywidualnych gospodarstw rolnych (Tabela 4.3). Liczba tych podmiotów zmniejszyła o 19,1%; było wynikiem spadku (o 21,2%) liczby gospodarstw do 30 ha UR (zwłaszcza do 5 ha, ubytek o 24,5%) i względnie dynamicznego powiększania (o 46,4%) liczebności grupy gospodarstw 30-hektarowych i większych. Z badań wynika, że ta wielkość obszarowa umożliwia opłacalne gospodarowanie (Sadowski, Czubak, Poczta, Rowiński, 2019), a co umożliwi osiągnięcie satysfakcjonujących dochodów z pracy w gospodarstwie rolnym. Szczególnie dynamicznie zwiększała się liczba podmiotów powyżej 50 ha UR (wzrost o 84%), które są z reguły zdolne skutecznej do konkurencji na rynku produktów rolnych. Mimo to, że w analizowanym okresie udział 50-hektarowych indywidualnych gospodarstw rolnych zwiększył się 2-krotnie, to nadal pozostaje na niewielkim poziomie 2,5% (2,7% łącznie z gospodarstwami rolnymi osób prawnych). Dla porównania średnio w UE gospodarstwa tej wielkości stanowiły 6,9% Polskie gospodarstwa rolne o obszarze co najmniej 50 ha UR stanowiły tylko 5,0% łącznej ich liczby w UE, gdy w Polsce znajdowało się ok. 13,3% (2016 r.) ogółu gospodarstw UE.

Tendencje zmian we względnej liczebności gospodarstw rolnych w poszczególnych grupach według powierzchni UR mały charakter powszechny. W każdym regionie zmniejszała się liczba gospodarstw o relatywnie małym obszarze, wzrastała natomiast liczebność podmiotów o względnie dużej powierzchni. Przy czym w województwach (małopolskie, podkarpackie, świętokrzyskie i śląskie) o relatywnie najbardziej rozdrobnionej strukturze obszarowej, rozwój liczebny indywidualnych gospodarstw rolnych odnotowano od wielkości obszarowej co najmniej 20 ha UR.

Ze względu, że zmiany w strukturze obszarowej postępują bardzo powoli i zazwyczaj mają charakter ewolucyjny, odnotowaną w latach 2005-2019 różnicę w liczbie indywidualnych gospodarstw rolnych należy za znaczącą i wskazuje na postęp w racjonalizacji struktur rolniczych, profesjonalizacji aktywności ekonomicznej ludności wiejskiej, a przede wszystkim stwarza możliwości bardziej efektywnego wykorzystania ziemi rolniczej i lepszego wykorzystania ekonomiki skali do poprawy konkurencyjności polskich gospodarstw i poprawy sytuacji dochodowej. Nie zmienia to faktu, że nadal w polskim rolnictwie funkcjonuje relatywnie dużo podmiotów, a zaawansowanie procesów koncentracji jest zbyt małe. W Polsce nadal dominowały (52,8%) podmioty uznawane za nierozwojowe (1-5 ha UR), a gospodarstwa umożliwiające uzyskanie satysfakcjonujących dochodów z działalności rolniczej stanowiły 5,6%, a w ich użytkowaniu było 48,5% użytków rolnych będących we władaniu rolników indywidualnych.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Rozwój cyfryzacji

Budowa infrastruktury cyfrowej na obszarach wiejskich jest wyzwaniem; jednak cyfryzacja również otwiera wielkie możliwości dla tych terenów. Badania wskazują, że wdrażanie ICT poprawia się warunki życia wiejskich społeczności. „Szybkie łącza szerokopasmowe uważane jest za warunek dostępu ludzi do edukacji i informacji, e-zdrowia, rekreacji celów oraz przedsiębiorczości i działalności agrobiznesowej” (Saleminik i in. 2017b, s. 558). Dobry dostęp do łączy szerokopasmowych pomaga w przewyciężeniu wyzwań związanych z oddaleniem obszarów wiejskich, poprawa łączność i pomaga budować połączenia z innymi regionami poprzez mobilność cyfrową.

Podobnie przeskok technologiczny daje możliwość długoterminowego rozwoju obszarów wiejskich. Nowe technologie, takie jak automatyzacja i sztuczna inteligencja, energetyka rozproszona, przetwarzanie w chmurze i Internet Rzeczy otworzą nowe możliwości produkcyjne i zmienią sposób dostępu do towarów i usług⁵³.

Zmiany w rolnictwie leśnictwie, górnictwie i sektorach pokrewnych będą miały wpływ na wydajność pracy i innowacyjność produktów. Te zmiany stworzą nowe miejsca pracy i możliwości dla biznesu, ale także zlikwidują niektóre miejsca pracy ze względu na automatyzację lub zmianę metod przetwarzania. Postęp w technologiach komunikacyjnych i umiejętnościach cyfrowych odblokują nowe sposoby dostępu usługi (OECD, 2018 i 2019).

Rosnące zainteresowanie i umiejętności posługiwania się technologiami informacyjno-komunikacyjnym w społeczeństwie. Rozwój nowoczesnej i taniej infrastruktury połączeń internetowych.

W ostatnich latach, uwidoczniły się pozytywne zmiany w odniesieniu do kompetencji cywilizacyjnych rozumianych jako umiejętność korzystania przez ludność wiejską z technologii cyfrowych⁵⁴. Jednocześnie w naszym kraju (w tym także na obszarach wiejskich) nastąpił rozwój nowoczesnej i taniej infrastruktury połączeń internetowych. Rozwój ten umożliwia przede wszystkim producentom rolnym dostęp do platform elektronicznych, pozwala na transfer wiedzy, udział w szkoleniach a także daje możliwość bezpośredniego zbytu wytwarzanych produktów bez podrażania ich kosztów. Należy także podkreślić, że nowoczesne technologie mogą stanowić szansę dla włączenia społecznego określonych grup ludności (np. osób niepełnosprawnych, osób wychowujących małe dzieci) i ich uczestnictwa w życiu społecznym, korzystania z e-usług w każdej dziedzinie nie tylko w systemie edukacji i opieki zdrowotnej. Wybuch pandemii uwidocznili jak ważną rolę w codziennym życiu odgrywają technologie cyfrowe.

Szansę na poprawę dostępu do wysokiej jakości internetu na obszarach wiejskich stwarza m.in. rozwój technologii 5G, która rozszerzy możliwości funkcjonującej obecnie sieci LTE, zwiększając znacząco przepustowość przesyłu danych⁵⁵.

---

⁵³ *Long term Vision for Rural Areas*, Sherpa Discussion Paper, 2020

⁵⁴ *Zmiany strukturalne ...*, s. 6.

⁵⁵ Technologia 5G znajduje się obecnie w fazie testowania w kilku miastach w Polsce. Jej pełne wdrożenie wymaga znaczących nakładów finansowych i jest planowane na 2050 rok, Tokarczyk K. 2019: *Jak 5G napędzi rewolucję cyfrową w polskim handlu detalicznym*, https://www.politykainsight.pl/en/_resource/multimedia/20182685.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Rozwój gospodarczy regionów wiejskich⁵⁶ w oparciu o nowe modele biznesowe i biogospodarkę.

Z punktu widzenia dywersyfikacji gospodarczej obszarów wiejskich i rozwoju tamtejszych rynków pracy zasadnicze znaczenie będzie miało funkcjonowanie sektora biogospodarki obejmującego działalność podmiotów bazujących na wykorzystaniu różnych surowców naturalnych⁵⁷ (biomasa), a także energii słonecznej⁵⁸, wiatrowej⁵⁹ i wodnej. Ze względu na niekorzystne zmiany klimatu, zanieczyszczenie środowiska i rosnące koszty energii opartej na paliwach kopalnych, oczekuje się dalszego rozwoju sektora OZE i związanych z nim przedsiębiorstw, co powinno przełożyć się na rozwój gospodarczy w skali lokalnej, zwiększenie aktywności zawodowej ludności wiejskiej oraz przepływ zbędnych pracowników z sektora rolnego.

Dywersyfikacja gospodarki wiejskiej musi rozwijać się wielokierunkowo. Do realizacji celu jakim jest wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, przy wykorzystaniu lokalnych zasobów wybór dostępnych narzędzi prowadzi do podejścia LEADER oraz koncepcji Smart Villages. Jako narzędzie wszechstronnego rozwoju obszarów wiejskich w tym pokonywania szeregu wyzwań, wykorzystania istniejących i powstających technologii oraz innowacji społecznych może podejście LEADER, także w formule rozszerzonej na inne fundusze tj. w formie instrumentu Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS) (ang. Community-led local development – CLLD). Podejście LEADER stosowane było już w perspektywie finansowej Unii Europejskiej (UE) 2007-2013 w ramach:

- II filara wspólnej polityki rolnej jako „podejście LEADER”, czyli obowiązkowa oś 4 Leader programów rozwoju obszarów wiejskich współfinansowanych z Europejskiego Funduszu Rolnego na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz

---

⁵⁶ Niezależnie od negatywnych skutków światowego kryzysu gospodarczego, w latach 2010-2015 wartość PKB obszarów wiejskich w Polsce zwiększyła się o 19,3% z 92,1 do 110,0 mld. Euro (Obliczenia własne na podstawie danych Eurostatu (plik: urt_10r_3gdp), <https://ec.europa.eu/eurostat/web/rural-development/data/database> (dostęp: 29.05.2019). Odnotowana dynamika wzrostu w Polsce należała do jednej z najwyższych w UE-28. Wysokie tempo rozwoju gospodarczego na tle innych krajów UE-28 wynikało z wpływu determinant cyklicznych oraz z relatywnie niskiego poziomu bazowego tego wskaźnika. Sprzyjająca koniunktura w Polsce, w tym również na terenach wiejskich, wiązała się w pierwszej kolejności z przyrostem wydatków konsumpcyjnych. Zwiększające się przeciętne spożycie ogółem wzmocniła jednocześnie dobra sytuacja na rynku pracy oraz rosnące płace (Według danych Eurostatu w latach 2010-2012 stopa bezrobocia na obszarach wiejskich w Polsce spadała o 0,6 pp., a w latach 2013-2015 o 2,8 pp. w efekcie w 2017 roku wskaźnik bezrobocia kształtował się na poziomie 5,3%, CAP Context Indicators 2014-2020, 7. Unemployment, 2018 update, https://ec.europa.eu/assets/agri/cap-context-indicators/documents/c7_en.pdf (dostęp: 29.05.2019). Ożywienie gospodarcze na terenach wiejskich w Polsce łączyło się również z wysoką aktywnością gospodarczą w podstawowych rodzajach działalności, trendem wzrostowym w obrotach handlu międzynarodowego na korzyść eksportu oraz efektywnymi nakładami brutto na środki trwałe. Na wzrost gospodarczy oddziaływał także napływ środków z funduszy UE, powodując przede wszystkim efekty popytowe (Gorzela G., 2019: Polityka regionalna i spójności terytorialnej, w: Nasza Europa: 15 lat Polski w Unii Europejskiej, CASE, Warszawa, 102-110). Relatywnie korzystna sytuacja makroekonomiczna i wsparcie instytucjonalne oraz finansowe kierowane do średnich, małych i mikroprzedsiębiorstw (również w ramach programów unijnych) sprzyjały powstawaniu nierolniczych podmiotów gospodarczych, również na obszarach wiejskich. W konsekwencji (od roku 2005 do 2017) odnotowano przyrost netto miejsc pracy. W rezultacie, część siły roboczej uwalnianej z gospodarstw rolnych miała możliwość znalezienia zatrudnienia poza rolnictwem. Tym bardziej, że poziom wykształcenia formalnego ludności na obszarach wiejskich ulegał systematycznej poprawie

⁵⁷Ważnym zagadnieniem zatem jest przede wszystkim określenie (oszacowanie możliwości w tym zakresie; przemysł drzewny oraz rolno-spożywczy, generują pewne ilości odpadów możliwe do wykorzystania, ale z tego punktu widzenia ważne są stałość dostaw oraz, ich możliwość wykorzystania.

⁵⁸Wykorzystanie energii ze słońca podlega ograniczeniom w kontekście regionalnym– może być wykorzystywane przede wszystkim na obszarach o relatywnie dużej liczbie dni słonecznych, a nie w skali całego kraju.

⁵⁹Wykorzystanie energii wiatrowej też ma w naszym kraju uwarunkowania lokalne, dotyczy głównie północnych rejonów kraju.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

- wspólnej polityki rybołówstwa jako „zrównoważony rozwój obszarów zależnych głównie od rybactwa”, w ramach osi priorytetowej 4 programów operacyjnych współfinansowanych ze środków Europejskiego Funduszu Rybackiego.

W kolejnej perspektywie finansowej Unii Europejskiej 2014-2020 stosowanie tego instrumentu zostało rozszerzone na kolejne dwa fundusze: Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego oraz Europejski Fundusz Społeczny, a tym samym przyjęło formułę RLKS. Istota tego podejścia tkwi w jego zasadach: oddolności, terytorialności, zintegrowanym podejściu do rozwiązywania problemów, partnerstwie, innowacyjności, decentralizacji zarządzania i finansowania oraz sieciowaniu i współpracy. Obecnie w Polsce funkcjonuje ok. 300 Lokalnych Grup Działania, których kapitał społeczny oraz potencjał jest cennym zasobem w procesie dalszego rozwoju obszarów wiejskich (i nie tylko).

Przewiduje się, iż równie skutecznym narzędziem stosowanym w rozwoju obszarów wiejskich może być koncepcja Smart Villages. W ramach tej koncepcji ważne będzie między innymi wykorzystanie z e-umiejętności społeczeństwa, dostęp do e-zdrowia i innych podstawowych usług, innowacyjne rozwiązania w zakresie ochrony środowiska, prowadzenie gospodarki o obiegu zamkniętym w odniesieniu do odpadów rolniczych, promocja lokalnych produktów wspieranych przez technologię i ICT, wdrażanie i czerpanie pełnych korzyści z inteligentnej specjalizacji projektów rolno-spożywczych, turystyki, działalności kulturalnej, itp.⁶⁰ Warto zaznaczyć, iż komponent cyfrowy w koncepcji Smart Villages nie jest obligatoryjny. Jednak oprócz digitalizacji, koncepcja Smart Villages wydaje się być również odpowiednią do zastosowania metodą w zagadnieniach: wykorzystania energii odnawialnej, ochrony zasobów naturalnych, innowacji społecznych, kapitału społecznego, rewitalizacji, mobilności, itp.

Wspólnymi cechami obu powyższych narzędzi: podejścia LEADER/RLKS oraz koncepcji Smart Villages jest innowacyjność i oddolność, która zapewnia najlepsze dopasowanie nowego sposobu rozwiązywania zidentyfikowanych lokalnych problemów przy wykorzystaniu posiadanych zasobów: naturalnych, kapitałowych, infrastrukturalnych, kulturowych i potencjału ludzkiego oraz ewentualnych dostępnych form wsparcia z różnych źródeł zewnętrznych, w tym środków pochodzących z funduszy UE. Zarówno RLKS jak i Smart Villages jest narzędziem integrującym działania rozproszone w różnych komponentach poszczególnych polityk UE, co umożliwia komplementarne wykorzystanie najefektywniejszych mechanizmów wsparcia oferowanych przez poszczególne programy współfinansowane przez UE do nowatorskiego podejścia do lokalnych wyzwań.

Wzrost świadomości ekologicznej społeczeństwa

Odnotowuje się wzrost świadomości zarówno konsumentów jak i producentów żywności na temat zdrowego trybu życia oraz wpływu żywności na zdrowie⁶¹. Wzrost świadomości ekologicznej ludności przyczynia się do wzrostu popytu na produkty wysokiej jakości, wytwarzane w sposób przyjazny środowisku (produkty rolnictwa ekologicznego, produkty wytworzone przy ograniczonej chemizacji rolnictwa i ograniczonym stosowaniu antybiotyków. Procesy te mają przede wszystkim

⁶⁰ Smart Villages, <http://cdr112.e-kei.pl/leader/index.php/353-inteligentne-wioski-smart-villages>, dostęp 25.04.2019,

⁶¹ Zegar J.St. (red. nauk.), *Z badań nad rolnictwem społecznie zrównoważonym* (35), Monografie PW 2015-2019 nr 24, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2016, s. 53.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

wpływ na pobudzanie działań w dziedzinie biogospodarki, gospodarki odpadami, zielonej gospodarki, gospodarki o obiegu zamkniętym, energetyki rozproszonej opartej na OZE. Sprzyjają także rozwojowi systemów jakości żywności. Stwarzają także możliwość poprawy dochodów producentów rolnych, rozwój drobnego przetwórstwa itp.

Zmiana postaw społeczeństwa wobec walorów obszarów wiejskich

Część zauważalnych przemian w sferze kulturowej polega na docenianiu wartości takich jak dbałość o stan środowiska przyrodniczego, racjonalne wykorzystywanie zasobów, przywiązywanie wagi do zdrowia i jakości życia. Towarzyszy temu popularyzacja regionalizacji i zainteresowania lokalnością.

Wzrastająca zamożność i świadomość ekologiczna przekłada się na rosnące zainteresowanie żywnością wysokiej jakości, żywnością funkcjonalną, tradycyjną, produkowaną w sposób nieobciążający środowiska i klimatu⁶², spodziewać się można, iż i w naszym kraju preferencje konsumentów dalej rozwijać się będą w tym kierunku.

Rosnące zainteresowanie technologiami informacyjno-komunikacyjnym. Rozwój infrastruktury internetowej

Nowoczesne technologie mogą stanowić szansę dla włączenia społecznego określonych grup ludności i ich pełnego uczestnictwa w życiu społecznym. Rozwój nowoczesnej infrastruktury internetowej umożliwia także producentom rolnym dostęp do platform elektronicznych, pozwala na transfer wiedzy, udział w szkoleniach a także daje możliwość bezpośredniego zbytu wytwarzanych produktów bez podrażnienia ich kosztów.

---

⁶² Strategia Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa 2030, MRiRW, s. 12.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Zagrożenia

Wpływ zmian klimatu na strukturę produkcji i dochody rolników. Degradacja (pogorszenie jakości), uszczuplanie zasobów naturalnych: wód, powietrza, lasów⁶³, gleb, organizmów żywych, krajobrazu, stanowiących unikalny potencjał obszarów wiejskich

Zmiany klimatu wpływają na obszary wiejskie w inny sposób niż na miejskie, ze względu na wysoki udział gruntów z zasobami naturalnymi i rolnictwem. Ostatnie wydarzenia wskazują, że zmiany klimatu już wpływają na sektory rolnictwa, leśnictwa i rybołówstwa przez rosnącą częstotliwość i intensywność ekstremalnych zjawisk pogodowych (OECD, 2019).

Mimo, że istnieje świadomość potrzeby opracowania odpowiednich reakcji na te zmiany na szczeblu lokalnym, słabiej rozwinięte obszary wiejskie mają trudniej ze względu na mniejszą zdolność adaptacyjną (OECD 2018). Na przykład sektory gospodarki wiejskiej o wysokiej emisji dwutlenku węgla (np. rolnictwo i energetyka) są często istotną częścią gospodarki lokalnej o małych możliwościach alternatywnego zatrudnienia. Uważa się, że zmiany klimatu bardziej negatywnie wpłyną na spójność terytorialną na tych obszarach.

Niezależnie od zmian kulturowych i trendów rynkowych tereny wiejskie w Polsce dotykają negatywne skutki zmian klimatu oraz problemy ze stanem środowiska naturalnego, wpływające na utratę walorów wsi, a także na obniżenie potencjału rozwoju lokalnego⁶⁴ oraz produkcyjnego. Należy oczekiwać, że tendencje te ulegną nasileniu⁶⁵.

Wyższe zagrożenie ubóstwem na wsi niż w miastach

Rok 2019 przyniósł poprawę sytuacji materialnej gospodarstw domowych w Polsce, co znalazło odzwierciedlenie w spadku zasięgu ubóstwa (w % osób w gospodarstwach domowych) według przyjętych w danym roku granic ubóstwa. W Polsce w 2019 r. stopa ubóstwa skrajnego wyniosła 4,2%, czyli była o 0,7 p. proc. niższa w porównaniu z rokiem 2016. W tych latach zasięg ubóstwa relatywnego zmniejszył się z 13,9% do 13,0% (tj. o 0,9 p. proc.), a zasięg ubóstwa ustawowego z 12,7% do 9,0% (tj. o 3,7 p. proc.). Występuje duże zróżnicowanie zasięgu ubóstwa według przyjętych w danym roku granic ubóstwa w zależności od grupy społeczno-zawodowej, miejsca zamieszkania oraz struktury rodziny.

Najwyższy zasięg ubóstwa relatywnego występuje w gospodarstwach utrzymujących się z niezarobkowych źródeł (w 2019 r. wskaźnik zasięgu ubóstwa skrajnego wyniósł 27,0 %); niższy – rolników (25,9%), rencistów (19,0%), pracowników (12,0%), emerytów (11,3%) a najniższy pracujących na własny rachunek (7,6%). Wskaźniki zasięgu ubóstwa relatywnego według klasy

---

⁶³ Lasy w klimatyczno-geograficznej strefie położenia Polski są najbardziej naturalną formacją przyrodniczą. Stanowią niezbędny czynnik równowagi ekologicznej, ciągłości życia, różnorodności krajobrazu, a także redukcji zanieczyszczeń, przez co przeciwdziałają degradacji środowiska. Zachowanie lasów jest nieodzownym warunkiem ograniczania procesów erozji gleb, utrzymania zasobów wodnych i regulacji stosunków wodnych oraz ochrony krajobrazu. Lasy w sposób nierozdzielny są formą użytkowania gruntów, zapewniającą produkcję biologiczną o wartości rynkowej oraz dobrem ogólnospołecznym kształtującym jakość życia człowieka. Ekosystemy leśne stanowią w Polsce najcenniejszy i najliczniej reprezentowany składnik wszystkich form ochrony przyrody. Zajmują 38,2% obszarów objętych ochroną prawną (*Lasy w Polsce 2017*, Lasy Państwowe, Warszawa 2017).

⁶⁴ Wasilewski A. 2013: *Stan środowiska naturalnego, rolnictwo ekologiczne i agroturystyka we wsiach objętych ankietą IERiGŻ-PIB*, IERiGŻ-PIB, Warszawa; Bański J. 2017: *Rozwój obszarów wiejskich. Wybrane zagadnienia*, PWE, Warszawa.

⁶⁵ Bański J. 2013: o *przyszłości polskiej wsi*, w: Bański J. (red.) *Polska wieś w perspektywie długookresowej – ujęcie regionalne*, Studia Obszarów Wiejskich tom XXXI, IGiPZ PAN i KOW PTG, Warszawa, s. 9-24.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

miejsowości były wyższe na wsi (20,8%) niż w miastach razem (8,0% w 2019 r.; od 3,6% w miastach o liczbie mieszkańców 500 tys. i więcej do 11,2% w miastach o liczbie mieszkańców poniżej 20 tys.).

Powszechnym zjawiskiem są niższe dochody ludności wiejskiej w porównaniu do mieszkańców miast. Jednocześnie zaznacza się także spadek dochodów z rolnictwa w strukturze dochodów gospodarstw domowych użytkujących gospodarstwo rolne⁶⁶. Dysparytet dochodowy ludności wiejskiej stanowi konsekwencję między innymi niższej dochodowości pracy w gospodarstwach i niższych zarobków wynikających z gorszych możliwości zatrudnienia w dobrze płatnych zawodach. Uwarunkowany jest też w głównej mierze niższym wykształceniem ludności wiejskiej niż miejskiej i przestrzennym oddaleniem miejscowości wiejskich od miast, gdzie zazwyczaj lokalizują się przedsiębiorcy oferujący najbardziej atrakcyjne miejsca pracy⁶⁷. Jest to dodatkowo pogłębiane ograniczoną dostępnością komunikacyjną.

W Polsce nastąpiło ograniczenie zasięgu ubóstwa skrajnego, przy utrzymujących się różnicach między wiejskimi i miejskimi gospodarstwami domowymi oraz grupami społeczno-ekonomicznymi gospodarstw domowych⁶⁸. W ostatnich latach zaobserwowano wzrost dochodów rozporządzalnych rolników, co wpłynęło na zmniejszenie dysparytetu ich dochodów do dochodów gospodarstw domowych ogółem. W latach 2016-2019 relacja dochodów rolników poprawiła się w stosunku do średniej krajowej⁶⁹. W 2019 r. udział dochodu rozporządzalnego gospodarstw domowych rolników stanowił 92% dochodów rozporządzalnych przeciętnie w kraju, podczas gdy w 2016 r. było to 78%⁷⁰.

Utrzymuje się znaczący dysparytet dochodowy pomiędzy mieszkańcami wsi i miast. Dysproporcje w dochodzie rozporządzalnym na 1 osobę w gospodarstwie domowym w mieście i na wsi w przeciągu dwóch dekad zmniejszyły się jedynie o 4 punkty procentowe. W najmniejszym stopniu dysproporcje w dochodzie rozporządzalnym dotyczyły dochodów przedsiębiorców i osób prowadzących działalność na własny rachunek na wsi i w miastach⁷¹. W 2019 r. dochody rozporządzalne rodzin wiejskich stanowiły 85% dochodów rodzin miejskich (od 62% w miastach o liczbie mieszkańców 500 tys. i więcej do 89% w miastach o liczbie mieszkańców poniżej 20 tys.)⁷².

Postępujący proces starzenia się społeczeństwa. Wzrost liczby gospodarstw osób starszych, samotnych (małe gospodarstwa jednoosobowe)

Podobnie jak i w miastach, na obszarach wiejskich zarysował się wyraźny proces starzenia się społeczeństwa, przy czym to zjawisko dotyczyło zarówno całej populacji, jak i grupy osób wiązanych

---

⁶⁶ Strategia Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa 2030, MRiRW, s. 13.

⁶⁷ Sikorska A.M., Wrzochalska A., Chmielewska B., Karwat-Woźniak B., Chmieliński P., Dudek M.: *Włączenie społeczne seniorów na obszarach wiejskich Mazowsza – inicjatywy lokalne*, IERiGŻ-PIB, Warszawa, wrzesień 2018, s. 95.

⁶⁸ Chmielewska B., Zegar J. St.: *Procesy konwergencji i dywergencji wsi i reszty społeczeństwa w zakresie dochodów*. Rozdział 5 W: *Polska wieś 2018. Raport o stanie wsi*. Redakcja naukowa: J. Wilkin, I. Nurzyńska, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa, s. 111-134.

⁶⁹ Aktualna sytuacja sektora ..., wskaźnik C.25, s. 11.

⁷⁰ Budżety gospodarstw domowych w 2016 r. GUS, Warszawa 2017 r.; Budżety gospodarstw domowych w 2019 r. GUS, Warszawa 2020 r.

⁷¹ Sikorska A.M., Wrzochalska A., Chmielewska B., Karwat-Woźniak B., Chmieliński P., Dudek M.: *Włączenie społeczne seniorów na obszarach wiejskich Mazowsza – inicjatywy lokalne*, IERiGŻ-PIB, Warszawa, wrzesień 2018, s.27.

⁷² Budżety gospodarstw domowych w 2016 r. GUS, Warszawa 2017 r.; Budżety gospodarstw domowych w 2019 r. GUS, Warszawa 2020 r.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

z działalnością rolniczą.⁷³ Proces starzenia się obszarów wiejskich wynika z obserwowanego od dawna negatywnego przyrostu naturalnego (ujemne saldo liczby urodzeń w relacji do liczby zgonów) i zaznaczającego się w wielu regionach odpływu ludności, zwłaszcza w wieku produkcyjnym. Niezależnie od tego, że trwale wyjazdy i wzrost przeciętnego wieku mieszkańców notowane są w różnych lokalizacjach, należy zaznaczyć, że szczególnie na obszarach wiejskich uwidacznia się koncentracja przestrzenna procesów starzenia⁷⁴ i migracji. Dotyka ona północnej, wschodniej i południowo-wschodniej części kraju, tj. województw: warmińsko-mazurskiego, podlaskiego, mazowieckiego (obrzeża regionu), świętokrzyskiego, łódzkiego i lubelskiego⁷⁵. Rozpatrując przyszłe tendencje ludnościowe w kontekście sytuacji demograficznej obszarów wiejskich w Polsce jako zagrożenie trzeba wskazać wysokie prawdopodobieństwo utrzymania się wpływu czynników niekorzystnie oddziałujących na dzietność i pogarszających stan zdrowia populacji⁷⁶

Prognozy demograficzne dla Polski i polskiej wsi są niekorzystne, wielkość parametrów demograficznego starzenia oraz kierunek ich zmian świadczą, że proces starzenia będzie się pogłębiał i wydaje się być w obecnych uwarunkowaniach nieodwracalny⁷⁷. Z tego względu należy znaleźć rozwiązania osłabiające ten proces i jego ekonomiczno-społeczne skutki. Szczególnie ważną kwestię stanowić będzie zapewnienie właściwych warunków życia osób starszych. Spełnienie tej dezyderaty w odniesieniu do obszarów wiejskich będzie szczególnym wyzwaniem, ze względu na cechy wiejskiego osadnictwa. Jednak część obszarów wiejskich (głównie położonych peryferyjnie gmin wiejskich) w sposób realny jest zagrożona procesem depopulacji i nasileniem niekorzystnych zmian demograficznych. Obszary wiejskie dotknięte tym zjawiskiem będą musiały zmierzyć się z szeregiem wyzwań. Jednym z nich będą malejące dochody społeczeństwa i związane z tym problemy, takie jak

---

⁷³ *Zmiany strukturalne* ..., s. 5.

⁷⁴ Ze względu na zróżnicowane uwarunkowania: w tym odmienności w strukturze agrarnej, poziomie zurbanizowania, miejsca położenia wsi w stosunku do ośrodków metropolitarnych wyzwania i problemy związane ze starzeniem się populacji wiejskiej, występują w różnym nasileniu, zarówno w ujęciu regionalnym (ukierunkowanie rozwoju gospodarczego) jak i lokalnym (renta położenia). Najsilniej tendencja powiększania się grupy seniorów zaznacza się na terenach peryferyjnych, oddalonych od ośrodków miejskich, o słabej infrastrukturze komunikacyjnej. W takich wsiach na skalę starzenia się miejscowej ludności, obok trendów demograficznych, oddziałuje także nasilenie zjawisk migracyjnych.

⁷⁵ Kołodziejczyk D. (red.), Gospodarowicz M., Lidke D., Mazur M. 2017: *Ocena poziomu spójności demograficznej i społeczno-gospodarczej obszarów wiejskich w porównaniu z miastami*, Monografie Programu Wieloletniego 2015-2019 nr 54, IERiGŻ-PIB, Warszawa, s. 18-19; Śleszyński P., Bański J., Degórski M., Komornicki T. 2017: *Delimitacja obszarów strategicznej interwencji państwa: obszarów wzrostu i obszarów problemowych*, Warszawa: IGiPZ PAN, 175-183.

⁷⁶ Do ważnych determinant kształtujących dzietność należy zaliczyć m.in.: zmiany w modelu społecznym rodziny i stylach życia. Z kolei najczęstszymi przyczynami zgonów w Polsce są choroby układu krążenia, nowotwory złośliwe, choroby układu oddechowego, urazy i zatrucia oraz przyczyny niedokładnie określone, Stańczak J., Szaltys D., Waligórska M. 2018: *Sytuacja demograficzna Polski do 2017 roku*, w: Hryniewicz J., Witkowski J., Potrykowska A. 2018: *Sytuacja demograficzna Polski jako wyzwanie dla polityki gospodarczej i społecznej*, Rządowa Rada Ludnościowa, Warszawa, s. 37-59.

⁷⁷ Długoterminowa prognoza odnośnie zmian struktury ludności wiejskiej według ekonomicznych grup wieku wskazuje na tendencję dynamicznego wzrostu udziału populacji w wieku poprodukcyjnym w populacji wiejskiej. Zakłada się, że osoby w wieku poprodukcyjnym w 2050 r. stanowić będą już niemal 27% społeczności wiejskiej. Prognozy GUS przewidują także spadek średniej liczby osób dorosłych w gospodarstwach domowych, co w perspektywie już najbliższych kilkunastu lat, spowoduje obniżenie odsetka gospodarstw domowych zamieszkałych przez trzy i więcej osoby dorosłe i wzrost odsetka gospodarstw jednoosobowych⁷⁷. Jednocześnie, wobec coraz dłuższego okresu życia i przesuwającej się w czasie biologicznej granicy starzenia, powiększa się liczba seniorów, którzy decydują się na przedłużenie okresu aktywności ekonomicznej. Ten proces szczególnie silnie uzewnętrznia się na obszarach wiejskich. Z badań prowadzonych w IERiGŻ-PIB wynika, że wśród osób uczestniczących stale lub dorywczo w zajęciach rolniczych, osoby w wieku 60 lat i więcej stanowiły: 16% - wśród ogółu osób pracujących w gospodarstwie; 9,5% - wśród pracujących w gospodarstwie stale w pełnym wymiarze czasu; 20,4% - wśród pracujących w gospodarstwie stale w niepełnym wymiarze czasu oraz 16% - wśród pracujących sezonowo i dorywczo.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

zadowalająca infrastruktura czy też zapewnienie dostępu do usług (szczególnie w obliczu wzrastającego popytu na usługi zdrowotne i opiekuńcze).

Starzejące się społeczeństwo może być postrzegane jako zagrożenie, ale z drugiej strony zwraca się uwagę, że proces starzenia się jest wyzwaniem i szansą dla nowych zawodów i miejsc zatrudnienia.

Wykluczenie cyfrowe, technologiczne, biznesowe

Zmiany społeczno-gospodarcze wsi nie mają jednolitego charakteru oraz tempa w przekroju geograficznym. Regionalnie widoczne są rozbieżności w dynamice zmian, w relacji miasto-wieś oraz między wiejskimi wielofunkcyjnymi obszarami zurbanizowanymi a obszarami typowo rolniczymi. Różnice te dotyczą podstawowych wyznaczników jakości życia społecznego ludności wiejskiej: dostępności do usług, wysokości i źródeł dochodów, poziomu wykształcenia i umiejętności oraz struktury i miejsca aktywności zawodowej. Mają one istotny wpływ na przyciąganie nowych partnerów biznesowych, a także rozpowszechnianie innowacji, know-how czy nowych umiejętności. Dlatego bardzo istotne jest wsparcie eksperckie oraz współpraca, która może przebiegać na różnych płaszczyznach, począwszy od wymiany doświadczeń i przenoszenia dobrych praktyk, a skończywszy na wspólnych działaniach. Realizacja przedsięwzięć w formie współpracy charakteryzuje się różnym stopniem - od wymiany doświadczeń do sformalizowania działalności (formy prawnej: np. podmiot ekonomii społecznej (PES)), które narażone są na dodatkowe trudności (konflikty, wypalenie, brak wiedzy na dalszych etapach rozwoju formy współpracy, także po zakończeniu projektu/inwestycji) konieczne jest zapewnienie wsparcia w rozwiązywaniu problemów charakterystycznych dla działalności prowadzonej w formie współpracy tj. wsparcie mediacyjne, psychologiczne, prawne, organizacyjne itp. Pozwoli to zmaksymalizować wartość dodaną w kontekście potrzeb rozwojowych lokalnych interesariuszy obszarów wiejskich, w tym przyczyni się do rozwoju systemu identyfikacji liderów społecznych i wspieranie ich rozwoju, podnoszenia umiejętności i kwalifikacji zawodowych osób pracujących w sektorze rolno-spożywczym, a także związanych z wykorzystywaniem technologii ICT i prowadzeniem działalności gospodarczej oraz ustabilizuje współpracę i utrwali efekty aktywizacji.

Rosnące dysproporcje w zakresie dostępu do infrastruktury technicznej, społecznej i podstawowych usług

Głównym wyzwaniem na obszarach wiejskich jest niski poziom lub nawet brak dostępu do podstawowych usług. Poza ograniczonym dostępem do opieki zdrowotnej i edukacji, słaba jest lokalna infrastruktura techniczna, a w tym publiczne środki transportu np. do ośrodków miejskich, w których znajdują się potrzebne usługi.

Brak odpowiedniej infrastruktury może stanowić kluczową barierę rozwoju i dostępności obszarów wiejskich, przyczyniającą się do niskiej atrakcyjności tych regionów i tworząc barierę dla powstawania i działania przedsiębiorstw oraz dla tworzenia w nich miejsc pracy.

Dostępność podstawowych usług i oddalenie, mają duży wpływ na jakość życia i koszty życia na obszarach wiejskich. Wiele obszarów wiejskich jest oddalonych od większych ośrodków miejskich, co sprawia, że wszelkie formy łączności są drogie. Dostęp do świadczeń zdrowotnych jest generalnie trudniejszy na obszarach wiejskich niż w miastach. Brak odpowiedniej infrastruktury jest ściśle powiązany z trendem demograficznym. Kiedy liczba ludności maleje, nie ma już masy krytycznej

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

uzasadniającej dostarczanie usług i infrastruktury. Prowadzi to do tego, co OECD nazywa „kręgiem podopadających obszarów wiejskich (OECD, 2006). Także nowe technologie nie zawsze są dostosowane do potrzeb obszarów wiejskich.

Trudności w zakresie dostępu do nowoczesnych połączeń internetowych

Pomimo szeregu pozytywnych zmian w odniesieniu do rozwoju szeroko rozumianej cyfryzacji na obszarach wiejskich, mieszkańcy wsi mają gorszy dostęp, niż mieszkańcy miast do Internetu o wysokiej jakości, tj. o przepustowości od 30 do 100 Mb/s. Sytuacja ta wynika z niedostatecznego poziomu rozwoju infrastruktury naziemnej w postaci odpowiednich węzłów telekomunikacyjnych. Znaczną część terytoriów wiejskich w kraju charakteryzuje brak połączenia szerokopasmowego za pomocą światłowodu o dużej przepustowości, który pozwalałby na wysoką prędkość odbierania i przesyłania informacji i jednocześnie był odporny na zakłócenia wywołane przez czynniki meteorologiczne, ukształtowanie terenu czy też relatywnie dużą liczbę użytkowników. Jak ważna jest umiejętność korzystania z komputera oraz jak ważną rolę spełnia dostęp do Internetu pokazała sytuacja wybuchu pandemii i zmiany wielu aspektów codziennego życia i funkcjonowania w społeczeństwie. Brak Internetu oznacza współcześnie wykluczenie z systemu edukacji, opieki zdrowotnej oraz swoiste wykluczenie zawodowe i społeczne.

Konflikty między ludnością naplywową a tradycyjnymi mieszkańcami obszarów wiejskich

Obserwowany w ostatnich kilkunastu latach wzrost populacji wiejskiej⁷⁸ spowodowany jest w dużej mierze migracjami z dużych ośrodków miejskich na obszary wiejskie wokół tych aglomeracji. Rosnące migracje z miast na tereny wiejskie, zwłaszcza wokół dużych aglomeracji miejskich, są powodowane różnymi czynnikami, wśród których należy wymienić niższe ceny mieszkań czy koszty budowy domu, jak również są one wyrazem poprawiającego się statusu ekonomicznego, umożliwiającego zamieszkanie w korzystniejszym ekologicznie rejonie (rozumianym jako kontakt z naturą czy też przebywanie z dala od zurbanizowanych rejonów).

Migracja ludności z dużych ośrodków miejskich i osiedlanie się na obszarach wiejskich (rosnące migracje z miast na tereny wiejskie), przy dotychczasowym sposobie planowania zagospodarowania przestrzennego, powoduje również trudności w prowadzeniu przez rolników produkcji zwierzęcej i roślinnej. Coraz więcej notowanych jest skarg na „odory” z prowadzonej przez rolników hodowli i chowu zwierząt gospodarskich oraz ze stosowania nawozów naturalnych. Sytuacja ta, oraz coraz częstsze kontrole rolników np. przez inspekcję ochrony środowiska – w związku z otrzymywanymi skargami – utrudnią prowadzenie produkcji roślinnej i zwierzęcej. Rolnicy polscy z uwagi na potrzebę poprawy dobrostanu zwierząt dostosowują warunki chowu do zaleceń sanitarnych.

---

⁷⁸ Według prognoz GUS do 2030 roku będzie odnotowywany wzrost liczby i udziału populacji wiejskiej w ogólnej liczbie ludności kraju. Prognozuje się, że liczebność populacji wiejskiej zwiększy się w stosunku do 2016 roku o około 250 tys. osób i tym samym w roku 2030 liczba mieszkańców wsi wynosić będzie 15 567 tys. osób, a ich udział w ogólnej populacji mieszkańców Polski stanowić będzie 41,9%; (Sikorska A.M., Wrzochalska A., Chmielewska B., Karwat-Woźniak B., Chmieliński P., Dudek M.: *Włączenie społeczne seniorów na obszarach wiejskich Mazowsza – inicjatywy lokalne*, IERiGZ-PIB, Warszawa, wrzesień 2018, s.16-17).

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Zmniejszanie się zasobów wodnych

W ostatnich kilkunastu latach nastąpiło zmniejszenie poboru wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności (Tabela 5.1.), według danych GUS, ogółem z poziomu 10 940,3 hm³ w roku 2005 do poziomu 9 886 hm³ w roku 2018. Zmniejszenie poboru wody dotyczyło wód powierzchniowych (odpowiednio z poziomu 9 205,7 hm³ do 8 065,0 hm³), przy wzroście poboru z wód podziemnych (z 1 640,4hm³ w roku 2005 do 1 772,6 hm³ w roku 2018). Ograniczeniu uległ pobór wody na cele produkcyjne (poza rolnictwem, leśnictwem łowiectwem i rybactwem) - z ujęć własnych. Pobór wody w celu eksploatacji sieci wodociągowej, w badanym okresie był na zbliżonym poziomie. W roku 2018 wynosił 2 128,5 hm³. Podkreślić należy, iż znacząco poprawiła się jakość wody dostarczanej ludności do spożycia. W roku 2017 w 98,8% skontrolowanych obiektów woda spełniała określone wymagania (w roku 2010 wskaźnik ten wynosił 89,2%). Tym samym w roku 2017 99,7% ludności zaopatrzona była w wodę odpowiadającą wymaganiom⁷⁹. Na cele nawodnień w rolnictwie i leśnictwie oraz napełniania i uzupełniania stawów rybnych pobór wody w 2018 roku był na poziomie 956,4 hm³. W stosunku do roku 2005 pobór ten uległ zmniejszeniu.

Rolnicy stoją przed koniecznością zwiększenia produktywności w celu zaspokojenia rosnącego popytu na żywność, a przemysł i gospodarstwa domowe muszą bardziej wydajnie gospodarować wodą. W Polsce występuje trend zmniejszania się zasobów wodnych, a jedną z najważniejszych przyczyn tego zjawiska jest podwyższanie się temperatury powietrza. Prognozy zmian klimatu wskazują na konieczność opracowania strategii działań dotyczącej przedsięwzięć ograniczających skutki hydrologicznych zjawisk ekstremalnych (powodzie i susze) na obszarach wiejskich.

Z literatury przedmiotu wynika, iż planowane i projektowane dużych inwestycji wodnych może trwać krótko, ale ich realizacja w terenie może trwać nawet kilkanaście lat. Dlatego też powinny być podejmowane równocześnie działania adaptacyjne mające na celu zwiększenie retencji wody w środowisku poprzez odtwarzanie zalesień śródpolnych i oczek wodnych utrzymujących poziom wody w rowach⁸⁰.

Zagrożenie środowiska leśnego w Polsce

Zagrożenie środowiska leśnego w Polsce należy do najwyższych w Europie. Wynika to przede wszystkim z położenia Polski na granicy dwóch klimatów, tj. kontynentalnego i morskiego, a w konsekwencji – stałego i równoczesnego oddziaływania wielu czynników powodujących niekorzystne zjawiska i zmiany w stanie zdrowotnym lasów⁸¹. Jednym z ważniejszych czynników zagrażających lasom w Polsce są pożary. Najwięcej pożarów⁸², w latach 2016 i 2015, wystąpiło na

⁷⁹ Rocznik Statystyczny Rolnictwa, GUS, Warszawa 2018, s. 347.

⁸⁰Jaworski A., *Racjonalne gospodarowanie wodą w gospodarstwie rolnym*, http://modr.pl/sites/default/files/brochures/racjonalne_gospodarowanie_woda.pdf. dostęp 30.08.2019.

⁸¹ Oddziaływanie czynników stresowych na środowisko leśne ma charakter złożony, często cechuje je synergizm. Ponadto reakcja od momentu wystąpienia bodźca bywa przesunięta w czasie. Z dotychczasowych badań i obserwacji wynika, że równoczesne działanie wielu czynników stresowych powoduje stałą, wysoką predyspozycję chorobową lasów i ciągłość procesów destrukcyjnych w środowisku leśnym. Okresowe nasilenie występowania choćby jednego czynnika (gradacja owadów, susza, pożary) prowadzić może do załamania odporności biologicznej ekosystemów leśnych oraz katastrofalnych zagrożeń (lokalnych lub regionalnych) (*Lasy w Polsce 2017*, Lasy Państwowe, Warszawa 2017).

⁸² w Lasach Państwowych w 2016 r. powstało 1725 pożarów (32,63% pożarów lasu w Polsce) na powierzchni 299 ha (20,61% ogółu) – z wyłączeniem terenów użytkowanych przez wojsko. Najwięcej pożarów w Lasach Państwowych, w 2016 r. odnotowano na terenie RDLP Katowice (237), gdzie objęły największą powierzchnię (54 ha). Na terenach użytkowanych przez wojsko w 2016 r. powstało 121 pożarów na powierzchni 144,92 ha (w 2015 r. było ich 165, objęły 776,17 ha). W 2016

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

terenie województwa mazowieckiego (1344 – 25,4% ogólnej liczby), najmniej w województwach opolskim (85), małopolskim (97) i warmińsko-mazurskim (114). Niezależnie od ogólnego pozytywnego kierunku zmian w zakresie ochrony środowiska, w Polsce konieczne jest dalsze, ponoszenie znaczących wysiłków na rzecz poprawy tej sytuacji ⁸³.

---

r. zarejestrowano łącznie w kraju 6 dużych pożarów i 1 bardzo duży pożar (>100 ha); w 2015 r. było 28 dużych pożarów i 4 bardzo duże pożary. Średnia powierzchnia pożaru w lasach wszystkich rodzajów własności w roku 2016 wyniosła 0,27 ha (o 0,18 ha mniej niż w 2015 r.) (*Lasy w Polsce 2017*, Lasy Państwowe, Warszawa 2017).

⁸³ Aktualna sytuacja sektora ....., wskaźnik C.46, s.50.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Bibliografia (Wykorzystane pozycje)

1. *Adaptacja – gospodarowanie wodą*, <https://klimatarolnictwa.pl/index.php/adapacja/gospodarowanie-woda/>, dostęp 30.08.2019;
2. *Aktualna sytuacja sektora rolno-spożywczego i obszarów wiejskich w Polsce przygotowana dla potrzeb opracowania Planu Strategicznego Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027*. Materiał sporządzony na podstawie wspólnych wskaźników kontekstu, Warszawa, 2021.
3. Bański J.: o *przyszłości polskiej wsi*, [w]: Bański J. (red.) *Polska wieś w perspektywie długookresowej – ujęcie regionalne*, Studia Obszarów Wiejskich tom XXXI, IGiPZ PAN i KOW PTG, Warszawa 2013, s. 9-24.
4. Bański J.: *Rozwój obszarów wiejskich. Wybrane zagadnienia*, PWE, Warszawa 2017.
5. *CAP Context Indicators 2014-2020, 17. Agricultural holdings*, 2018 update, https://ec.europa.eu/assets/agri/cap-context-indicators/documents/c17_en.pdf (dostęp: 04.06.2019).
6. *CAP Context Indicators 2014-2020, 2. Age structure*, 2018 update, https://ec.europa.eu/assets/agri/cap-context-indicators/documents/c2_en.pdf, (dostęp: 29.05.2019).
7. *CAP Context Indicators 2014-2020, 7. Unemployment*, 2018 update, https://ec.europa.eu/assets/agri/cap-context-indicators/documents/c7_en.pdf (dostęp: 04.06.2019).
8. Chavas J.-P. (2001). *Structural change in agricultural production: economics, technology and policy*, [w:] B. Gardner, G. Rausser (red.), *Handbook of Agricultural Economics*, vol. 1, Elsevier Science, B.V, s. 115-120.
9. Chmielewska B, Zegar J.St.: *Poziom życia na wsi na tle kraju i Unii Europejskiej*. Rozdział 6 w: *Polska Wieś 2020. Raport o stanie wsi*. Red. nauk. J. Wilkin, A. Hałasiewicz. Fundacja na rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa (FDPA), Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2020, s. 123.
10. Chmielewska B. Zegar J. St., *Procesy konwergencji i dywergencji wsi i reszty społeczeństwa w zakresie dochodów*, Rozdział 5 [w]: *Polska wieś 2018. Raport o stanie wsi*. Redakcja naukowa: J. Wilkin, I. Nurzyńska, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa, s. 111-134;
11. Chmieliński P., Dudek M., Karwat-Woźniak B., Wrzochalska A.: *Zintegrowany rozwój lokalny w kontekście zmian w relacjach wiejsko-miejskich*, Monografie PW 2015-2019 nr 55, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2017, s.123.
12. Chmieliński P., Dudek M., Karwat-Woźniak B., Wrzochalska A.: *Społeczno ekonomiczne determinanty umacniania i spowalniania procesów rozwojowych na terenach wiejskich w Polsce*, Monografie PW 2015-2019 nr 90, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2018, s.101-102.
13. *Dochodowość gospodarstw rolnych w UE*. (2018). IGR, Warszawa. www.institutrolny.pl/images/doc/dochody.pdf – data dostępu 15.12.2018.
14. *Dochody i warunki życia ludności Polski w 2018 r. (raport z badania EU-SILC)* GUS, Warszawa 2019, s. 169-170.
15. Dudek M., Karwat-Woźniak B., Wrzochalska A., *Wybrane determinanty polaryzacji społecznej oraz stabilności ekonomicznej na obszarach wiejskich i w rolnictwie*, Seria Monografie PW 2015-2019, nr 33, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2016.
16. Dudek M.: *Możliwości i bariery inteligentnego rozwoju obszarów wiejskich w Polsce w świetle badań terenowych*, *Economic and Regional Studies*, 11(4) 2018, s. 57-68.
17. *Dziedzictwo kulturowe w Polsce*, https://bon.edu.pl/media/book/pdf/Dziedzictwo_kulturowe_w_Polsce-JP.pdf, dostęp 27.08.2019
- Gorzela G.: *Fakty i mity rozwoju regionalnego*, *Studia Regionalne i Lokalne* t. 2 nr 36, 2009, s. 5-27

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

18. Gadomski, W. (2015). *Najpierw wydajność, potem wynagrodzenia*, Obserwator Finansowy, <https://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/makroekonomia/najpierw-wydajnosci-potem-wynagrodzenia/>, (dostęp: 10.08.2018)
19. Gorzelak G.: *Polityka regionalna i spójności terytorialnej*, w: *Nasza Europa: 15 lat Polski w Unii Europejskiej*, CASE, Warszawa 2019, 102-110.
20. Góral, J., Rembisz, W. (2017). *Wynagrodzenia i wydajność pracy w rolnictwie polskim na tle pozostałych krajów Unii Europejskiej*, Zeszyty Naukowe szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej nr 119, s. 119-139, DOI: 10.22630/EIO CZ.2017.119.29.
21. Grochowska R. (red. nauk.), *Potencjalne scenariusze rozwoju innowacyjności w sektorze rolno-spożywczym po 2020 roku*, Monografie PW 2015-2019, nr 57, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2017. Jaworski A., *Racjonalne gospodarowanie wodą w gospodarstwie rolnym*, http://modr.pl/sites/default/files/brochures/racjonalne_gospodarowanie_woda.pdf. dostęp 30.08.2019
22. Hałasiewicz A.: *Koncepcje żywienia i wzmocnienia rozwoju wsi*. [w:] *Polska wieś 2020. Raport o stanie wsi*. Red. nauk. J. Wilkin, A. Hałasiewicz. Fundacja na rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa (FDPA). Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2020, s. 183.
23. Kołodziejczyk D. (red.), Gospodarowicz M., Lidke D., Mazur M.: *Ocena poziomu spójności demograficznej i społeczno-gospodarczej obszarów wiejskich w porównaniu z miastami*, Monografie Programu Wieloletniego 2015-2019 nr 54, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2017, s. 18-19;
24. Kozyra J., Siebielec G.: *Stan środowiska przyrodniczego na obszarach wiejskich*, w: Nurzyńska I., Poczta W. (red.) *Polska wieś 2014. Raport o stanie wsi*, FDPA, Scholar, Warszawa 2014, 175-198.
25. Kwarciański T.: *Rola publicznego transportu zbiorowego w zaspokajaniu potrzeb transportowych mieszkańców obszarów wiejskich w Polsce*. 166/2018 Szkoła Główna Handlowa w Warszawie Oficyna Wydawnicza SGH ZESZYTY NAUKOWY 166 kolegia.sgh.waw.pl, s. 77-89.
26. *Long-term Vision for Rural Areas*, Sherpa Discussion Paper, 2020.
27. Mickiewicz, A., Mickiewicz, B.: *Pozarolnicza działalność gospodarcza na obszarach wiejskich w Polsce*, Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, 18(1), 2016, s. 181-185.
28. Mróczyńska-Kamińska, A. (2012). *Wydajność pracy w gospodarce żywnościowej w Polsce i Niemczech*, Roczniki Ekonomiki Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich, T. 99, z. 2, s 69-75.
29. Naldi L., Nilsson P., Westlund H., Wixe S.: *What is smart rural development?*, Journal of Rural Studies 40, 2015, s. 90-101.
30. *Obszary wiejskie w Polsce w 2016 roku*, 2017: GUS, Warszawa, s. 76; CAP Context Indicators 2014-2020, 1. Population, 2018 update, https://ec.europa.eu/assets/agri/cap-context-indicators/documents/cl_en.pdf, (dostęp: 29.05.2019).
31. *Obszary wiejskie w Polsce w 2016 roku*,: GUS, Warszawa 2017, s. 76.
32. *Obszary wiejskie w Polsce w 2018 roku*. GUS, Warszawa 2020, tabl. 1 w Exel.
33. OECD. (2006). *The New Rural Paradigm: Policies and Governance*. Governance An International Journal Of Policy And Administration. OECD.
34. OECD. (2018) *Rural Policy 3.0 A framework for Rural Development*. OECD.
35. OECD. *Przegląd polityk rozwoju obszarów wiejskich: Polska 2018*, 2018: OECD, Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju.
36. OECD. (2019) *Rural Policy 3.0 People Centered Rural Policy*.
37. Poczta W. (2013). *Przemiany w rolnictwie ze szczególnym uwzględnieniem przemian strukturalnych* [w:] J. Wilkin, I. Nurzyńska (red.), *Polska wieś 2012, Raport o stanie wsi* Fundacja na rzecz rozwoju Polskiego Rolnictwa, Wyd. nauk. Scholar, Warszawa, s. 65-100.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

38. Poczta, W. (2012). *Przemiany w rolnictwie ze szczególnym uwzględnieniem przemian strukturalnych*, [w:] J. Wilkin, I. Nurzyńska (red.), *Polska wieś 2012. Raport o stanie wsi* Fundacja na rzecz rozwoju polskiego rolnictwa, Wyd. nauk. Scholar, Warszawa, s. 65-100.
39. *Prognoza gospodarstw domowych na lata 2016-2050*, GUS, Warszawa 2016, s. 22. *Roczniki Rzeczypospolitej Polskiej 2017 i 2018*, GUS, Warszawa, 2018; 2019.
40. *Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2018*, GUS, Warszawa, 2018.
41. Sadowski A., Czubak W., Poczta W., Rowiński J. (2019). *Struktury obszarowe i ekonomiczne polskiego rolnictwa oraz innych państw unijnych*, [w:] W. Poczta, J. Rowiński (red.), *Struktura polskiego rolnictwa na tle Unii Europejskiej*, CeDeWU,
42. Salemink, K., Strijker, D. and Bosworth, G. (2017b). *The Community Reclaims Control? Learning Experiences from Rural Broadband Initiatives in the Netherlands*, *Sociologia Ruralis*, 57(S1), 555–575.
43. Sikorska A.M., Wrzochalska A., Chmielewska B., Karwat-Woźniak B., Chmieliński P., Dudek M.: *Włączenie społeczne seniorów na obszarach wiejskich Mazowsza – inicjatywy lokalne*, IERiGŻ-PIB, Warszawa, wrzesień 2018. *Smart Villages*, <http://cdr112.e-kei.pl/leader/index.php/353-inteligentne-wioski-smart-villages>, dostęp 25.04.2019
44. *Stan środowiska w Polsce. Sygnały 2016*: GIOŚ, Warszawa 2016.
45. Stańczak J., Szałtys D., Waligórska M.: *Sytuacja demograficzna Polski do 2017 roku*, [w:] Hryniewicz J., Witkowski J., Potrykowska A.: *Sytuacja demograficzna Polski jako wyzwanie dla polityki gospodarczej i społecznej*, Rządowa Rada Ludnościowa, Warszawa 2018, s. 37-59.
46. *Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa 2030*, MRiRW, 2019.
47. *Srebrna Gospodarka szansą dla Małopolski*,
48. Śleszyński P., Bański J., Degórski M., Komornicki T.: *Delimitacja obszarów strategicznej interwencji państwa: obszarów wzrostu i obszarów problemowych*, IGiPZ PAN, Warszawa 2017, 175-183
49. Wasilewski A.: *Stan środowiska naturalnego, rolnictwo ekologiczne i agroturystyka we wsiach objętych ankietą IERiGŻ-PIB*, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2013.
50. Wąsowicz, J. (2013). Sektorowe zróżnicowanie wydajności pracy w polskiej gospodarce, *Studia Ekonomiczne Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach* nr 160, s. 190-198.
51. Wigier M. (red. nauk.), *Wsparcie publiczne i konkurencyjność polskiej gospodarki żywnościowej*, Seria PW 2011-2014 nr 24, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2014.
52. Wrzaszcz, W. (2013). *Zrównoważenie indywidualnych gospodarstw w Polsce objętych FADN*, *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej* nr. 1, s. 73-90
53. Wrzochalska A. (red. nauk), *Kapitał ludzki w procesach przemian strukturalnych wsi i rolnictwa*, Seria PW 2011-2014 nr 130, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2014.
54. *Wskaźniki dostępności terytorialnej mieszkańców Polski do wybranych obiektów użyteczności publicznej*, GUS, Warszawa 2018.
55. www.malopolskie.pl/DlaMediow/Informacje/?id=15332
56. *Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2019 r. (na podstawie wyników badania budżetów gospodarstw domowych)*. Informacje sygnałne GUS, 30.06.2020 r.
57. Zegar J.St. (red.): *z badań nad rolnictwem społecznie zrównoważonym (39)*, Monografie PW 2015-2019 nr 47, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2017
58. Zegar J.St. (red.nauk.), *z badań nad rolnictwem społecznie zrównoważonym (35)*, Monografie PW 2015-2019 nr 24, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2016.
59. Zieliński M., Sobierajewska J.: *Funkcjonowanie gospodarstw z obszarów o dużych walorach przyrodniczych na tle gospodarstw pozostałych*, *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej* 3/2018, 111-126;
60. *Zmiany strukturalne a rozwój społeczny obszarów wiejskich (w ciągu 15 lat członkostwa w UE)*, opracowane materiały na potrzeby MRiRW, Zakład Polityki Społecznej i Regionalnej IERiGŻ-PIB.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

ANEKS

Spis ilustracji graficznej według kolejności analizowanych zagadnień

Mapa. A.1. Ankietowane wsie w badaniu IERiGŻ-PIB, Zakład Polityki Społecznej i Regionalnej (obecnie Zakład Ekonomii i Polityki Rolnej oraz Rozwoju Obszarów Wiejskich)

1. OBSZAR KRAJU

Tabela 1.1. Liczba ludności wiejskiej w Polsce według województw w roku 2012 i 2018 roku.

Mapa 1.1. Odsetek ludności wiejskiej w Polsce według województw w roku 2018.

Wykres 1.1. Rodziny rolne i bezrolne zamieszkujące w ankietowanych wsiach w latach 2000-2016 (odsetek rodzin w %).

2. ZATRUDNIENIE/PRACA NA OBSZARACH WIEJSKICH

Wykres 2.1. Udział pracujących w rolnictwie mieszkańców wsi.

Mapa 2.1. Liczba bezrobotnych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym według gmin w roku 2017.

Mapa 2.2. Liczba pracujących na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym, według gmin w roku 2017.

Mapa 2.3. Liczba podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym, według gmin w roku 2017.

Mapa 2.4. Liczba nowo powstałych podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym według gmin w roku 2017.

Mapa 2.5. Liczba bezrobotnych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym według gmin w roku 2017.

Mapa 2.6. Liczba pracujących na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym według gmin w roku 2017.

Mapa 2.7. Liczba podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym według gmin w roku 2017.

Mapa 2.8. Liczba nowo powstałych podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym, według gmin w roku 2017.

Tabela 2.0. Liczba osób pracujących i bezrobotnych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym, w 2017 roku według województw i typów gmin..

Tabela 2.1. Liczba podmiotów gospodarczych i nowopowstałych podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym, w 2017 roku według województw, gminy **ogółem**.

Tabela 2.2. Liczba podmiotów gospodarczych i nowopowstałych podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym, w 2017 roku według województw, gminy **miejskie**.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Tabela 2.3. Liczba podmiotów gospodarczych i nowopowstałych podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym, w 2017 roku według województw, gminy **miejsko-wiejskie**.

Tabela 2.4. Liczba podmiotów gospodarczych i nowopowstałych podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym, w 2017 roku według województw, gminy **wiejskie**.

Tabela 2.5. Aktywni zawodowo i pracujący w gospodarstwie i poza z rodzin z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego.

Tabela 2.6. Zatrudnienie kierowników gospodarstw rolnych (w %).

Tabela 2.7. Aktywność zawodowa ludności według miejsca zamieszkania oraz związków z gospodarstwem rolnym.

Tabela 2.8. Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w systemie REGON (bez osób fizycznych prowadzących gospodarstwa rolne) – stan na 31. X.

3. WZROST

Wykres 3.1. Dochody przeciętnego gospodarstwa domowego na wsi i w miastach w roku 2004 i 2018.

Tabela 3.1. Struktura dochodów rodzin z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego (w %)

Tabela 3.2. Prognozowana wielkość populacji wiejskiej w Polsce według województw

Mapa 3.1. Prognozowany odsetek (%) ludności wiejskiej w Polsce według województw w roku 2030

Tabela 3.3. Prognozowany odsetek (%) gmin o spadku ludności powyżej 5% i 10% do 2030 roku w poszczególnych województwach

Mapa 3.2. Gminy o prognozowanym ubytku ludności powyżej 5% do 2030 r.

Mapa 3.3. Gminy o prognozowanym ubytku ludności powyżej 10% do 2030 r.

Tabela 3.4. Gminy o największym ubytku ludności w latach 2017 - 2030

Mapa 3.4. Gminy o prognozowanym przyroście ludności do 2030 r. większym niż 10%

Tabela 3.5. Gminy o największym przyroście ludności w latach 2017 – 2030

4. TRANSFORMACJA STRUKTURALNA

Wykres 4.1. Liczba kobiet w wieku 70 lat i więcej na obszarach wiejskich w latach 1980-2017 (w tys.).

Wykres 4.2. Liczba mężczyzn w wieku 70 lat i więcej na obszarach wiejskich w latach 1980-2017 (w tys.).

Wykres 4.3. Zmiany w strukturze indywidualnych gospodarstw rolnych objętych badaniem ankietowym według ich aktywności rynkowej.

Tabela 4.1. Wyposażenie w grunty rolnicze indywidualnych gospodarstw rolnych według ich aktywności rynkowej.

Tabela 4.2. Struktura i średni obszar indywidualnych gospodarstw rolnych według i aktywności na rynku produktów rolniczych.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Tabela 4.3. Zmiany w strukturze obszarowej indywidualnych gospodarstw rolnych.

5. WŁĄCZENIE SPOŁECZNE NA WSI

Tabela 5.1. Pobór wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności w latach 2005-2018 w hm³.

Tabela 5.2. Podstawowe dane dotyczące urządzeń sieciowych w 2018 roku według gmin.

Tabela 5.3. Podstawowe dane dotyczące urządzeń sieciowych według województw i typów gmin w 2018 roku.

Mapa 5.1. Długość sieci wodociągowej na 100km² w 2018 roku według gmin.

Mapa 5.2. Udział ludności korzystającej z sieci wodociągowej w 2018 roku według gmin

Mapa 5.3. Zużycie wody na 1 mieszkańca w m³ w gminach w roku 2017.

Mapa 5.4. Długość sieci kanalizacyjnej na 100 km² w 2018 roku według gmin.

Mapa 5.5. Udział ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej w 2018 roku według gmin.

Mapa 5.6. Odsetek mieszkańców korzystających z oczyszczalni ścieków w roku 2017 według gmin.

Mapa 5.7. Ilość śmieci w kg przypadająca na 1 mieszkańca rocznie w gminach w roku 2017

Tabela 5.4. Odpady w kg na 1 mieszkańca według typów gmin w roku 2017.

6. ROZWÓJ LOKALNY

Wykres 6.1. Aktywność społeczna na obszarach wiejskich (odsetek wsi w %).

Tabela 6.1. Liczba organizacji w ankietowanych wsiach (odsetek wsi w%).

Wykres 6.2. Autorytety (liderzy) na obszarach wiejskich w latach: 2005-2016 (%).

Tabela 6.2. Struktura wieku sołtysek w latach 2005-2015.

Tabela 6.3. Poziom wykształcenia ogólnego sołtysek w latach 2005-2015.

Wykres 6.3. Odległość ankietowanych wsi od miejscowości gminnych (odsetek wsi w %).

Wykres 6.4. Odległość ankietowanych wsi od miejscowości powiatowych (odsetek wsi w %).

Tabela 6.4. Odległość przestrzenna do przystanków autobusowych oraz stacji kolejowych (% wsi).

Tabela 6.5. Dostępność przestrzenna badanych wsi do wybranych placówek (odsetek wsi w %).

Tabela 6.6. Odległość przestrzenna do placówek ochrony zdrowia (% ankietowanych wsi).

Najbliższe przychodnie zdrowia:

Mapa 6.1. Odległość z miejsca zamieszkania ludności do najbliższej przychodni zdrowia w 2016 roku.

Mapa A. 6.2. Wskaźnik dostępności przestrzennej ludności do najbliższej przychodni zdrowia według gmin w 2016 roku.

Mapa 6.3. Czas dojazdu ludności z miejsca zamieszkania do najbliższej przychodni zdrowia według gmin w 2016 roku.

Mapa 6.4. Wskaźnik dostępności czasowej ludności do najbliższej przychodni zdrowia według gmin w 2016 roku.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Najbliższy szpital kliniczny:

Mapa 6.5. Odległość z miejsca zamieszkania ludności do najbliższego szpitala klinicznego w 2016 roku.

Mapa 6.6. Wskaźnik dostępności przestrzennej ludności do najbliższego szpitala klinicznego według gmin w 2016 roku.

Mapa 6.7. Czas dojazdu ludności z miejsca zamieszkania do najbliższego szpitala klinicznego w 2016 roku.

Mapa 6.8. Wskaźnik dostępności czasowej ludności do najbliższego szpitala klinicznego według gmin w 2016 roku.

Najbliższa stacja pogotowia ratunkowego

Mapa 6.9. Odległość z miejsca zamieszkania ludności do najbliższej stacji pogotowia ratunkowego w 2016 roku.

Mapa 6.10. Wskaźnik dostępności przestrzennej ludności do najbliższej stacji pogotowia ratunkowego według gmin w 2016 roku.

Mapa 6.11. Czas dojazdu ludności z miejsca zamieszkania do najbliższej stacji pogotowia ratunkowego w 2016 roku.

Mapa 6.12. Wskaźnik dostępności czasowej ludności do najbliższej stacji pogotowia ratunkowego według gmin w 2016 roku.

Najbliższy oddział ratunkowy

Mapa 6.13. Odległość z miejsca zamieszkania ludności do najbliższego oddziału ratunkowego w 2016 roku.

Mapa 6.14. Wskaźnik dostępności przestrzennej ludności do najbliższego oddziału ratunkowego według gmin w 2016 roku.

Mapa 6.15. Czas dojazdu ludności z miejsca zamieszkania do najbliższego oddziału ratunkowego w 2016 roku.

Mapa 6.16. Wskaźnik dostępności czasowej ludności do najbliższego oddziału ratunkowego według gmin w 2016 roku.

Najbliższe centrum urazowe

Mapa 6.17. Odległość z miejsca zamieszkania ludności do najbliższego centrum urazowego w 2016 roku.

Mapa 6.18. Wskaźnik dostępności przestrzennej ludności do najbliższego centrum urazowego według gmin w 2016 roku.

Mapa 6.19. Czas dojazdu ludności z miejsca zamieszkania do najbliższego centrum urazowego w 2016 roku.

Mapa 6.20. Wskaźnik dostępności czasowej ludności do najbliższego centrum urazowego według gmin w 2016 roku.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Usługi publiczne

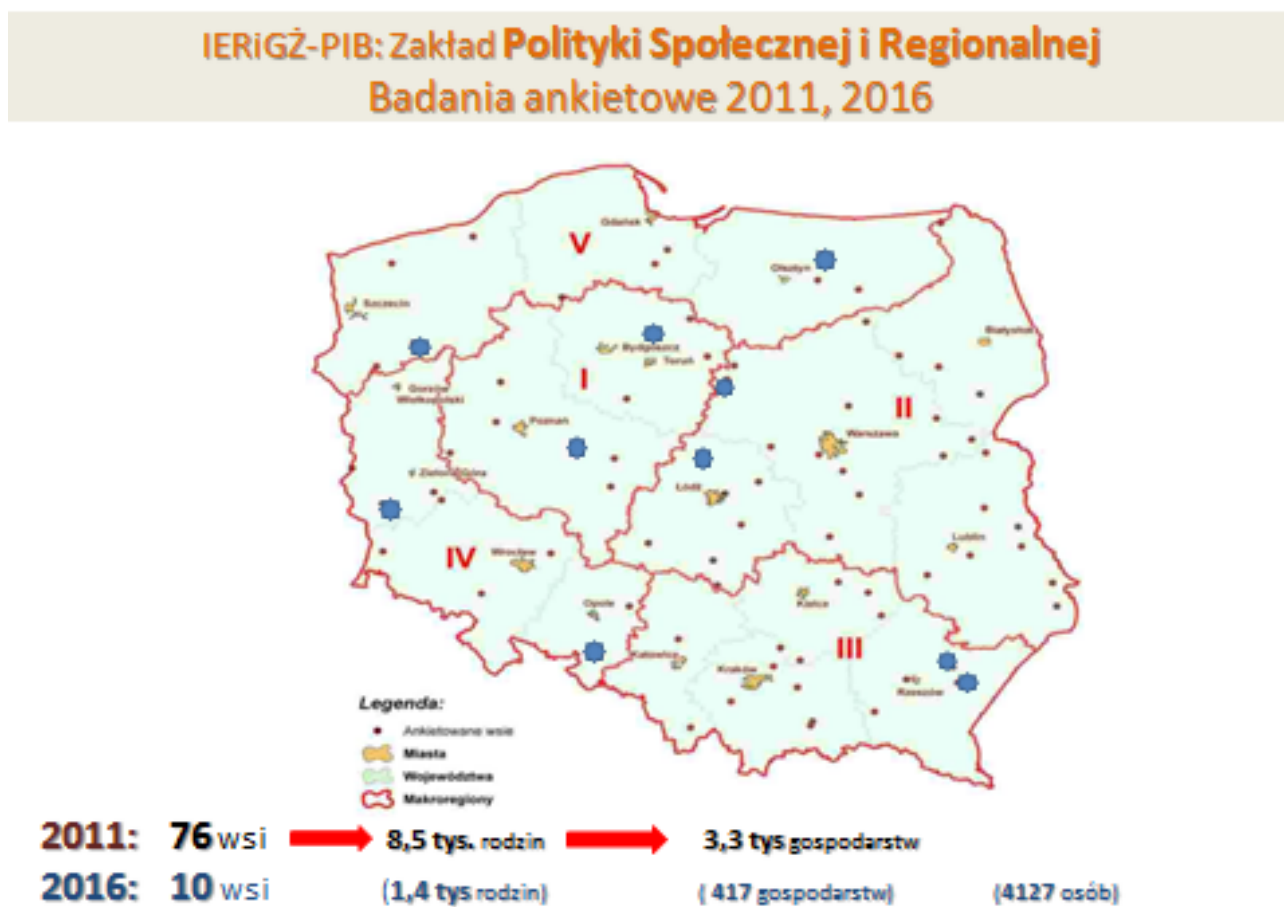
Mapa 6.21. Gminy o najsłabszej dostępności przestrzennej i czasowej do usług publicznych w 2016 roku.

Mapa 6.22. Sieć drogowa wykorzystana na potrzeby badania GUS w 2016 roku.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Mapa. 1

Źródło: na podstawie Ankiety IERiGŻ-PIB

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

OBSZAR KRAJU

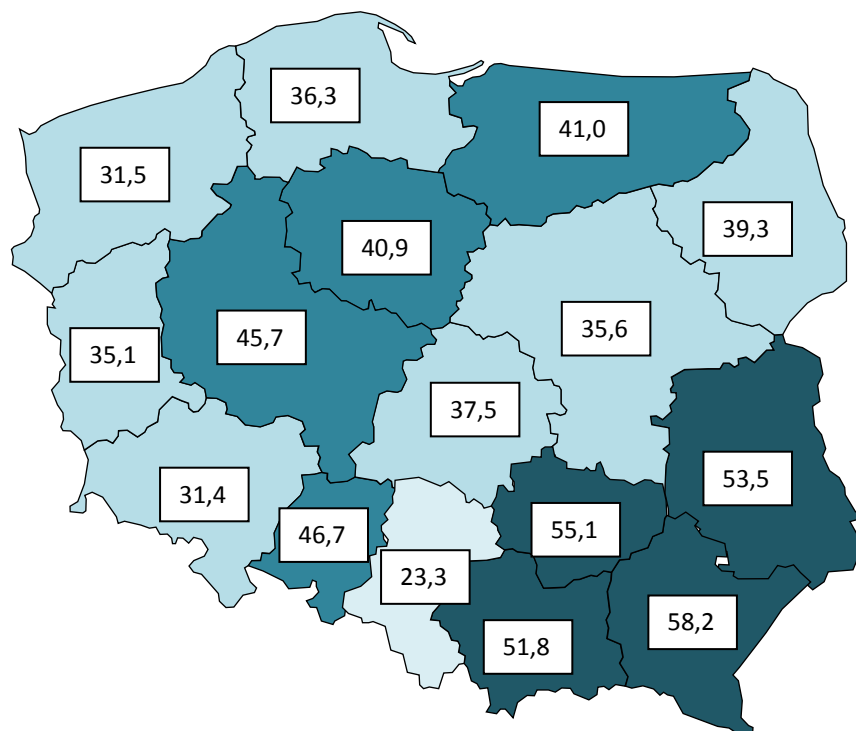
Tabela 1.1. Liczba ludności wiejskiej w Polsce według województw w roku 2012 i 2018 roku

Wyszczególnienie	Liczba ludności w tys.			Odsetek ludności wiejskiej (%)		
	2012	2018	Zmiany 2018-2012	2012	2018	Zmiany 2018-2012
Dolnośląskie	886,1	910,7	24,6	30,4	31,4	1,0
Kujawsko-pomorskie	834,3	849,9	15,6	39,8	40,9	1,1
Lubelskie	1 160,4	1 133,8	-26,6	53,6	53,5	-0,1
Lubuskie	375,7	355,6	-20,1	36,7	35,1	-1,6
Łódzkie	918,6	923,6	5,0	36,4	37,5	1,1
Małopolskie	1 714,7	1 761,8	47,1	51,1	51,8	0,7
Mazowieckie	1 899,2	1 923,5	24,3	35,8	35,6	-0,2
Opolskie	482,5	460,7	-21,8	47,8	46,7	-1,1
Podkarpackie	1 249,2	1 254,2	5,0	58,6	58,2	-0,4
Podlaskie	475,4	466,3	-9,1	39,7	39,3	-0,4
Pomorskie	792,6	847,9	55,3	34,6	36,3	1,7
Śląskie	1 035,9	1 054,8	18,9	22,4	23,3	0,9
Świętokrzyskie	701,9	684,6	-17,3	55,1	55,1	0,0
Warmińsko-mazurskie	590,5	586,0	-4,5	40,7	41,0	0,3
Wielkopolskie	1 542,1	1 597,6	55,5	44,5	45,7	1,2
Zachodniopomorskie	537,8	535,8	-2,0	31,2	31,5	0,3

Źródło: opracowano na podstawie: Ludność. Stan i struktura oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym, GUS, Warszawa 2013 i 2019.

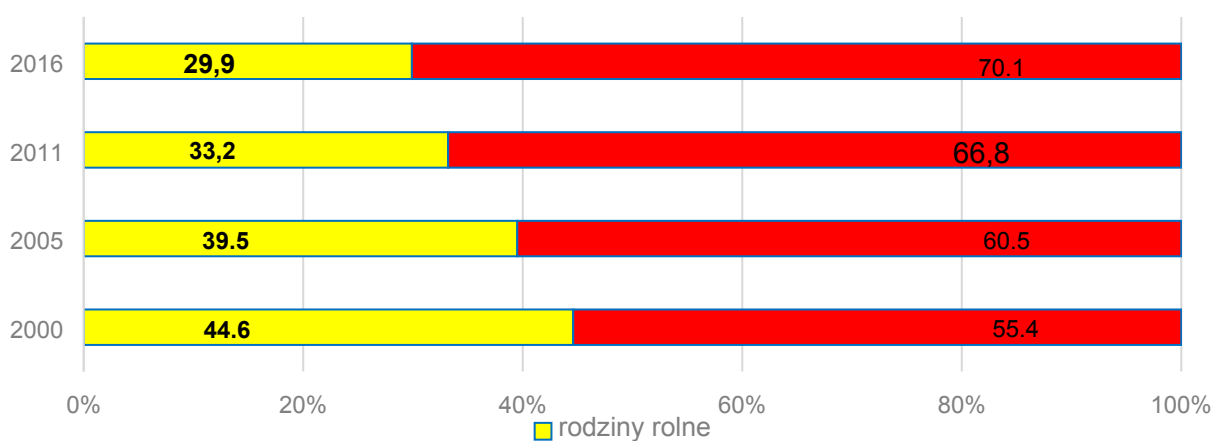
Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Mapa 1.1. Odsetek ludności wiejskiej w Polsce według województw w roku 2018

Źródło: opracowano na podstawie: *Ludność. Stan i struktura oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym*, GUS, Warszawa 2019.

Wykres 1.1 Rodziny rolne i bezrolne* zamieszkujące w ankietowanych wsiach w latach 2000-2016 (odsetek rodzin w %)

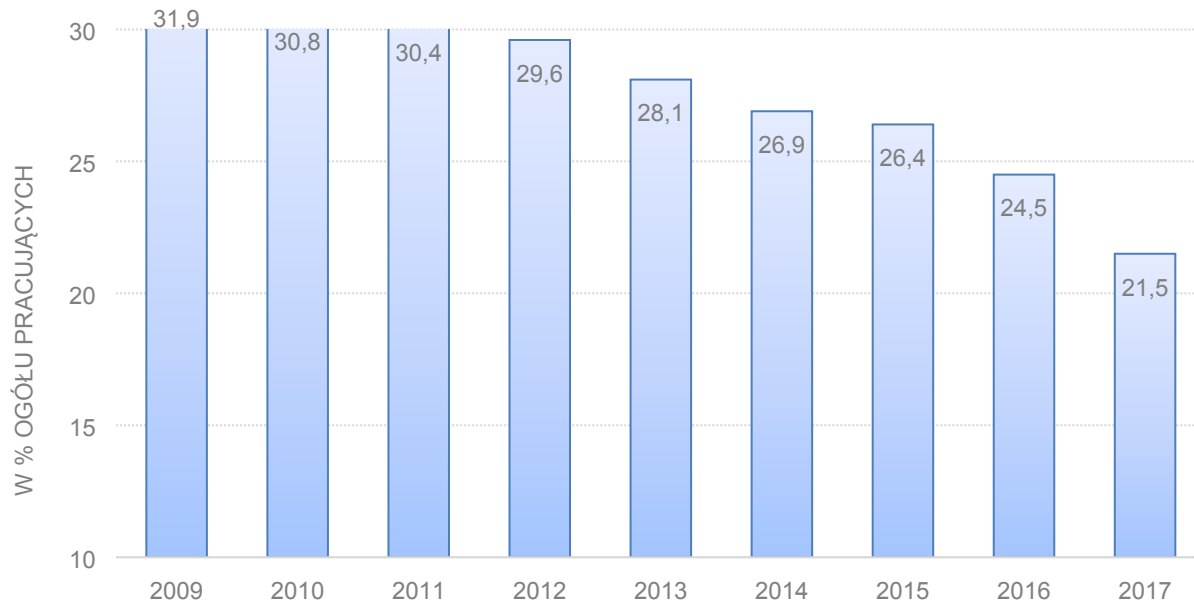
*W badaniach ankietowych jako **rodziny rolne** uważa się rodziny posiadające gospodarstwo rolne o powierzchni powyżej 1 ha UR; a **rodziny bezrolne** to rodziny nie posiadające ziemi lub dysponujące działką nie większą niż 1 ha UR

Źródło: badanie ankietowe IERiGŻ-PIB

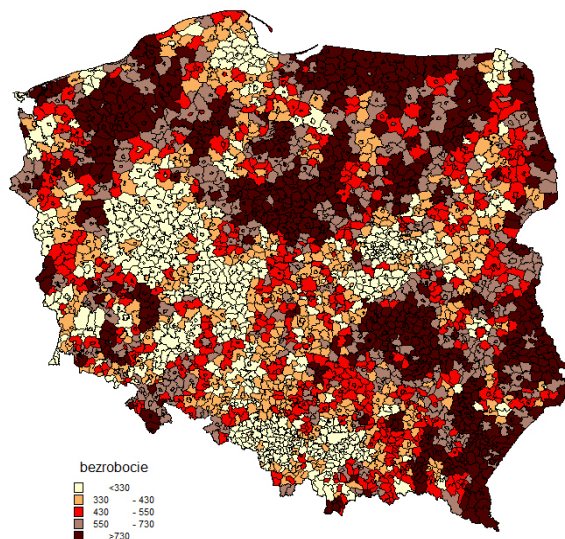
Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

ZATRUDNIENIE/PRACA NA OBSZARACH WIEJSKICH

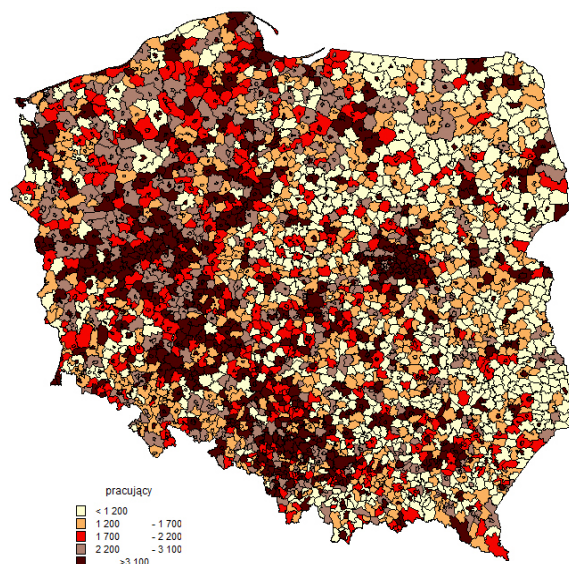
Wykres 2.1. Udział pracujących w rolnictwie mieszkańców wsi

Źródło: opracowanie B. Karwat-Woźniak na podstawie : Aktywność ekonomiczna ludności Polski. Kwartał IV (2004-2018) GUS, Warszawa.

Mapa 2.1. Liczba bezrobotnych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym według gmin w roku 2017

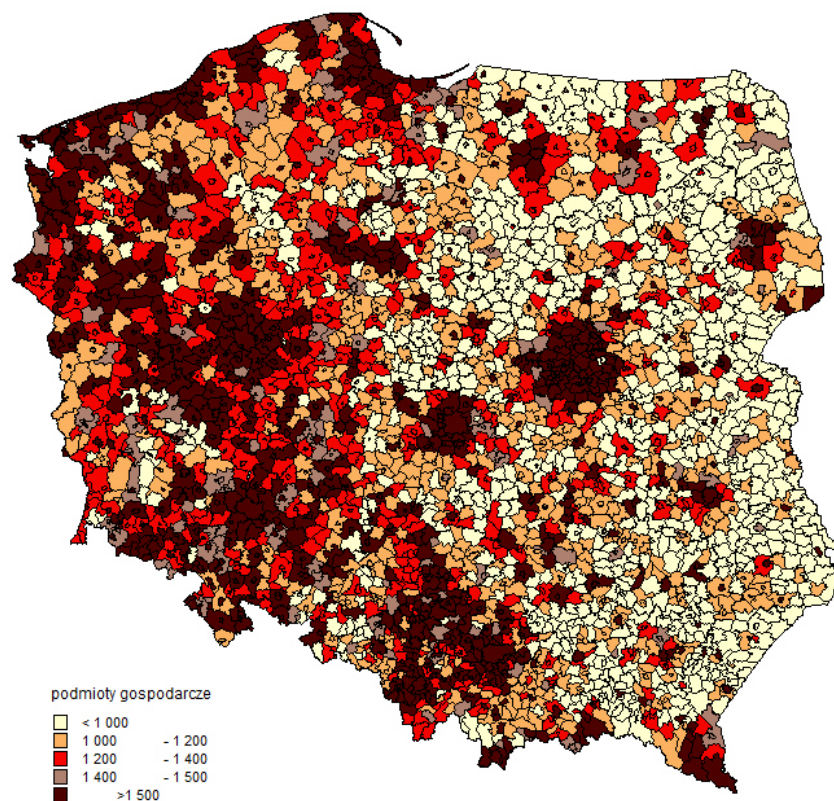

Mapa 2.2. Liczba pracujących na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym według gmin w roku 2017

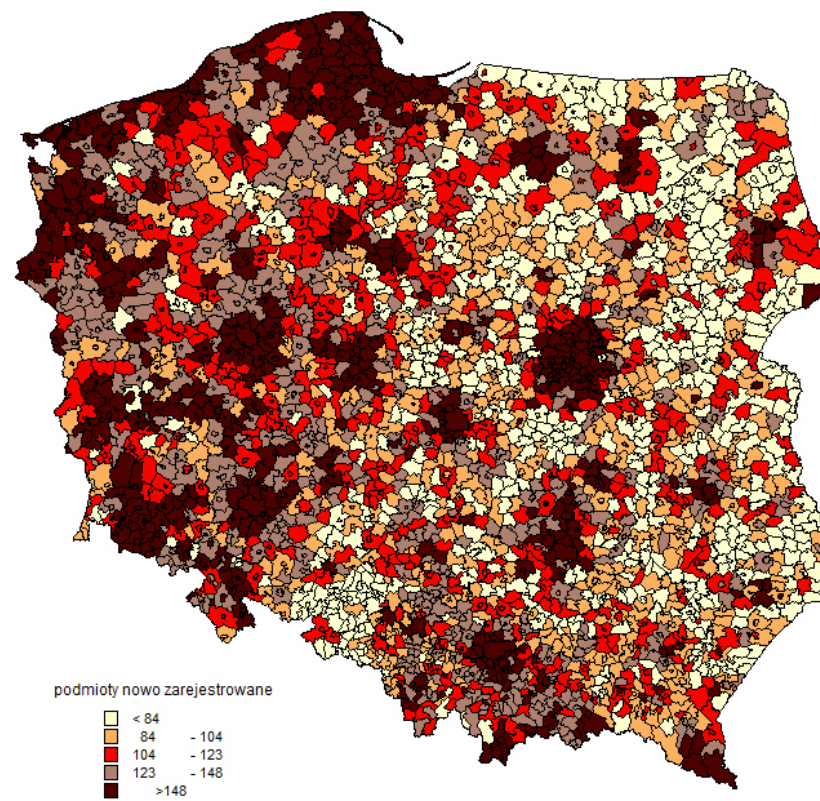
Źródło: opracowanie na podstawie danych BDL GUS IERiGŻ-PIB, Zakład Ekonomii i Polityki Rolnej oraz Rozwoju Obszarów Wiejskich

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

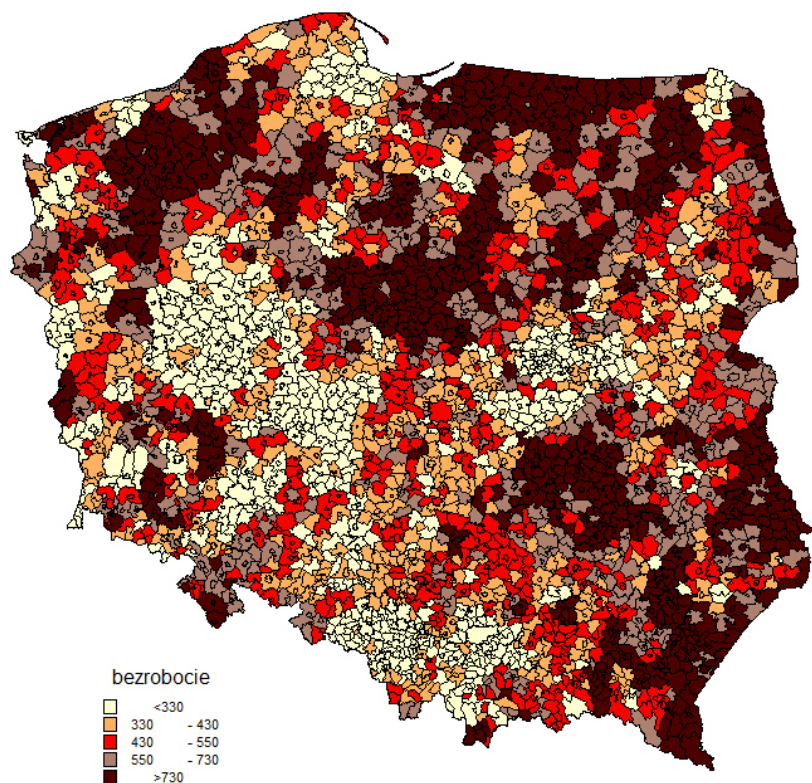
Mapa 2.3. Liczba podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym, według gmin w roku 2017

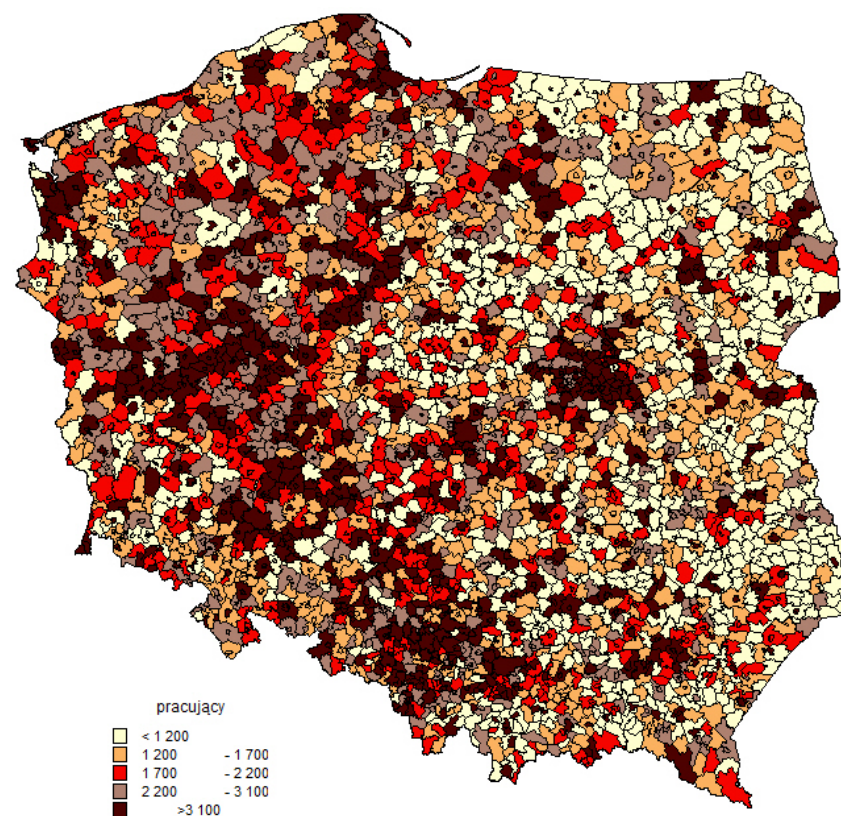
Mapa 2.4. Liczba nowo powstałych podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym według gmin w roku 2017

Źródło: opracowanie na podstawie danych BDL GUS IERiGŻ-PIB, Zakład Ekonomii i Polityki Rolnej oraz Rozwoju Obszarów Wiejskich

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Mapa 2.5. Liczba bezrobotnych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym według gmin w roku 2017

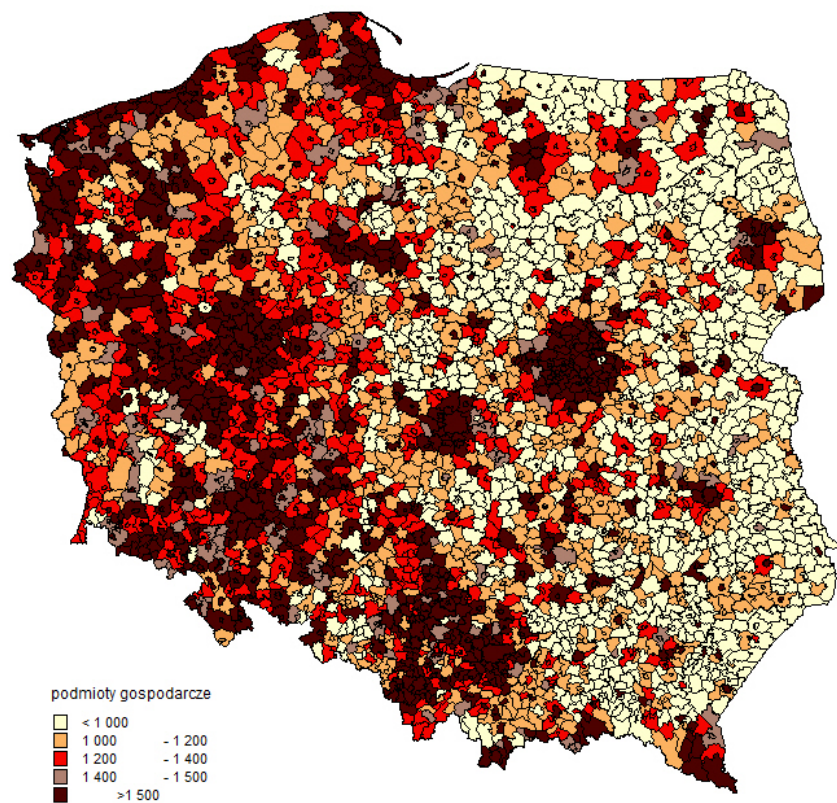

Mapa 2.6. Liczba pracujących na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym według gmin w roku 2017

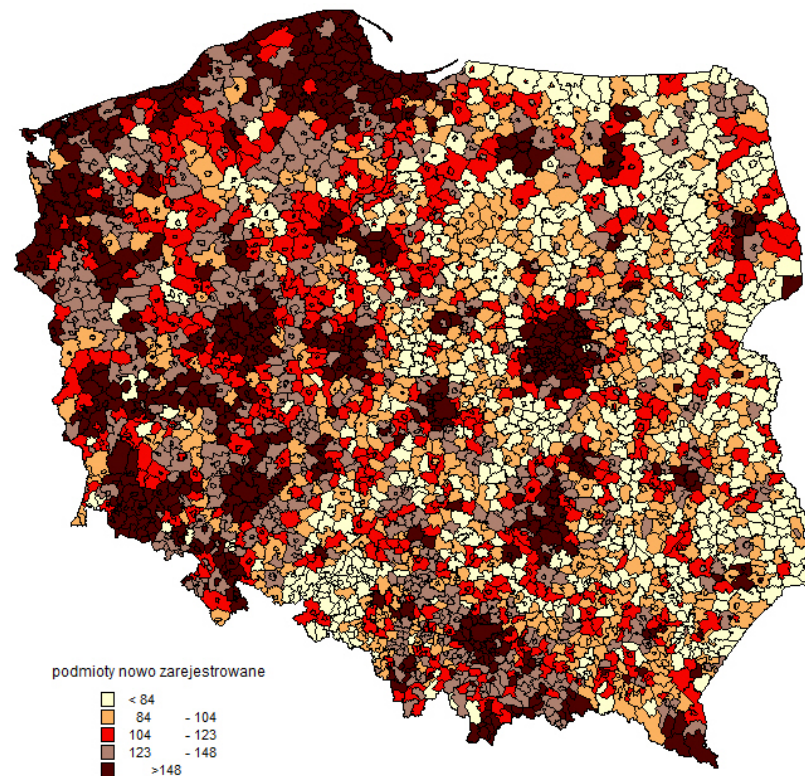
Źródło: opracowanie na podstawie danych BDL GUS IERiGŻ-PIB, Zakład Ekonomii i Polityki Rolnej oraz Rozwoju Obszarów Wiejskich

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Mapa 2.7. Liczba podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym według gmin w roku 2017

Mapa 2.8. Liczba nowo powstałych podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym, według gmin w roku 2017

Źródło: opracowanie na podstawie danych BDL GUS IERiGŻ-PIB, Zakład Ekonomii i Polityki Rolnej oraz Rozwoju Obszarów Wiejskich

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Tabela 2.0. Liczba osób pracujących i bezrobotnych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym, w 2017 roku według województw i typów gmin

Województwo	Gminy ogółem		Gminy miejskie		Gminy miejsko-wiejskie		Gminy wiejskie	
	pracujący	bezrobotni	pracujący	bezrobotni	pracujący	bezrobotni	pracujący	bezrobotni
Dolnośląskie	4 369,7	387,4	5 512,5	326,2	3 533,4	479,8	2 415,0	431,8
Kujawsko-pomorskie	3 695,8	636,1	5 136,7	545,6	2 972,3	743,7	2 032,9	692,9
Lubelskie	2 986,5	625,2	5 053,1	615,8	2 428,3	646,0	1 396,1	627,4
Lubuskie	3 711,2	392,3	5 099,1	277,1	3 381,8	481,7	1 723,3	436,2
Łódzkie	4 050,9	488,9	5 325,5	523,6	3 390,7	508,3	2 133,2	417,2
Małopolskie	3 867,5	380,8	6 840,1	348,1	3 129,7	411,9	1 705,8	385,7
Mazowieckie	5 057,9	476,2	7 142,8	396,1	3 630,7	512,2	1 934,5	606,8
Opolskie	3 431,0	420,4	5 867,2	449,8	3 156,9	418,8	1 831,1	397,4
Podkarpackie	3 411,1	684,7	6 626,1	608,2	2 523,9	700,7	1 529,5	732,4
Podlaskie	3 055,0	542,9	4 405,5	525,5	2 088,6	602,4	1 388,3	531,7
Pomorskie	4 039,6	350,7	5 290,5	291,1	3 009,8	495,0	2 188,5	395,2
Śląskie	4 427,7	341,0	5 133,2	343,6	3 230,3	355,2	2 335,2	325,4
Świętokrzyskie	3 132,1	611,4	5 623,5	608,1	2 944,6	617,2	1 304,1	608,9
Warmińsko-mazurskie	3 173,3	669,4	4 636,4	518,2	2 508,1	792,9	1 676,3	773,6
Wielkopolskie	4 499,2	275,1	6 382,7	256,3	3 861,3	283,3	3 057,5	286,7
Zachodniopomorskie	3 416,3	501,1	4 524,7	344,6	2 735,1	639,4	1 957,5	618,5
POLSKA	4 019,4	460,0	5 702,9	405,4	3 193,2	504,3	1 950,5	512,9

Źródło: opracowanie na podstawie danych BDL GUS IERiGŻ-PIB.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Tabela 2.1. Liczba podmiotów gospodarczych i nowopowstałych podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym, w 2017 roku według województw, gminy ogółem

Województwo	Podmioty gospodarcze			Nowo powstałe podmioty		
	ogółem	publiczne	prywatne	ogółem	publiczne	prywatne
	na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym					
Dolnośląskie	2 076,6	84,9	1963,7	172,6	1,4	147,0
Kujawsko-pomorskie	1 526,8	42,1	1474,6	129,3	0,8	116,4
Lubelskie	1 365,3	40,8	1310,9	123,1	0,6	111,9
Lubuskie	1 800,3	73,3	1710,8	153,4	1,1	140,2
Łódzkie	1 654,1	42,2	1608,0	136,6	0,7	132,0
Małopolskie	1 821,8	34,0	1769,3	163,2	0,6	142,0
Mazowieckie	2 501,4	38,1	2395,1	207,2	0,7	159,8
Opolskie	1 622,4	65,9	1545,2	104,1	0,7	93,5
Podkarpackie	1 287,5	40,3	1235,8	116,9	0,7	102,9
Podlaskie	1 373,7	38,1	1326,2	116,3	0,6	105,7
Pomorskie	2 074,5	52,6	2000,2	194,8	0,9	172,5
Śląskie	1 692,3	54,9	1622,9	125,5	1,0	108,4
Świętokrzyskie	1 474,2	38,8	1426,8	127,1	0,9	116,7
Warmińsko-mazurskie	1 398,7	56,8	1337,9	120,4	0,8	110,7
Wielkopolskie	1 973,0	42,8	1904,5	162,9	1,0	139,2
Zachodniopomorskie	2 125,8	65,3	2043,4	177,0	1,2	158,5
POLSKA	1 832,5	48,9	1760,6	153,6	0,9	132,8

Źródło: opracowanie na podstawie danych BDL GUS IERiGŻ-PIB, Zakład Ekonomii i Polityki Rolnej oraz Rozwoju Obszarów Wiejskich.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Tabela 2.2. Liczba podmiotów gospodarczych i nowopowstałych podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym, w 2017 roku według województw, gminy miejskie

Województwo	Podmioty gospodarcze			Nowo powstałe podmioty		
	ogółem	publiczne	prywatne	ogółem	publiczne	prywatne
	na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym					
Dolnośląskie	2 536,8	104,7	2 389,6	196,4	1,4	158,4
Kujawsko-pomorskie	1 860,2	45,1	1 800,1	147,0	0,7	127,7
Lubelskie	1 900,7	45,3	1 829,9	160,0	0,6	138,4
Lubuskie	2 264,5	90,3	2 148,7	174,6	1,2	153,1
Łódzkie	1 998,7	46,3	1 946,2	162,6	0,6	156,2
Małopolskie	2 648,2	38,3	2 564,9	222,4	0,8	173,8
Mazowieckie	3 308,4	41,8	3 155,3	267,9	0,8	192,9
Opolskie	2 474,6	85,7	2 365,4	142,9	0,5	121,0
Podkarpackie	1 885,3	56,0	1 803,8	153,3	1,0	123,4
Podlaskie	1 702,5	40,1	1 647,9	139,4	0,8	123,9
Pomorskie	2 508,9	64,0	2 412,2	217,0	0,8	184,7
Śląskie	1 801,3	62,6	1 721,3	131,6	1,0	111,4
Świętokrzyskie	2 165,4	41,5	2 107,6	150,7	0,4	132,4
Warmińsko-mazurskie	1 769,8	72,1	1 690,6	140,6	0,8	126,4
Wielkopolskie	2 691,5	52,7	2 588,1	207,9	0,9	164,3
Zachodniopomorskie	2 644,5	77,2	2 540,4	204,8	1,2	175,1
POLSKA	2 348,2	58,3	2 250,5	186,0	0,9	151,9

Źródło: opracowanie na podstawie danych BDL GUS IERiGŻ-PIB, Zakład Ekonomii i Polityki Rolnej oraz Rozwoju Obszarów Wiejskich.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Tabela 2.3. Liczba podmiotów gospodarczych i nowopowstałych podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym, w 2017 roku według województw, gminy miejsko-wiejskie

Województwo	Podmioty gospodarcze			Nowo powstałe podmioty		
	ogółem	publiczne	prywatne	ogółem	publiczne	prywatne
	na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym					
Dolnośląskie	1 590,7	84,1	1 496,9	139,0	1,8	127,9
Kujawsko-pomorskie	1 221,7	51,8	1 165,0	110,8	0,9	104,2
Lubelskie	1 159,2	45,7	1 105,9	99,4	0,8	94,3
Lubuskie	1 593,4	76,8	1 505,4	140,5	1,5	132,3
Łódzkie	1 486,3	41,4	1 442,6	121,6	1,0	118,7
Małopolskie	1 591,3	34,0	1 551,3	135,5	0,6	126,4
Mazowieckie	1 888,6	34,6	1 835,3	158,4	0,8	141,6
Opolskie	1 462,0	70,9	1 382,7	95,4	0,7	87,3
Podkarpackie	1 081,0	36,3	1 039,0	102,5	0,7	95,5
Podlaskie	1 186,6	35,8	1 144,9	104,9	0,7	97,7
Pomorskie	1 692,3	54,8	1 630,3	167,0	0,8	157,1
Śląskie	1 524,0	41,3	1 474,3	110,0	0,7	99,2
Świętokrzyskie	1 323,8	42,1	1 275,9	122,8	1,0	114,2
Warmińsko-mazurskie	1 221,3	60,8	1 159,1	107,8	1,1	101,7
Wielkopolskie	1 649,3	41,8	1 595,1	136,9	1,1	123,9
Zachodniopomorskie	1 705,7	68,5	1 628,5	145,5	1,4	136,8
POLSKA	1 523,7	50,4	1 464,4	129,2	1,0	119,5

Źródło: opracowanie na podstawie danych BDL GUS IERiGŻ-PIB, Zakład Ekonomii i Polityki Rolnej oraz Rozwoju Obszarów Wiejskich.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Tabela 2.4. Liczba podmiotów gospodarczych i nowopowstałych podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym, w 2017 roku według województw, gminy wiejskie

Województwo	Podmioty gospodarcze			Nowo powstałe podmioty		
	ogółem	publiczne	prywatne	ogółem	publiczne	prywatne
na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym						
Dolnośląskie	1 478,3	33,7	1 431,6	152,5	0,7	141,3
Kujawsko-pomorskie	1 247,6	30,2	1 211,1	116,3	0,9	108,4
Lubelskie	970,2	35,8	929,2	98,6	0,5	94,4
Lubuskie	1 324,5	34,1	1 282,0	138,6	0,3	131,1
Łódzkie	1 130,2	35,2	1 094,0	98,3	0,8	96,1
Małopolskie	1 241,5	30,0	1 207,4	130,8	0,5	125,1
Mazowieckie	1 327,2	33,1	1 279,0	120,5	0,6	107,6
Opolskie	1 204,9	37,0	1 161,2	88,1	1,1	82,1
Podkarpackie	961,4	30,9	926,3	98,1	0,6	91,9
Podlaskie	934,5	36,4	895,1	84,2	0,3	79,7
Pomorskie	1 443,0	30,5	1 404,6	166,2	1,0	157,0
Śląskie	1 361,9	32,2	1 323,2	109,3	0,8	101,5
Świętokrzyskie	1 050,7	33,9	1 012,2	111,9	1,1	106,2
Warmińsko-mazurskie	1 027,0	31,2	994,0	102,8	0,6	96,5
Wielkopolskie	1 548,2	31,6	1 502,3	145,2	0,9	130,6
Zachodnio-pomorskie	1 656,7	27,3	1 620,3	170,7	0,8	160,9
POLSKA	1 243,8	32,5	1 203,8	120,5	0,7	112,5

Źródło: opracowanie na podstawie danych BDL GUS IERiGŻ-PIB, Zakład Ekonomii i Polityki Rolnej oraz Rozwoju Obszarów Wiejskich.

Tabela 2.5. Aktywni zawodowo i pracujący w gospodarstwie i poza z rodzin z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego

Wyszczególnienie	2000	2005	2011	2016
Wskaźnik aktywności zawodowej	95,6	98,8	90,2	90,1
Wskaźnik zatrudnienia	95,5	98,1	90,1	89,9
Udział pracujących (100= liczba osób pracujących)				
- wnoszących wkład pracy w gospodarstwo	97,6	96,8	81,3	79,3
- poza gospodarstwem	32,6	35,9	45,8	53,4
- tylko w gospodarstwie	66,4	63,3	51,5	46,2
- tylko poza gospodarstwem rolnym	1,2	2,4	16,0	20,3

*Dotyczy wyłącznie osób w wieku produkcyjnym, panel 10 wsi

Źródło: opracowanie B. Karwat-Woźniak na podstawie badań ankietowych 2000, 2005, 2011 i 2016.

**Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci,
w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na
obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego
leśnictwa**

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Tabela 2.6. Zatrudnienie kierowników gospodarstw rolnych (w %)

Lata	Wyłącznie w gospodarstwie	Wyłącznie poza gospodarstwem	W gospodarstwie i poza gospodarstwem
Mężczyźni			
2000	64,5	2,3	33,2
2005	60,2	1,9	37,9
2011	63,0	0,0	37,0
Kobiety			
2000	72,9	3,2	23,9
2005	67,3	2,7	30,0
2011	67,6	0,0	32,4

Źródło: badania ankietowe IERiGŻ-PIB.

Tabela 2.7. Aktywność zawodowa ludności według miejsca zamieszkania oraz związków z gospodarstwem rolnym

Wyszczególnienie	2004	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Wskaźnik zatrudnienia									
-ludności wiejskiej:	46,1	50,4	50,4	50,4	50,3	50,9	51,6	52,6	53,5
rolniczej	52,8	62,5	62,4	62,4	62,6	63,8	64,6	63,8	65,7
bezrolnej	34,3	42,0	42,2	42,6	42,9	44,8	45,6	46,2	48,2
- ludności miejskiej	43,3	49,7	50,1	50,1	50,1	51,4	51,9	52,3	53,8
Stopa bezrobocia ludności									
- wiejskiej	17,6	9,2	9,6	10,2	10,2	8,5	8,0	6,5	5,2
rolniczej	13,4	5,1	5,5	5,7	5,9	5,2	4,6	4,6	2,7
bezrolnej	31,0	13,1	13,2	14,1	13,6	10,5	9,6	9,5	6,6
ludności miejskiej	19,8	9,9	9,7	10,0	10,2	7,8	7,2	6,6	4,7

Tabela opracowana przez B. Karwat-Woźniak na podstawie publikacji GUS: Aktywność ekonomiczna ludności Polski w latach 2010-2012, Aktywność ekonomiczna ludności Polski. Kwartał IV (2013, 2014, 2015, 2016, 2017 i 2018).

Źródło: Karwat Woźniak B.: „Rynek pracy dostępny dla ludności wiejskiej a wspólna Polityka Rolna Unii Europejskiej” Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, Seria Organizacja i Zarządzanie z. 129, Wyd. Politechniki Śląskiej w Gliwicach, 2018, s.2001-2019.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Tabela 2.8. Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w systemie REGON (bez osób fizycznych prowadzących gospodarstwa rolne) – stan na 31. X.

Wyszczególnienie	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017**
Ogólna liczba podmiotów (tys.)	3 576,8	3 615,6	3 636,0	3 685,6	3 757,1	3 742,7	3 909,8	3 869,9	3 975,3	4 070,3	4 119,7	4 184,4	4 237,7	4 300,1
- w tym na OW	829,3	8433,1	864,7	892,5	928,5	935,1	997,0	1 004,0	1 041,9	1 081,4	1 107,5	1 130,7	1 144,2#	1 161,0#
Udział podmiotów na OW* w ogólnej ich liczbie	23,2	23,3	23,8	24,2	24,7	25,0	25,5	25,9	26,2	26,6	26,9	27,0	27,0	27,0
Liczba podmiotów nowozarejestrowanych (tys.)	233,5	261,5	297,3	295,0	318,0	349,7	402,0	346,1	358,4	365,5	357,4	360,0	349,3	306,6
- w tym na OW						97,8	116,0	102,1	103,8	108,6	110,5	108,5	105,2#	92,3#
Udział nowozarejestrowanych podmiotów na OW w ogólnej ich liczbie						28,0	28,8	29,5	29,0	29,7	30,9	30,1	30,1	30,1
Liczba nowo utworzonych miejsc pracy (tys.)					490,6	521,6	609,3	580,3	465,0	502,4	614,8	595,9	618,8	390,6+
Liczba zlikwidowanych miejsc pracy (tys.)					138,0	501,4	456,5	429,3	376,5	374,1	319,9	317,6	284,2	139,9+
Przyrost miejsc pracy (tys.)					352,6	20,2	152,6	151,0	88,5	128,3	294,9	278,3	334,6	250,7+

*OW – obszary wiejskie, ** stan na 31.X, +pierwsze półrocze 2017

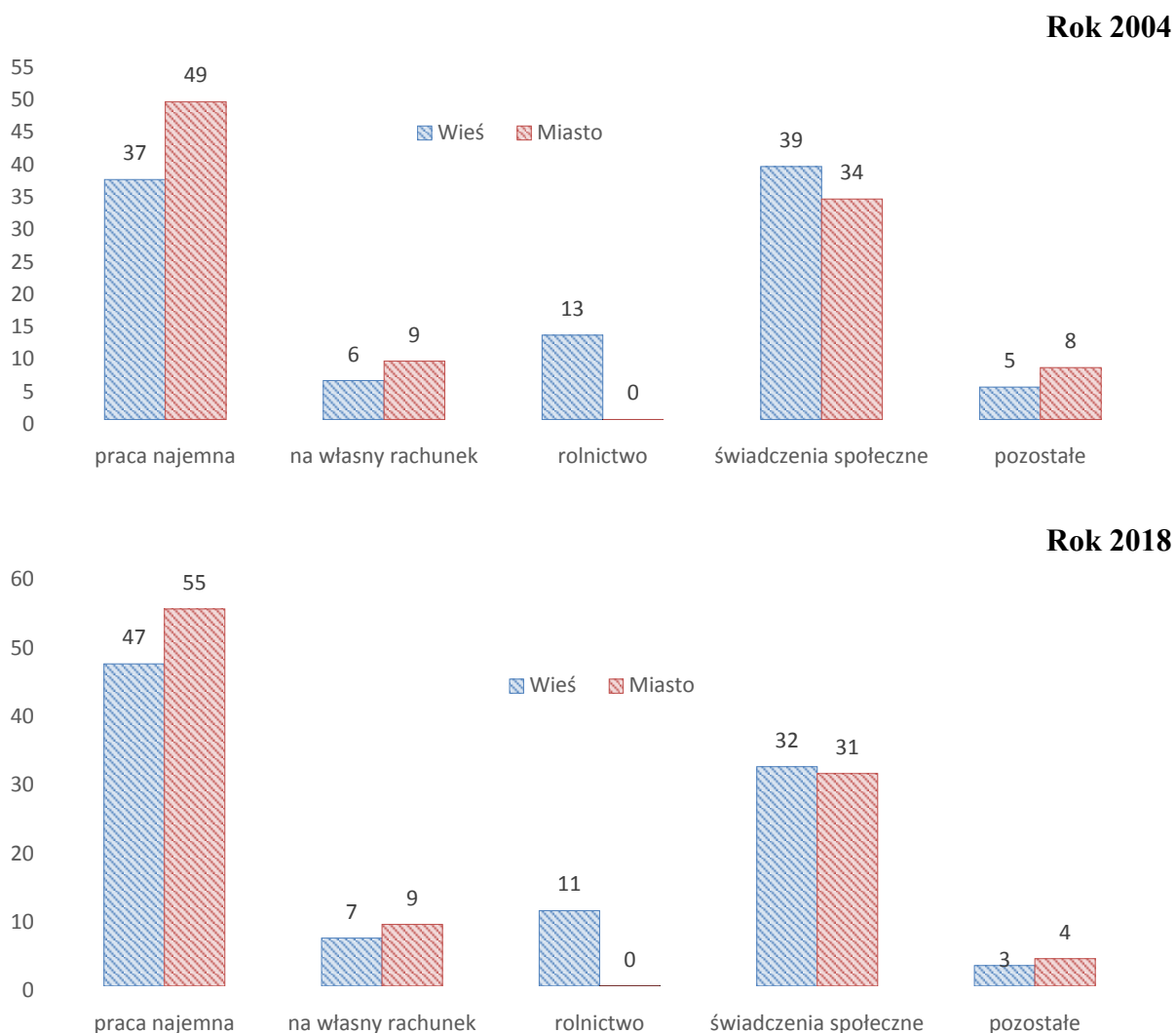
dane szacunkowe, w oparciu o wyniki statystyki powszechnej i badań IERiGŻ

Źródło: Bank Danych Lokalnych, rejestr podmiotów gospodarczych REGON, badania terenowe IERiGŻ-PIB

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

WZROST

Wykres 3.1. Dochody przeciętnego gospodarstwa domowego na wsi i w miastach w roku 2004 i 2018

Źródło: Opracowano na podstawie: Chmielewska B, Zegar J.St.: Poziom życia na wsi na tle kraju i Unii Europejskiej. Rozdział 6 w: Polska Wieś 2020. Raport o stanie wsi. Red. nauk. J. Wilkin, A. Hałasiewicz. Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, FDPA, Warszawa, 2020.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Tabela 3.1. Struktura dochodów rodzin z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego (w %)

Gospodarstwa	Udział dochodów z		
	działalności rolniczej	pracy zarobkowej	świadczeń społecznych
2005 razem = 100			
do 5 ha UR	13,8	56,3	29,9
pozostałe	63,8	20,4	15,8
z produkcją wyłącznie na samozaopatrzenie	1,7	65,6	32,7
głównie na samozaopatrzenie	11,0	57,6	31,4
głównie na rynek	64,1	20,3	15,6
2016 razem = 100			
do 5 ha UR	8,8	68,5	22,7
pozostałe	58,9	29,6	11,5
z produkcją wyłącznie na samozaopatrzenie	2,4	69,0	28,6
głównie na samozaopatrzenie	10,2	65,1	24,7
głównie na rynek	65,5	25,8	8,7

Źródło: opracowanie B. Karwat-Woźniak i P. Chmieliński, na podstawie badań ankietowych IERiGŻ-PIB.

Tabela 3.2. Prognozowana wielkość populacji wiejskiej w Polsce według województw

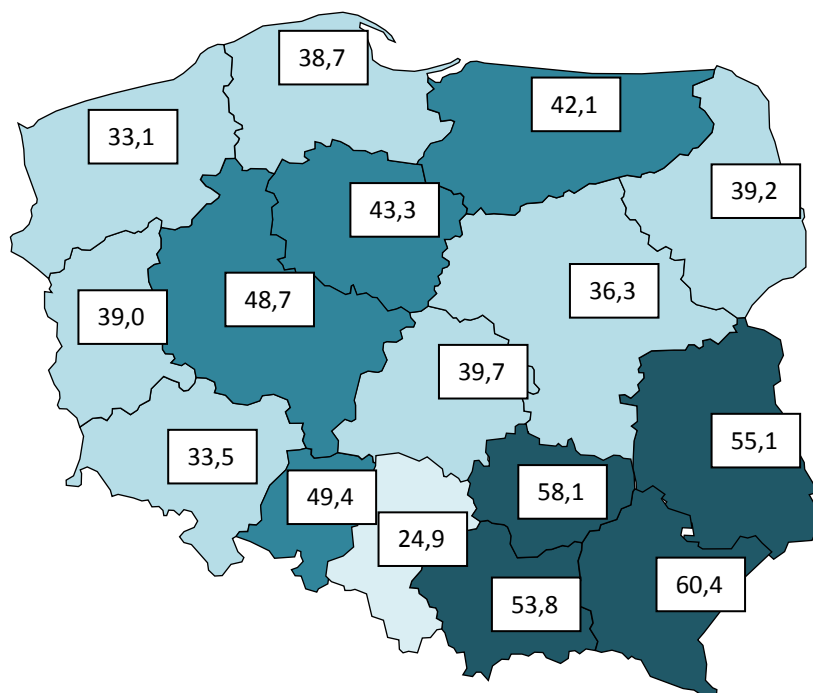
Wyszczególnienie	Liczba ludności (w tys.)		Zmiany liczby ludności (w %) (100 = 2018)	Odsetek (%) ludności wiejskiej 2030	Zmiany udziału ludności wiejskiej 2030-2018 (pp.)
	2030	Zmiany 2030-2018			
Polska	15 566,8	222,9	1,5	41,8	1,9
Dolnośląskie	929,9	19,2	2,1	33,5	2,1
Kujawsko-pomorskie	867,5	17,6	2,0	43,3	2,4
Lubelskie	1 099,4	-34,4	-3,1	55,1	1,6
Lubuskie	381,8	26,2	7,4	39,0	3,9
Łódzkie	916,6	-7,0	-0,8	39,7	2,2
Małopolskie	1 832,3	70,5	4,0	53,8	2,0
Mazowieckie	1966,9	43,4	2,3	36,3	0,7
Opolskie	445,9	-14,8	-3,3	49,4	2,7
Podkarpackie	1248,8	-5,4	-0,5	60,4	2,2
Podlaskie	440,0	-26,3	-5,6	39,2	-0,1
Pomorskie	902,7	54,8	6,5	38,7	2,4
Śląskie	1055,7	0,9	0,1	24,9	1,6
Świętokrzyskie	672,4	-12,2	-1,8	58,1	3,0
Warmińsko-mazurskie	576,8	-9,2	-1,6	42,1	1,1
Wielkopolskie	1689,1	91,5	5,7	48,7	3,0
Zachodniopomorskie	540,9	5,1	0,9	33,1	1,6

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Źródło: opracowana na podstawie: Prognoza ludności na lata 2014-2050, GUS, Warszawa 2014 oraz Ludność. Stan i struktura oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym, GUS, Warszawa 2019.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Mapa 3.1. Prognozowany odsetek (%) ludności wiejskiej w Polsce według województw w roku 2030

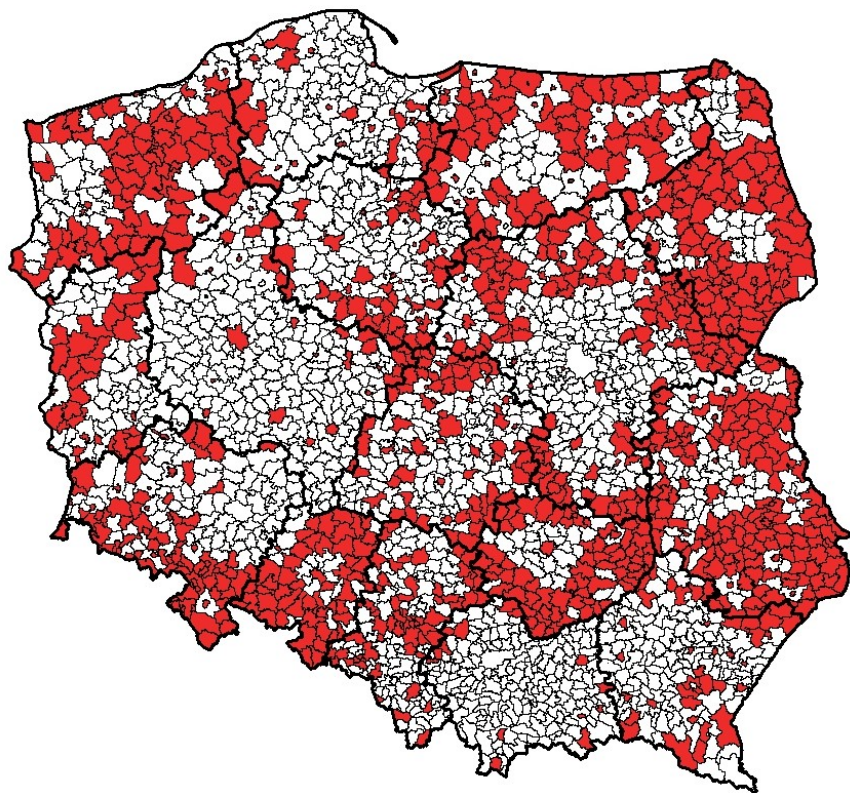
Źródło: Opracowanie według: Prognoza ludności gmin na lata 2017 – 2030, GUS, sierpień 2017.

Tabela 3.3. Prognozowany odsetek (%) gmin o spadku ludności powyżej 5% i 10% do 2030 roku w poszczególnych województwach

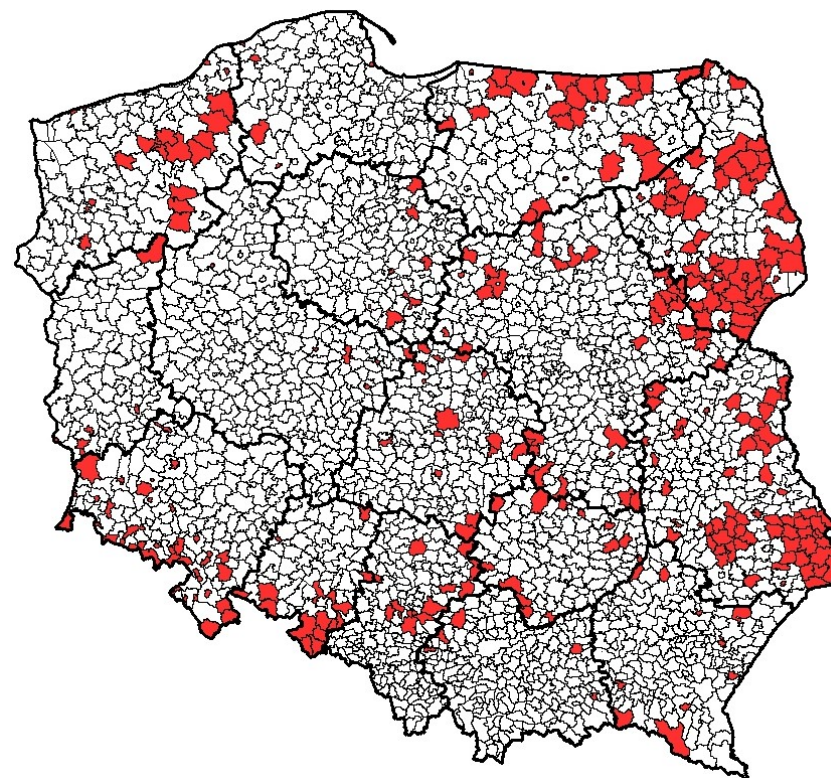
Wyszczególnienie	Odsetek gmin o spadku ludności powyżej:	
	5%	10%
Dolnośląskie	49,7	21,9
Kujawsko-pomorskie	34,0	4,9
Lubelskie	68,1	27,7
Lubuskie	41,5	7,3
Łódzkie	38,4	8,5
Małopolskie	7,7	2,7
Mazowieckie	36,6	10,8
Opolskie	71,8	22,5
Podlaskie	72,0	43,2
Podkarpackie	21,3	6,3
Pomorskie	26,0	4,9
Śląskie	35,9	8,4
Świętokrzyskie	67,6	12,7
Warmińsko-mazurskie	58,6	22,4
Wielkopolskie	13,7	2,7
Zachodniopomorskie	57,0	14,9
Polska	40,6	13,0

Źródło: Prognoza ludności gmin na lata 2017 – 2030, GUS, sierpień 2017.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Mapa 3.2. Gminy o prognozowanym ubytku ludności powyżej 5% do 2030 r.

Mapa 3.3. Gminy o prognozowanym ubytku ludności powyżej 10% do 2030 r.

Źródło: Prognoza ludności gmin na lata 2017 – 2030, GUS, sierpień 2017.

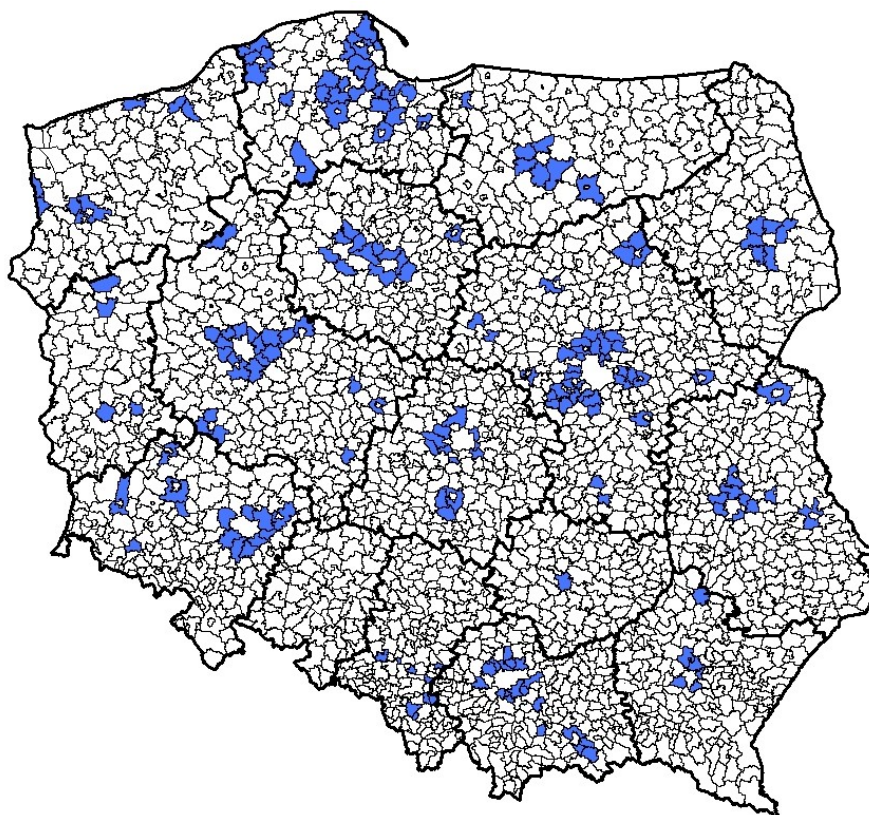
Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Tabela 3.3. Gminy o największym ubytku ludności w latach 2017 – 2030

Gmina	Powiat	Województwo	Typ gminy	Zmiana liczby ludności (w %)
Hel	pucki	pomorskie	miejska	-28,9
Dubicze Cerkiewne	hajnowski	podlaskie	wiejska	-25,1
Milejczyce	siemiatycki	podlaskie	wiejska	-24,3
Orla	bielski	podlaskie	wiejska	-22,8
Dołhobyczów	hrubieszowski	lubelskie	wiejska	-21,8
Czyże	hajnowski	podlaskie	wiejska	-21,2
Telatyn	tomaszowski	lubelskie	wiejska	-20,5
Nurzec-Stacja	siemiatycki	podlaskie	wiejska	-19,1
Trzeszczany	hrubieszowski	lubelskie	wiejska	-18,9
Grodzisk	siemiatycki	podlaskie	wiejska	-18,2

Źródło: Prognoza ludności gmin na lata 2017 – 2030, GUS, sierpień 2017.

Mapa 3.4. Gminy o prognozowanym przyroście ludności do 2030 r. większym niż 10%

Źródło: Prognoza ludności gmin na lata 2017 – 2030, GUS, sierpień 2017.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Tabela 3.5. Gminy o największym przyroście ludności w latach 2017 – 2030

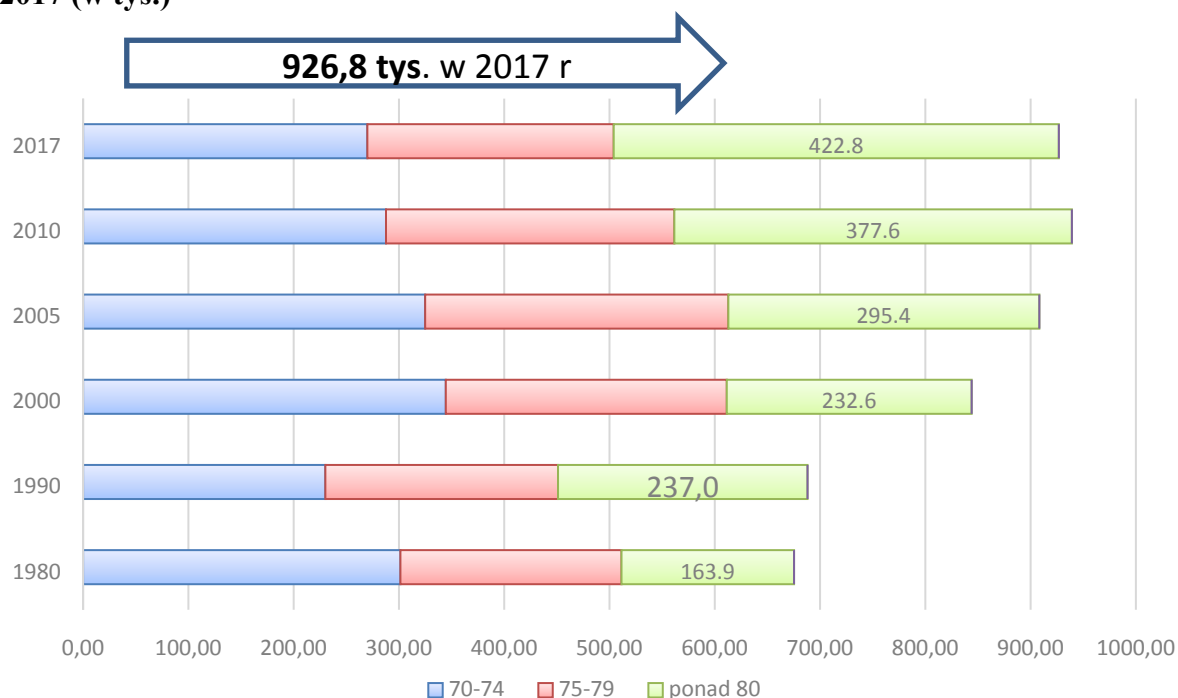
Gmina	Powiat	Województwo	Typ gminy	Zmiana liczby ludności (w %)
Komorniki	poznański	wielkopolskie	wiejska	50,9
Dopiewo	poznański	wielkopolskie	wiejska	49,5
Rokietnica	poznański	wielkopolskie	wiejska	48,4
Pruszcz Gdański	gdański	pomorskie	wiejska	47,0
Dobra (Szczecińska)	policki	zachodniopomorskie	wiejska	45,9
Kosakowo	pucki	pomorskie	wiejska	43,0
Stawiguda	olsztyński	warmińsko – mazurskie	wiejska	42,4
Czernica	wrocławski	dolnośląskie	wiejska	42,1
Obrowo	toruński	kujawsko – pomorskie	wiejska	40,8
Siechnice	wrocławski	dolnośląskie	miejsko-wiejska	40,1

Źródło: Prognoza ludności gmin na lata 2017 – 2030, GUS, sierpień 2017.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

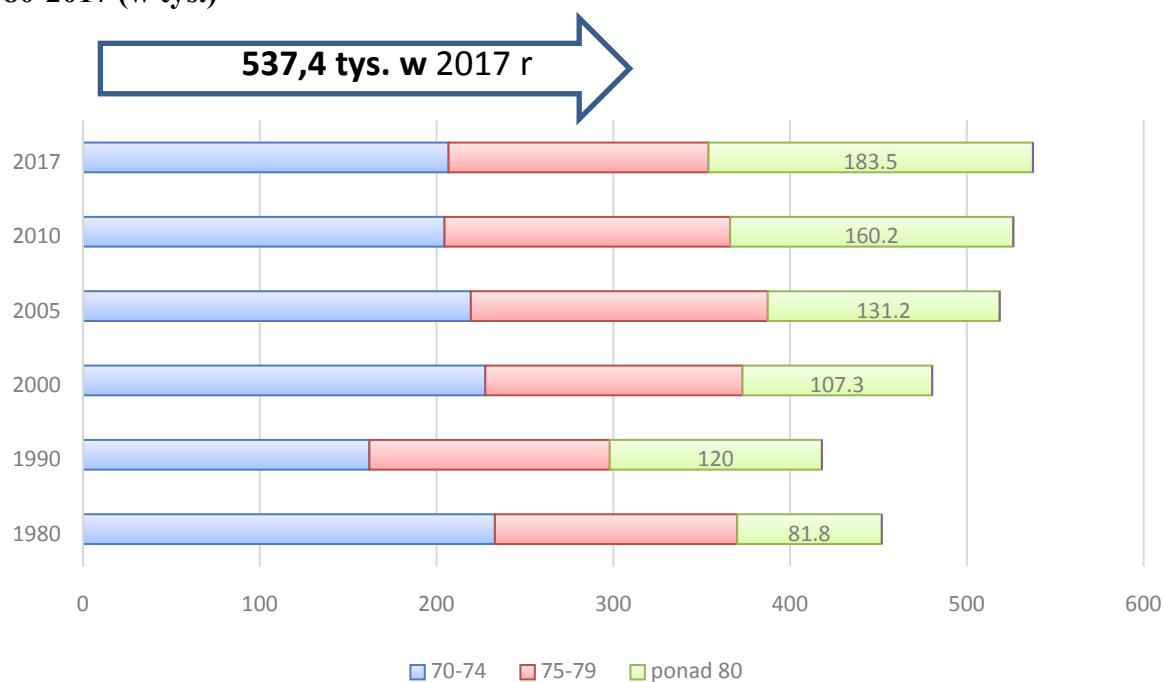
TRANSFORMACJA STYRUKTURALNA 4:

Wykres 4.1. Liczba kobiet w wieku 70 lat i więcej na obszarach wiejskich w latach 1980-2017 (w tys.)

Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS.

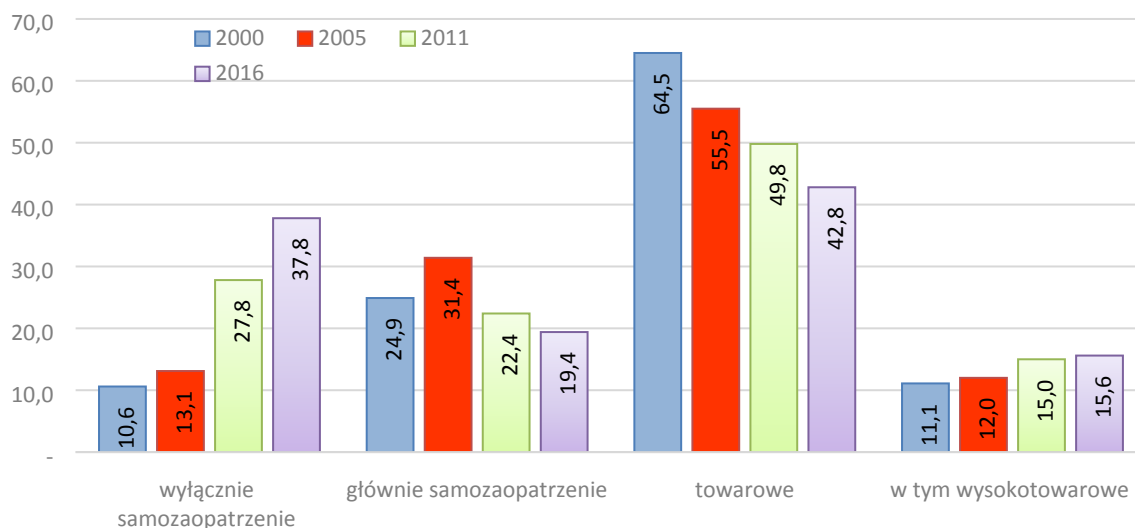
Wykres 4.2. Liczba mężczyzn w wieku 70 lat i więcej na obszarach wiejskich w latach 1980-2017 (w tys.)

Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Wykres.4.3. Zmiany w strukturze indywidualnych gospodarstw rolnych objętych badaniem ankietowym według ich aktywności rynkowej

*wraz z gospodarstwami nie prowadzącymi działalności rolniczej

Źródło: opracowano na podstawie wyników badań ankietowych 2000, 2005, 2011 i 2016.

Tabela 4.1. Wyposażenie w grunty rolnicze indywidualnych gospodarstw rolnych według ich aktywności rynkowej

Gospodarstwa	Średni obszar (ha UR)			
	2000 r.	2005 r.	2011 r.	2016 r
- wyłącznie samozaopatrzeniowego	2,7	3,0	2,9	2,8
- głównie samozaopatrzeniowego	3,2	3,6	3,8	4,5
- towarowego	11,4	14,0	15,4	20,3
tym wysokotowarowego	23,2	29,5	35,2	42,5

Źródło: opracowano na podstawie wyników badań ankietowych 2000, 2005, 2011 i 2016.

Tabela 4.2. Struktura i średni obszar indywidualnych gospodarstw rolnych według i aktywności na rynku produktów rolniczych

Wyszczególnienie	2000	2005	2011	2016
Udział gospodarstw:				
- wyłącznie samozaopatrzeniowych	10,6	13,1	27,8	37,8
- głównie samozaopatrzeniowych	24,9	31,4	22,4	19,4
- towarowych	64,5	55,5	49,8	42,8
- w wysokotowarowych	11,1	12,0	15,0	15,6
Średnia powierzchnia gospodarstwa (ha UR):				
- wyłącznie samozaopatrzeniowego	2,7	3,0	2,9	2,8
- głównie samozaopatrzeniowego	3,2	3,6	3,8	4,5
- towarowego	11,4	14,0	15,4	20,3
tym wysokotowarowego	23,2	29,5	35,2	42,5

Źródło: opracowano na podstawie wyników badań ankietowych 2000, 2005, 2011 i 2016.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Tabela 4.3. Zmiany w strukturze obszarowej indywidualnych gospodarstw rolnych

Wyszczególnienie	Lata	Ogółem	Grupy obszarowe gospodarstw w ha UR					
			1-5	5-10	10-15	15-30	30-50	50 i więcej
Liczba* gospodarstw (w tys.)	2005	1 704,5	961,3	383,0	166,4	140,8	34,3	18,7
	2019	1 378,2	726,0	306,0	137,5	131,1	43,2	34,4
Struktura gospodarstw*	2005	100,0	56,3	22,7	9,5	8,3	2,0	1,2
	2019	100,0	52,8	22,1	10,0	9,5	3,1	2,5
Zmiany liczbie gospodarstw w latach*: 2005-2019 (w %)		- 19,1	- 24,5	- 20,1	- 17,4	- 6,9	25,9	84,0

* dotyczy podmiotów pow. 1 ha UR, prowadzących działalność rolniczą

Źródło: opracowano na podstawie: Charakterystyka ..., 2006; Użytkowanie gruntów..., 2020).

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

WŁĄCZENIE SPOŁECZNE NA WSI

Tabela 5.1. Pobór wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności w latach 2005-2018 w hm³

Wyszczególnienie	2005	2010	2015	2016	2017	2018
Pobór wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności	10 940,3	10 866,4	10 502,6	10 581,4	10 080,6	9 886,2
<i>Ze źródeł:</i>						
Wód powierzchniowych	9 205,7	9 172,6	8 770,2	8 840,8	8 356,8	8 065,0
Wód podziemnych	1 640,4	1 625,2	1 677,3	1 687,9	1 673,4	1 772,6
Wód z odwadniania zakładów górniczych oraz obiektów budowlanych (użytych do produkcji)	94,2	68,6	55,2	52,8	50,4	48,6
<i>Na cele:</i>						
Produkcyjne (poza rolnictwem, leśnictwem, łowiectwem i rybactwem) z ujęć własnych	7 734,1	7 650,7	7 463,3	7 492,8	7 035,0	6 801,3
Eksplotacji sieci wodociągowej	2 105,2	2 062,4	2 047,4	2 045,9	2 028,1	2 128,5
Nawodnień w rolnictwie i leśnictwie oraz napełniania i uzupełniania stawów rybnych	1 101,0	1 153,3	991,8	1 042,7	1 017,5	956,4

Źródło: Roczniki Rzeczypospolitej Polskiej 2017 i 2018, GUS, Warszawa, 2018 2019.

Tabela 5.2. Podstawowe dane dotyczące urządzeń sieciowych w 2018 roku według gmin

Gminy	Długość sieci km/100km ²		Udział ludności korzystającej z sieci %	
	wodociągowej	kanalizacyjnej	wodociągowej	kanalizacyjnej
miejskie	366,4	363,7	95,1	87,5
wiejskie	101,8	47,0	85,3	38,2
miejsko-wiejskie	99,1	51,9	90,2	57,9
POLSKA	133,4	86,8	87,8	49,2

Źródło: opracowanie na podstawie danych BDL GUS IERiGŻ-PIB, Zakład Ekonomii i Polityki Rolnej oraz Rozwoju Obszarów Wiejskich

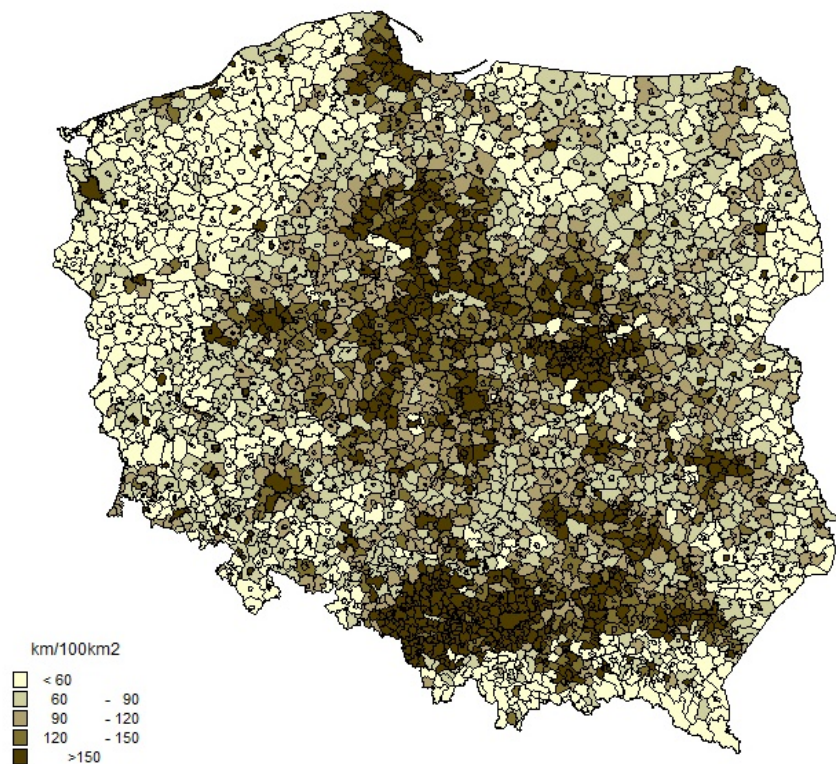
Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Tabela 5.3. Podstawowe dane dotyczące urządzeń sieciowych według województw i rodzajów gmin w 2018 roku

Województwo	GMINY WIEJSKIE				GMINY MIEJSKO-WIEJSKIE			
	Długość sieci		Korzystający %		Długość sieci		Korzystający %	
	wodociągowej	kanalizacyjnej	wodociągowej	kanalizacyjnej	wodociągowej	kanalizacyjnej	wodociągowej	kanalizacyjnej
Dolnośląskie	71,1	48,1	91,5	50,0	65,1	42,0	88,3	59,2
Kujawsko-pomorskie	139,6	35,4	94,6	40,8	119,1	31,3	93,3	54,8
Lubelskie	81,4	18,8	80,3	23,0	92,6	25,0	88,4	39,5
Lubuskie	49,1	19,6	92,6	41,0	45,6	32,7	92,1	67,3
Łódzkie	117,8	22,9	92,8	23,0	120,9	41,3	93,3	52,3
Małopolskie	125,6	86,1	65,1	37,2	171,1	124,2	79,3	54,8
Mazowieckie	115,5	30,3	84,0	25,0	157,3	64,7	87,4	49,5
Opolskie	76,1	55,4	96,1	52,1	78,6	52,2	96,5	66,0
Podkarpackie	90,9	110,5	70,2	55,4	91,8	103,3	76,0	61,1
Podlaskie	68,0	11,4	82,2	22,2	66,2	18,9	84,7	44,0
Pomorskie	81,1	49,9	91,2	61,3	110,8	77,7	94,9	72,8
Śląskie	154,3	119,7	85,5	51,5	140,2	66,0	94,4	47,2
Świętokrzyskie	118,5	43,8	86,6	31,7	114,6	54,8	90,2	49,3
Warmińsko-mazurskie	68,2	22,2	90,3	43,0	61,4	27,6	92,1	65,6
Wielkopolskie	110,8	42,0	95,5	48,2	105,4	42,8	95,2	59,3
Zachodniopomorskie	53,4	41,7	94,3	61,1	46,5	28,8	95,1	72,3
Polska	101,8	47,0	85,3	38,2	99,1	51,9	90,2	57,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS IERiGŻ-PIB, Zakład Ekonomii i Polityki Rolnej oraz Rozwoju Obszarów Wiejskich

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Mapa 5.1. Długość sieci wodociągowej na 100km² w 2018 roku według gmin

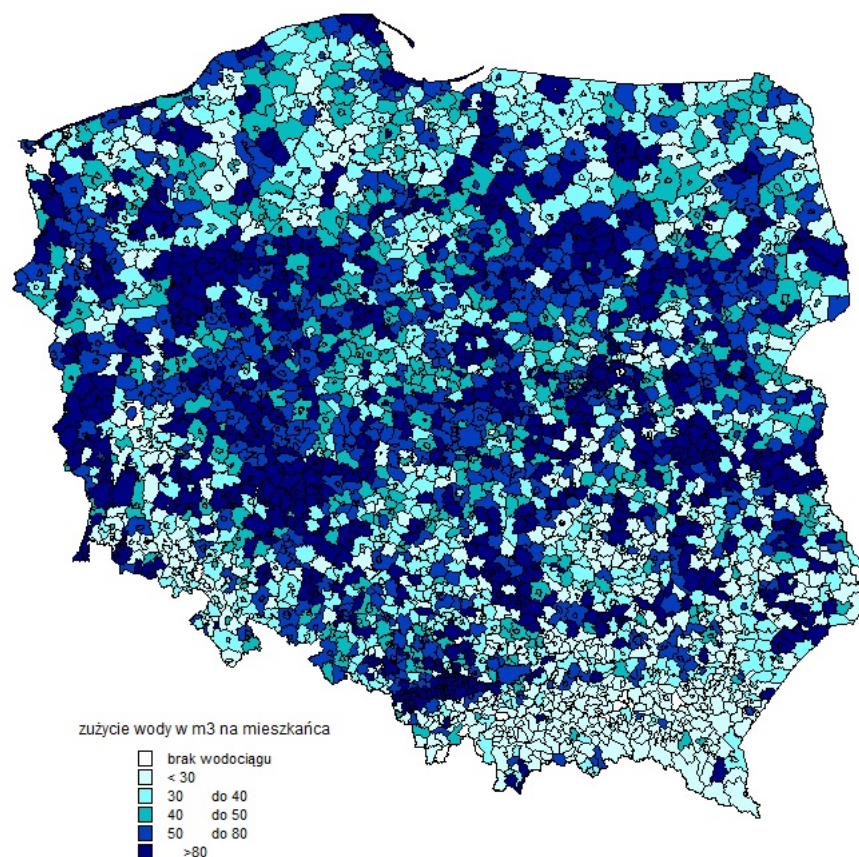

Mapa 5.2. Udział ludności korzystającej z sieci wodociągowej w 2018 roku według gmin

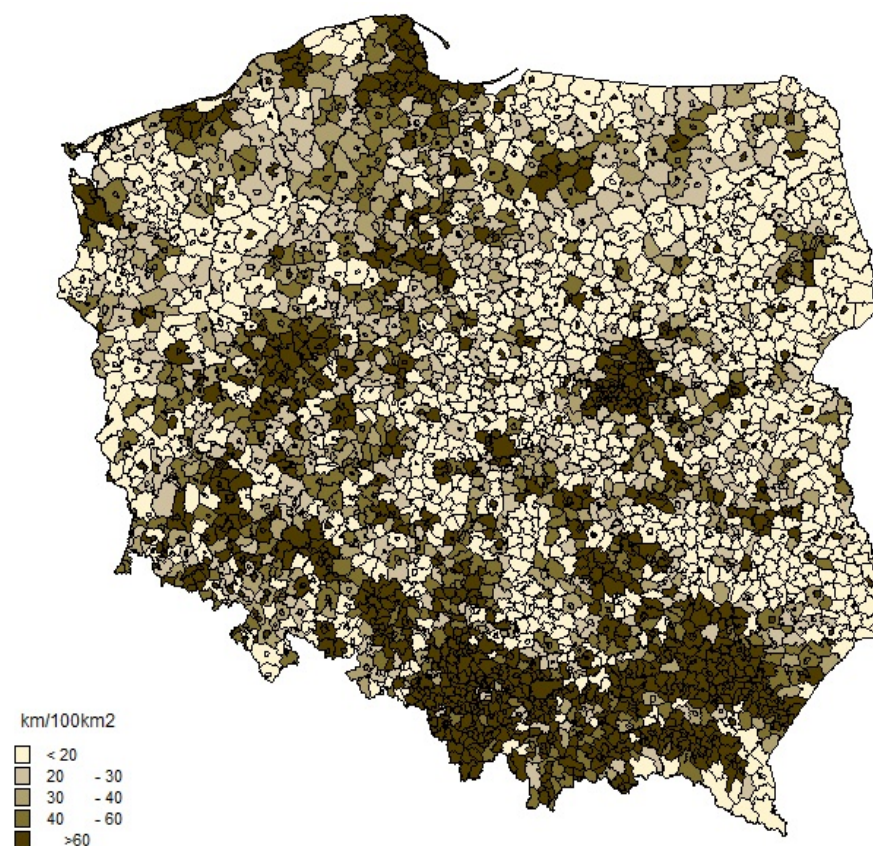
Źródło: opracowanie na podstawie danych BDL GUS IERiGŻ-PIB, Zakład Ekonomii i Polityki Rolnej oraz Rozwoju Obszarów Wiejskich

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Mapa 5.3. Zużycie wody na 1 mieszkańca w m3 w gminach w roku 2017

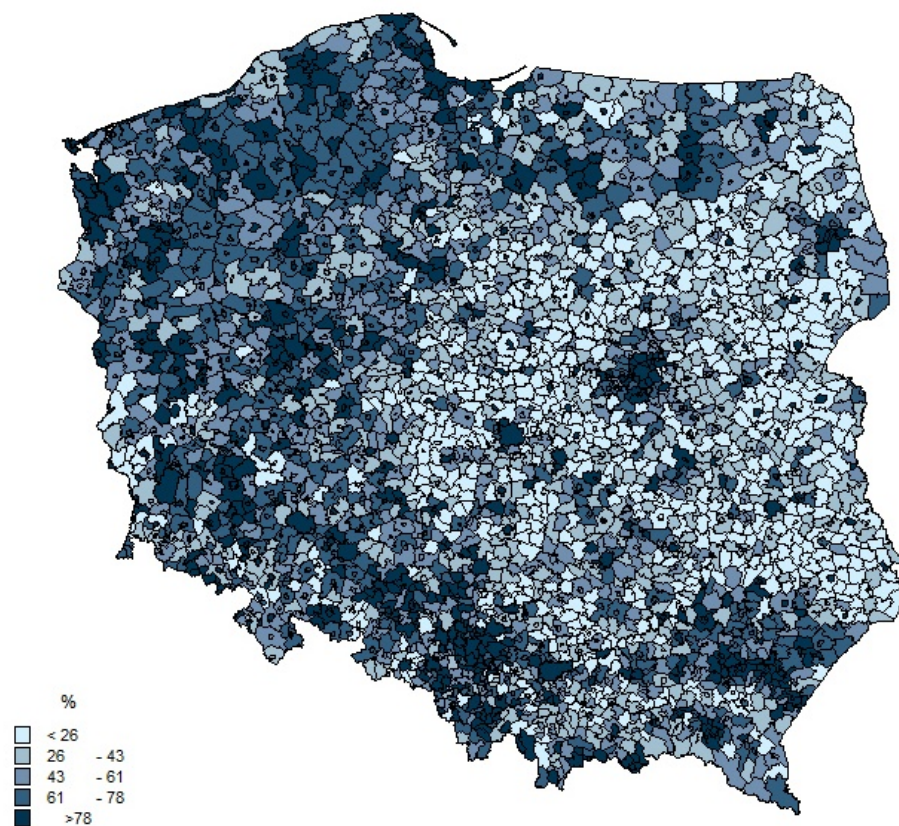

Mapa 5.4. Długość sieci kanalizacyjnej na 100 km² w 2018 roku według gmin

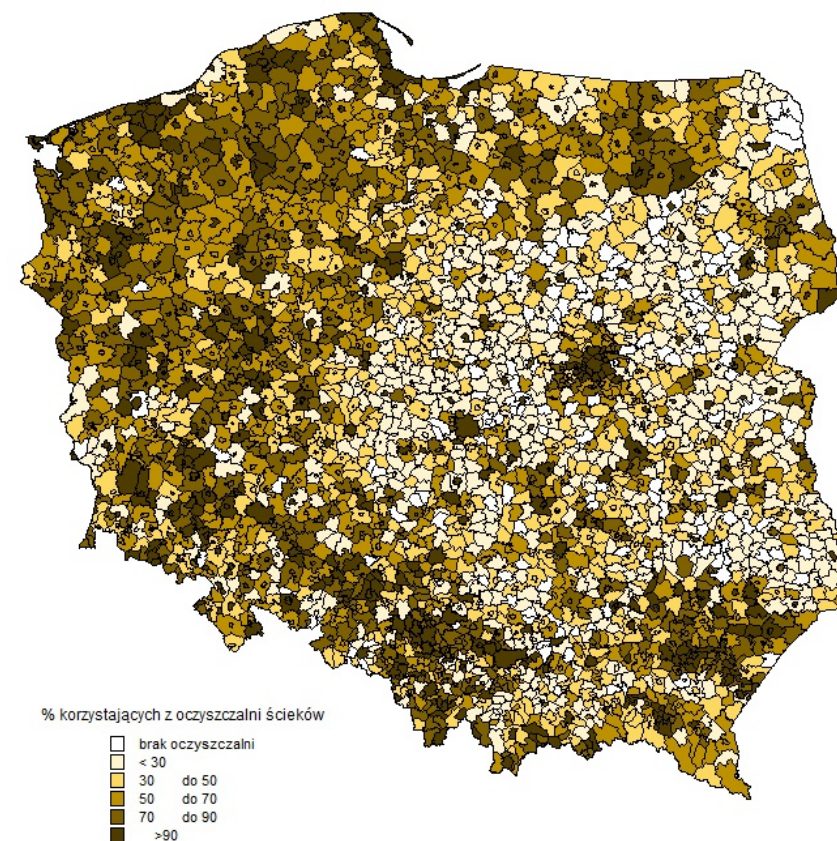
Źródło: opracowanie na podstawie danych BDL GUS IERiGŻ-PIB, Zakład Ekonomii i Polityki Rolnej oraz Rozwoju Obszarów Wiejskich

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

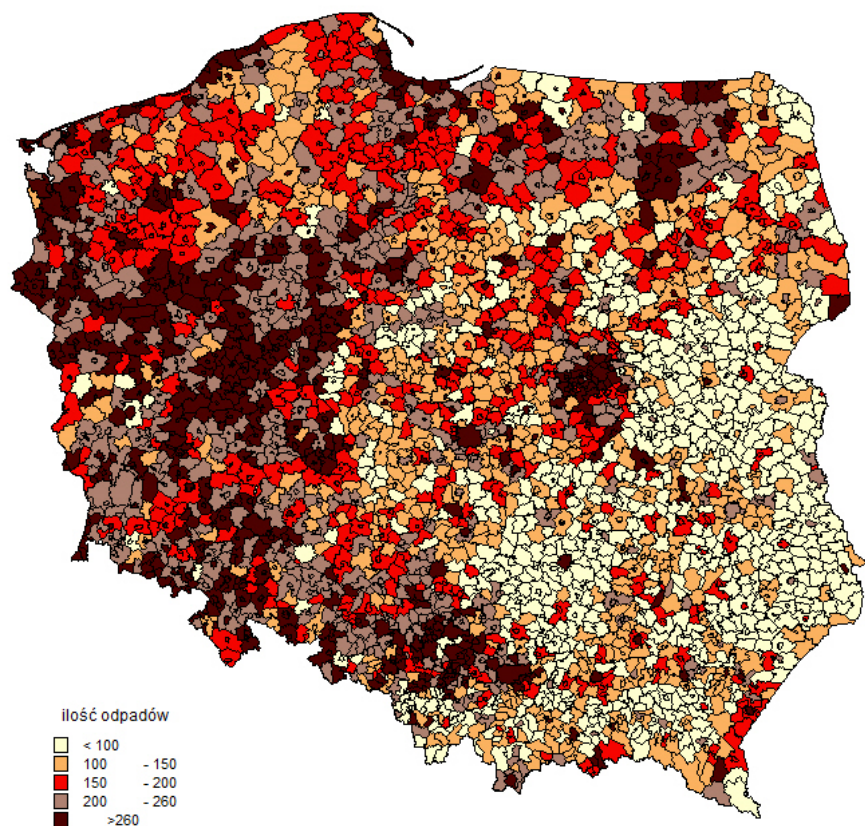
Mapa 5.5. Udział ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej w 2018 roku według gmin

Mapa 5.6. Odsetek mieszkańców korzystających z oczyszczalni ścieków w roku 2017 według gmin

Źródło: opracowanie na podstawie danych BDL GUS IERiGŻ-PIB, Zakład Ekonomii i Polityki Rolnej oraz Rozwoju Obszarów Wiejskich

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Mapa 5.7. Ilość śmieci w kg przypadająca na 1 mieszkańca rocznie według gmin w roku 2017

Źródło: opracowanie na podstawie danych BDL GUS IERiGŻ-PIB, Zakład Ekonomii i Polityki Rolnej oraz Rozwoju Obszarów Wiejskich

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Tabela 5.4. Odpady w kg na 1 mieszkańca według typów gmin w roku 2017

Wyszczególnienie	Gminy ogółem	Gminy miejskie	Gminy Miejsko-wiejskie	Gminy wiejskie
Dolnośląskie	249,3	322,7	242,1	221,5
Kujawsko-pomorskie	181,6	249,0	179,8	169,8
Lubelskie	94,0	195,2	128,1	76,3
Lubuskie	240,9	331,1	261,9	203,2
Łódzkie	150,9	259,9	171,0	132,2
Małopolskie	151,0	274,3	185,9	123,2
Mazowieckie	146,9	255,6	183,7	121,9
Opolskie	199,1	215,9	211,1	187,1
Podkarpackie	121,4	265,3	118,5	101,0
Podlaskie	134,9	236,1	156,5	110,6
Pomorskie	219,0	331,7	245,6	181,8
Śląskie	184,8	252,4	206,5	145,3
Świętokrzyskie	90,5	205,7	100,9	78,0
Warmińsko-mazurskie	194,8	272,4	226,6	160,6
Wielkopolskie	224,5	272,7	245,1	199,3
Zachodniopomorskie	259,5	318,1	264,5	240,4
Polska	172,7	270,1	204,5	141,0

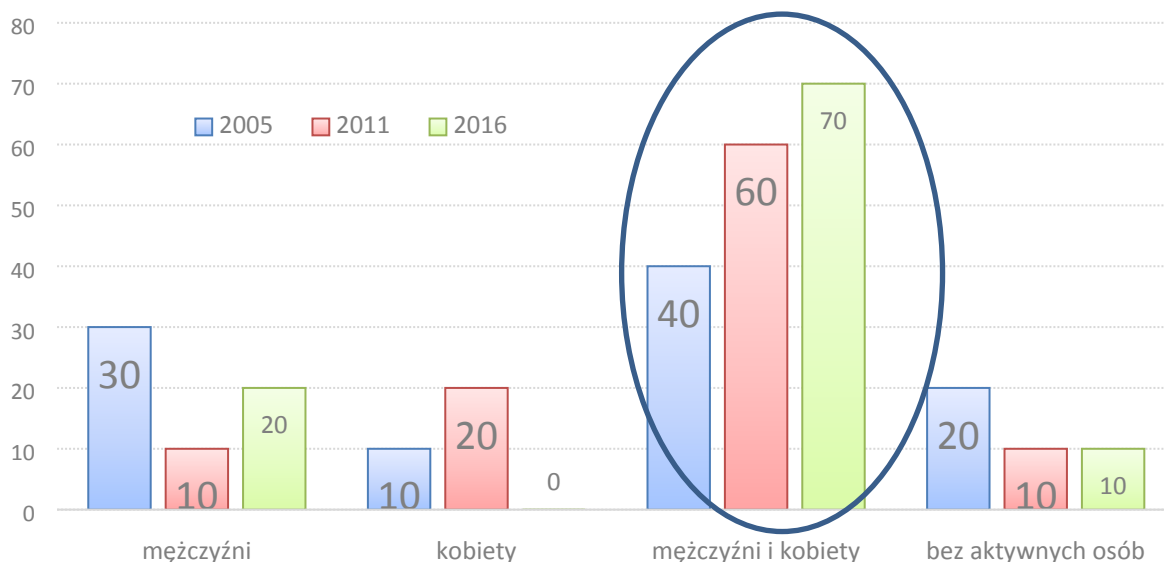
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS IERiGŻ-PIB, Zakład Ekonomii i Polityki Rolnej oraz Rozwoju Obszarów Wiejskich

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

ROZWÓJ LOKALNY

Wykres 6.1. Aktywność społeczna na obszarach wiejskich (odsetek wsi w %)

Źródło: badanie ankietowe IERiGŻ-PIB.

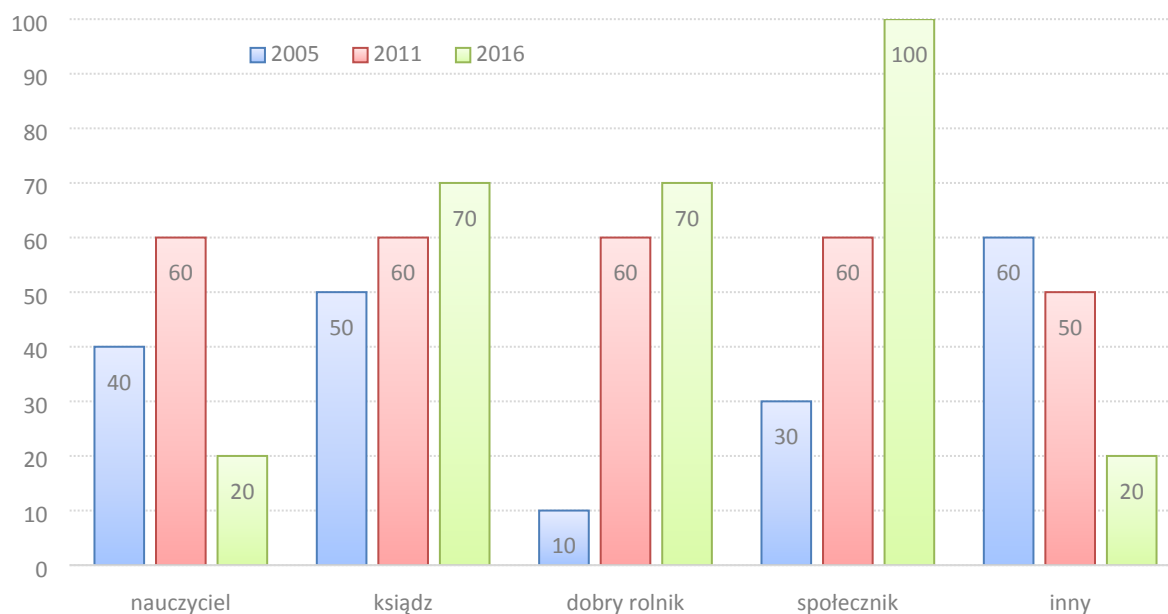
Tabela 6.1. Liczba organizacji w ankietowanych wsiach (odsetek wsi w%)

Liczba organizacji w ankietowanych wsiach					
bez organizacji	1	2	3	4	5
Odsetek ankietowanych wsi w roku 2011					
20,0	10,0	10,0	20,0	10,0	20,0
Odsetek ankietowanych wsi w roku 2016					
20,0	10,0	10,0	10,0	10,0	40,0

Źródło: badanie ankietowe IERiGŻ-PIB

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Wykres 6.2. Autorytety (liderzy) na obszarach wiejskich w latach: 2005-2016 (%)

Źródło: Badanie ankietowe IERiGŻ-PIB.

Tabela 6.2. Struktura wieku sołtysek w latach 2005-2015

Wyszczególnienie	do 30 lat	31-40	41-50	51-60	61-70	ponad 70 lat
2015						
Razem	4,5	9,1	40,9	27,3	18,2	-
Rolne	-	-	55,6	33,3	11,1	-
Bezrolne	7,7	15,3	30,8	23,1	23,1	-
2011						
Razem	5,6	16,7	16,7	33,3	16,7	11,0
Rolne	-	30,0	20,0	20,0	20,0	10,0
Bezrolne	12,5	-	12,5	50,0	12,5	12,5
2005						
Razem	7,7	7,7	30,8	15,4	15,4	23,0
Rolne	12,5	-	37,5	25,0	25,0	-
Bezrolne	-	20,0	20,0	-	-	60,0

Źródło: na podstawie Ankiety IERiGŻ-PIB.

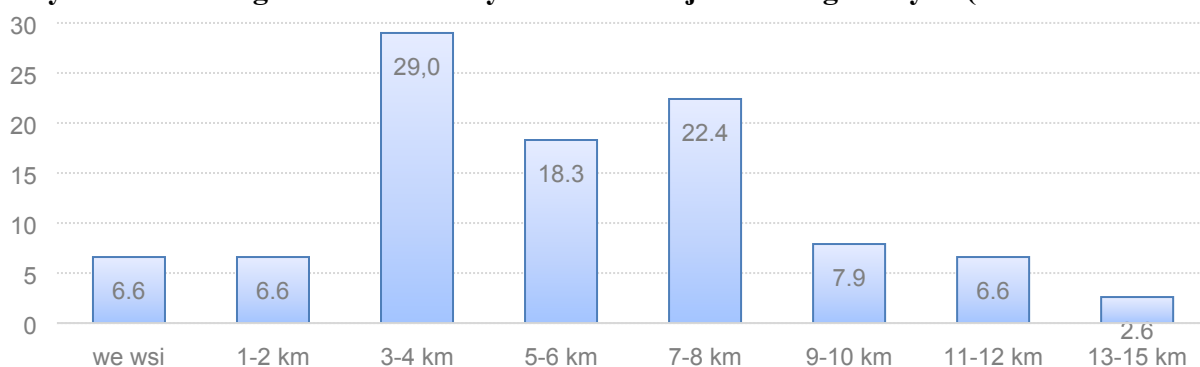
Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Tabela 6.3. Poziom wykształcenia ogólnego sołtysek w latach 2005-2015

Wyszczególnienie	Odsetek sołtysek z wykształceniem na poziomie:			
	podstawowym	zawodowym	średnim	powyżej średniego
2016				
Razem	13,6	22,7	45,5	18,2
Rolne	33,3	22,2	44,5	-
Bezrolne	-	23,0	46,2	30,8
2011				
Razem	27,8	27,8	22,2	22,2
Rolne	20,0	30,0	30,0	20,0
Bezrolne	37,5	25,0	12,5	25,0
2005				
Razem	38,6	23,0	23,0	15,4
Rolne	25,0	25,0	25,0	25,0
Bezrolne	60,0	20,0	20,0	-

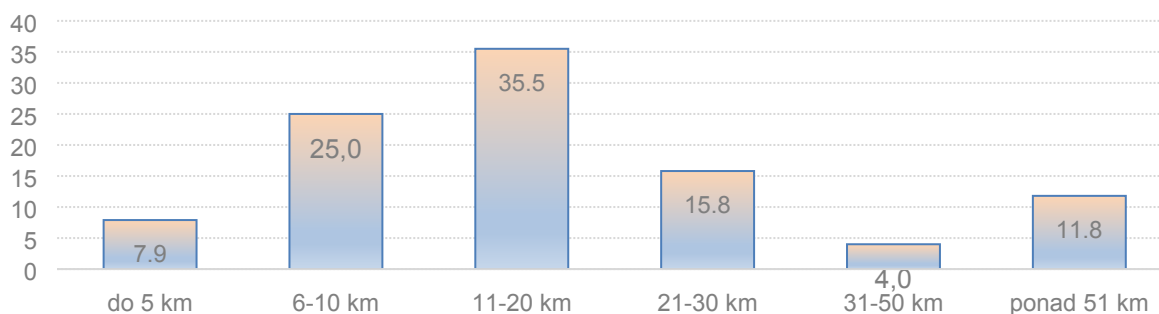
Źródło: na podstawie Ankiety IERiGŻ-PIB, 2011, 2005.

Wykres 6.3. Odległość ankietowanych wsi od miejscowości gminnych (odsetek wsi w %)

Źródło: badanie ankietowe IERiGŻ-PIB.

Wykres 6.4. Odległość ankietowanych wsi od miejscowości powiatowych (odsetek wsi w %)

Źródło: badanie ankietowe IERiGŻ-PIB.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Tabela 6.4. Odległość przestrzenna do przystanków autobusowych oraz stacji kolejowych (% wsi)

Lata	We wsi	1-2 km	3-4 km	5-7 km	8-10 km	Ponad 10 km	Odległość max
Przystanek autobusowy							
2016	80,0	10,0	10,0	-	-	-	3 km
2011	80,0	20,0	-	-	-	-	2 km
2005	90,0	10,0	-	-	-	-	1 km
Przystanek/stacja kolejowa							
2016	10,0	10,0	10,0	20,0	-	40,0	17 km
2011	10,0	10,0	10,0	30,0	10,0	30,0	19 km
2005	20,0	-	10,0	20,0	20,0	20,0	17 km

Źródło: Wrzochalska A., (2017): *Włączenie społeczne seniorów a rozwój lokalny obszarów wiejskich w Polsce* [w:] Dudek M., Karwat-Woźniak B., Wrzochalska A., *Zintegrowany rozwój lokalny w kontekście zmian w relacjach wiejsko-miejskich, Seria Monografie Programu Wieloletniego 2015-2019, nr 55, IERiGŻ-PIB, Warszawa, s. 112.*

Tabela 6.5. Dostępność przestrzenna badanych wsi do wybranych placówek (odsetek wsi w %)

Lata	We wsi	1-2 km	3-4 km	5-7 km	8-10 km	Ponad 10 km	Odległość max
Świetlica							
2016	70,0	-	10,0	20,0	-	-	7 km
2011	66,7	11,1	-	22,2	-	-	5 km
Biblioteka							
2016	10,0	-	30,0	30,0	10,0	10,0	10 km
2011	20,0	10,0	30,0	30,0	10,0	-	9 km
Dom Kultury							
2016	10,0	-	30,0	50,0	10,0	-	10 km
2011	20,0	10,0	20,0	30,0	10,0	10,0	20 km
Szkoła (podstawowa)							
2016	60,0	10,0	10,0	20,0	-	-	6 km
2011	60,0	10,0	10,0	20,0	-	-	5 km
Placówka kulturalna*							
2016	70,0	-	10,0	10,0	10,0	-	7 km
2011	70,0	10,0	-	20,0	-	-	5 km
Placówka kulturalna albo szkoła (podstawowa)							
2016	80,0	10,0	10,0	-	-	-	4 km
Urząd Gminy							
2016	10,0	-	40,0	40,0	10,0	-	10 km
2011	10,0	-	30,0	30,0	30,0	-	10 km
2005	10,0	20,0	20,0	30,0	20,0	-	10 km

* Świetlica, biblioteka, albo Dom Kultury

Źródło: badanie ankietowe IERiGŻ-PIB

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Tabela 6.6. Odległość przestrzenna do placówek ochrony zdrowia (% ankietowanych wsi)

Lata	We wsi	1-2 km	3-4 km	5-7 km	8-10 km	Ponad 10 km	Odległość max
Ośrodek zdrowia/Gminny Ośrodek Zdrowia							
2016	22,2	-	22,2	44,5	-	22,2	17 km
2011	30,0	-	20,0	40,0	10,0	-	8 km
2005	20,0	10,0	10,0	50,0	10,0	-	8 km
Gabinet lekarski							
2016	37,5	-	37,5	12,5	-	12,5	17 km
2011	22,0	-	33,3	33,3	10,1	-	8 km
2005	30,0	10,0	10,0	40,0	10,0	-	8 km
Gabinet stomatologiczny							
2016	11,1	-	22,2	55,5	11,1	11,1	10 km
2011	10,0	-	20,0	40,0	20,0	10,0	16 km
Apteka							
2016	-	-	44,4	44,4	11,1	11,1	10 km
2011	11,1	11,1	22,2	33,4	22,2	-	10 km
2005	20,0	10,0	10,0	40,0	10,0	10,0	16 km
Pogotowie ratunkowe							
2016	-	-	-	44,5	11,1	44,4	17 km
Inne placówki NFZ							
2016	-	-	40,0	20,0	-	40,0	27 km
Placówka pomocy medycznej							
2016	55,6	-	33,3	11,1	-	-	5 km
2011	30,0	10,0	20,0	30,0	10,0	-	8 km
2005	30,0	10,0	10,0	40,0	10,0	-	8 km

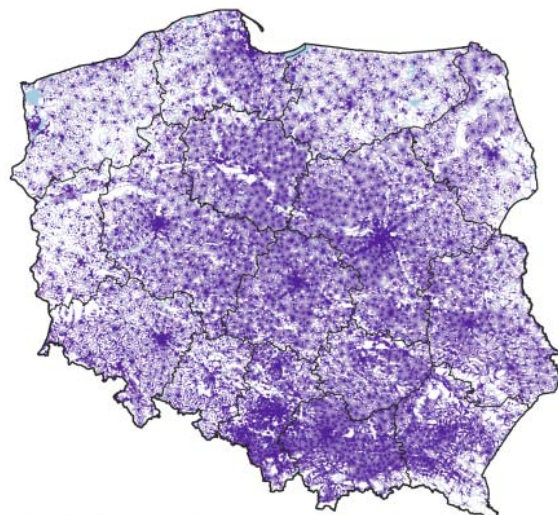
*Ośrodek zdrowia, lekarz albo lekarz stomatolog we wsi.

Źródło: badanie ankietowe IERiGŻ-PIB.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Mapa 6.1. Odległość z miejsca zamieszkania ludności do najbliższej przychodni zdrowia w 2016 roku

Ludność w wieku 0-17 lat

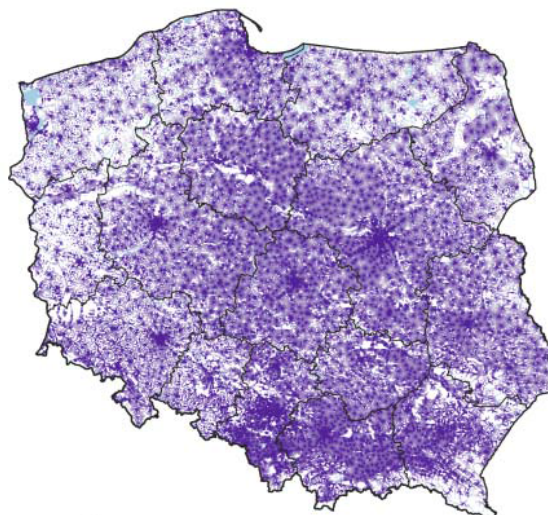

Odległość w metrach:

- 15000—26000
- 10000—14999
- 8000—9999
- 6000—7999
- 4000—5999
- 2000—3999
- 1000—1999
- 0—999

— Granice województw

Ludność w wieku 18 lat i więcej

Odległość w metrach:

- 15000—27053
- 10000—14999
- 8000—9999
- 6000—7999
- 4000—5999
- 2000—3999
- 1000—1999
- 0—999

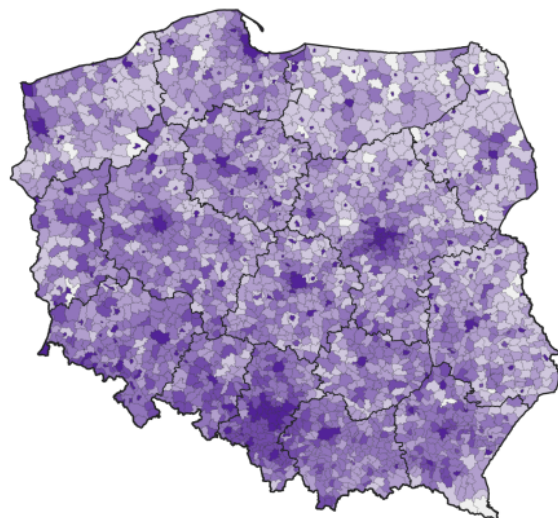
— Granice województw

Źródło: Wskaźniki dostępności terytorialnej mieszkańców Polski do wybranych obiektów użyteczności publicznej, GUS, Warszawa 2018, s. 54.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Mapa 6.2. Wskaźnik dostępności przestrzennej ludności do najbliższej przychodni zdrowia według gmin w 2016 roku

Ludność w wieku 0-17 lat

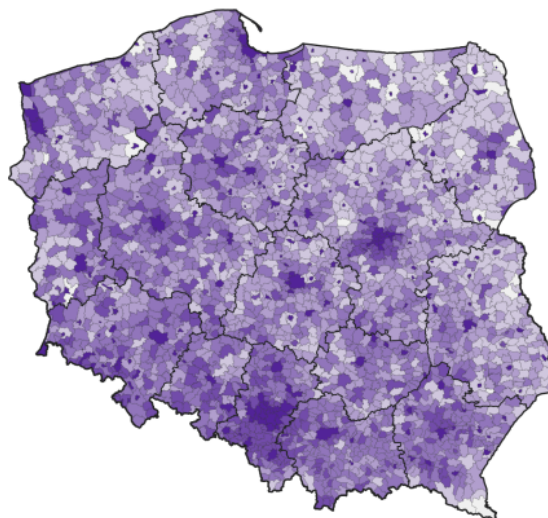

Odległość w metrach:

6000—11963	(34)
4000—5999	(443)
3000—3999	(744)
2000—2999	(728)
1000—1999	(320)
500—999	(226)

— Granice województw
— Granice gmin

Ludność w wieku 18 lat i więcej

Odległość w metrach:

6000—12063	(30)
4000—5999	(422)
3000—3999	(713)
2000—2999	(743)
1000—1999	(338)
507—999	(249)

— Granice województw
— Granice gmin

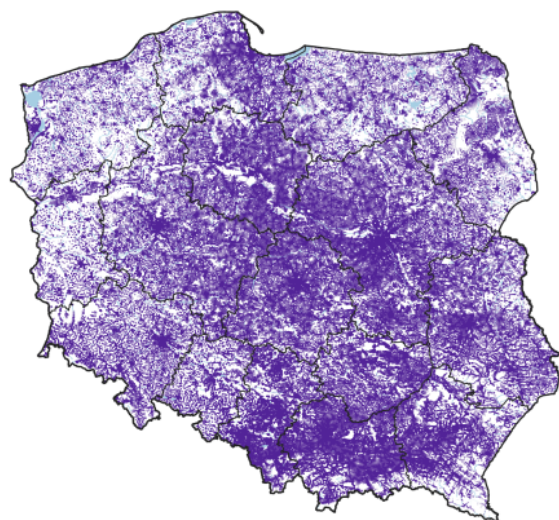
Źródło: Wskaźniki dostępności terytorialnej mieszkańców Polski do wybranych obiektów użyteczności publicznej, GUS, Warszawa 2018, s. 55.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Mapa 6.3. Czas dojazdu ludności z miejsca zamieszkania do najbliższej przychodni zdrowia według gmin w 2016 roku

Ludność w wieku 0-17 lat

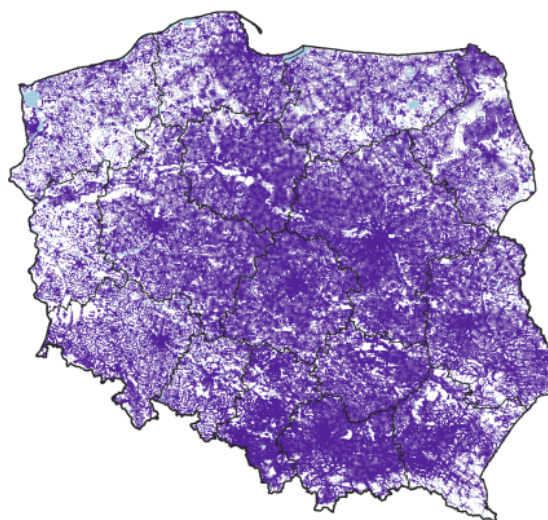

Czas dojazdu
w minutach:

- 60:00—61:54
- 30:00—59:59
- 25:00—29:59
- 20:00—24:59
- 15:00—19:59
- 10:00—14:59
- 5:00—9:59
- 0—4:59

— Granice województw

Ludność w wieku 18 lat i więcej

Czas dojazdu
w minutach:

- 60:00—63:30
- 30:00—59:59
- 25:00—29:59
- 20:00—24:59
- 15:00—19:59
- 10:00—14:59
- 5:00—9:59
- 0—4:59

— Granice województw

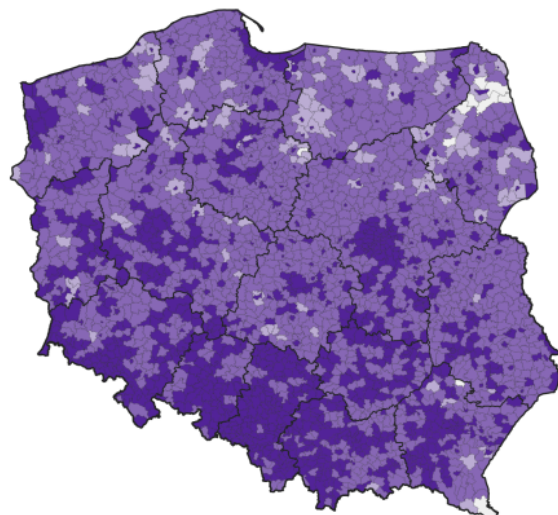
Źródło: Wskaźniki dostępności terytorialnej mieszkańców Polski do wybranych obiektów użyteczności publicznej, GUS, Warszawa 2018, s. 57.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Mapa 6.4. Wskaźnik dostępności czasowej ludności do najbliższej przychodni zdrowia według gmin w 2016 roku

Ludność w wieku 0-17 lat

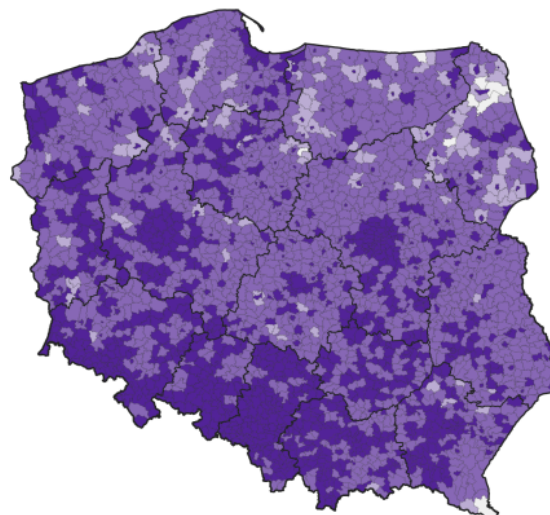

Czas dojazdu
w minutach:

15:00—21:07	(11)
10:00—14:59	(109)
5:00—9:59	(1346)
2:30—4:59	(1029)

— Granice województw
— Granice gmin

Ludność w wieku 18 lat i więcej

Czas dojazdu
w minutach:

15:00—22:18	(8)
10:00—14:59	(110)
5:00—9:59	(1295)
2:30—4:59	(1082)

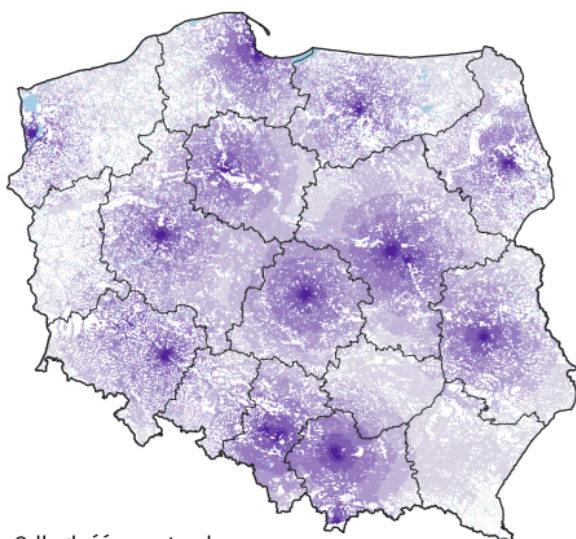
— Granice województw
— Granice gmin

Źródło: Wskaźniki dostępności terytorialnej mieszkańców Polski do wybranych obiektów użyteczności publicznej, GUS, Warszawa 2018, s. 58.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Mapa 6.5. Odległość z miejsca zamieszkania ludności do najbliższego szpitala klinicznego w 2016 roku

Ludność w wieku 0-17 lat

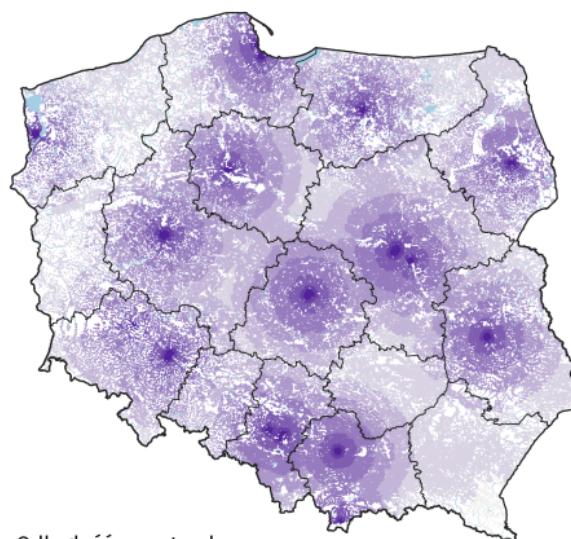

Odległość w metrach:

- 200000—268901
- 100000—199999
- 75000—99999
- 50000—74999
- 25000—49999
- 10000—24999
- 5000—9999
- 0—4999

—— Granice województw

Ludność w wieku 18 lat i więcej

Odległość w metrach:

- 200000—275850
- 100000—199999
- 75000—99999
- 50000—74999
- 25000—49999
- 10000—24999
- 5000—9999
- 0—4999

—— Granice województw

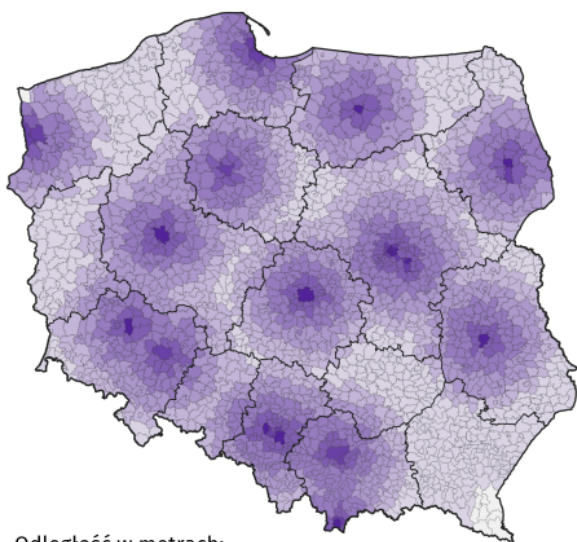
Źródło: Wskaźniki dostępności terytorialnej mieszkańców Polski do wybranych obiektów użyteczności publicznej, GUS, Warszawa 2018, s. 59.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Mapa 6.6. Wskaźnik dostępności przestrzennej ludności do najbliższego szpitala klinicznego według gmin w 2016 roku

Ludność w wieku 0-17 lat

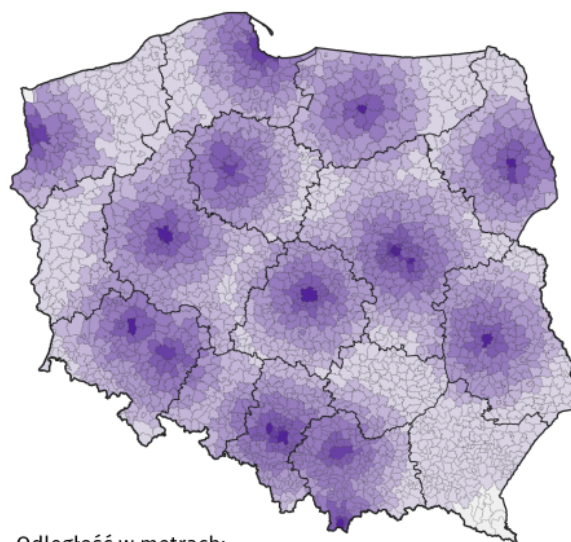
Ludność w wieku 18 lat i więcej

Odległość w metrach:

200000—230875	(10)
100000—199999	(537)
75000—99999	(553)
50000—74999	(641)
25000—49999	(523)
10000—24999	(189)
5000—9999	(25)
2500—4999	(17)

— Granice województw
— Granice gmin

Odległość w metrach:

200000—244568	(12)
100000—199999	(543)
75000—99999	(551)
50000—74999	(645)
25000—49999	(513)
10000—24999	(189)
5000—9999	(25)
2500—4999	(17)

— Granice województw
— Granice gmin

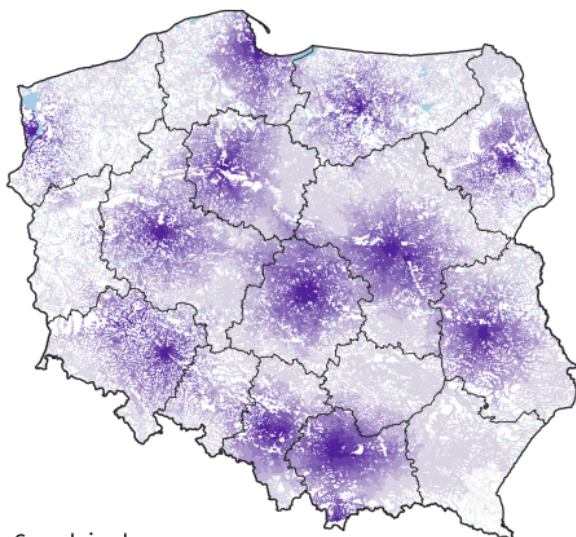
Źródło: Wskaźniki dostępności terytorialnej mieszkańców Polski do wybranych obiektów użyteczności publicznej, GUS, Warszawa 2018, s. 61.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Mapa 6.7. Czas dojazdu ludności z miejsca zamieszkania do najbliższego szpitala klinicznego w 2016 roku

Ludność w wieku 0-17 lat

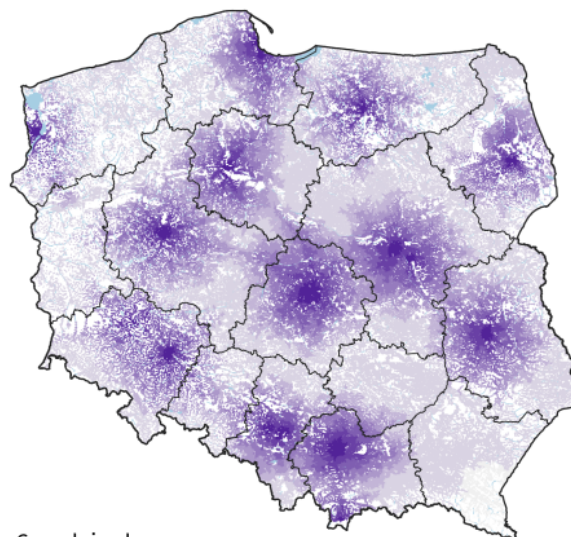

Czas dojazdu
w minutach:

- 180:00–320:20
- 90:00–179:59
- 75:00–89:59
- 60:00–74:59
- 45:00–59:59
- 30:00–44:59
- 15:00–29:59
- 0–14:59

— Granice województw

Ludność w wieku 18 lat i więcej

Czas dojazdu
w minutach:

- 180:00–329:38
- 90:00–179:59
- 75:00–89:59
- 60:00–74:59
- 45:00–59:59
- 30:00–44:59
- 15:00–29:59
- 0–14:59

— Granice województw

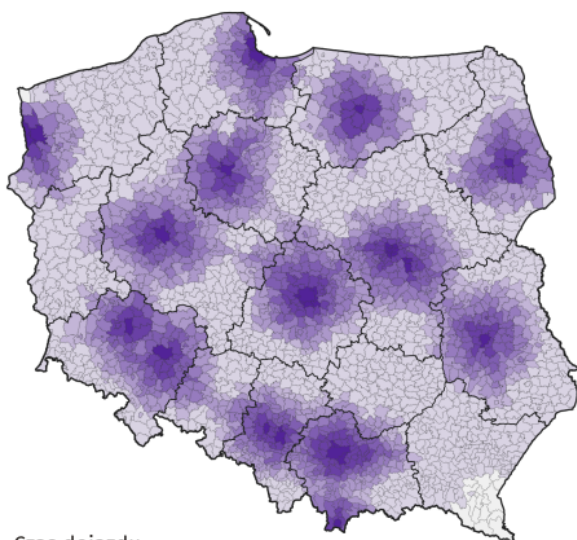
Źródło: Wskaźniki dostępności terytorialnej mieszkańców Polski do wybranych obiektów użyteczności publicznej, GUS, Warszawa 2018, s. 63.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Mapa A. 6.8. Wskaźnik dostępności czasowej ludności do najbliższego szpitala klinicznego według gmin w 2016 roku

Ludność w wieku 0-17 lat

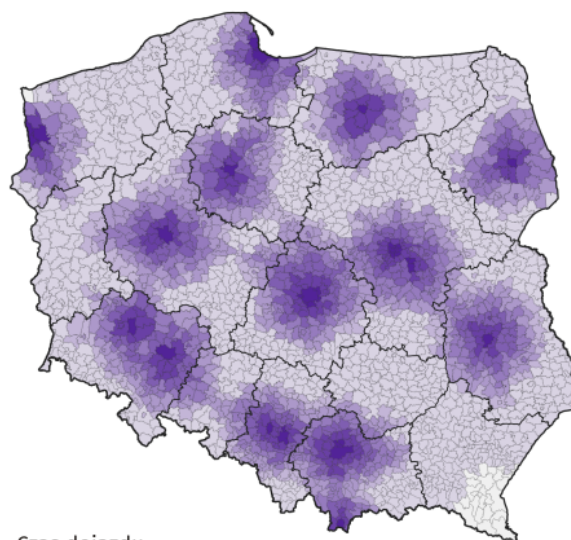
Ludność w wieku 18 lat i więcej

Czas dojazdu
w minutach:

180:00–229:24	(17)
90:00–179:59	(1039)
75:00–89:59	(245)
60:00–74:59	(399)
45:00–59:59	(351)
30:00–44:59	(239)
15:00–29:59	(164)
7:30–14:59	(41)

— Granice województw
— Granice gmin

Czas dojazdu
w minutach:

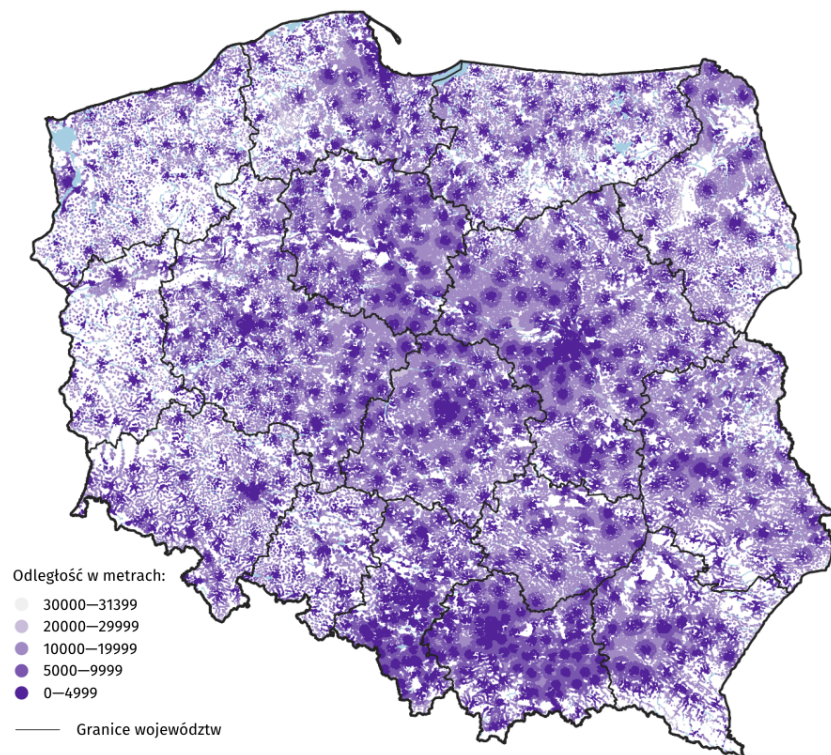
180:00–255:48	(24)
90:00–179:59	(1041)
75:00–89:59	(242)
60:00–74:59	(401)
45:00–59:59	(352)
30:00–44:59	(240)
15:00–29:59	(155)
7:30–14:59	(40)

— Granice województw
— Granice gmin

Źródło: Wskaźniki dostępności terytorialnej mieszkańców Polski do wybranych obiektów użyteczności publicznej, GUS, Warszawa 2018, s. 64.

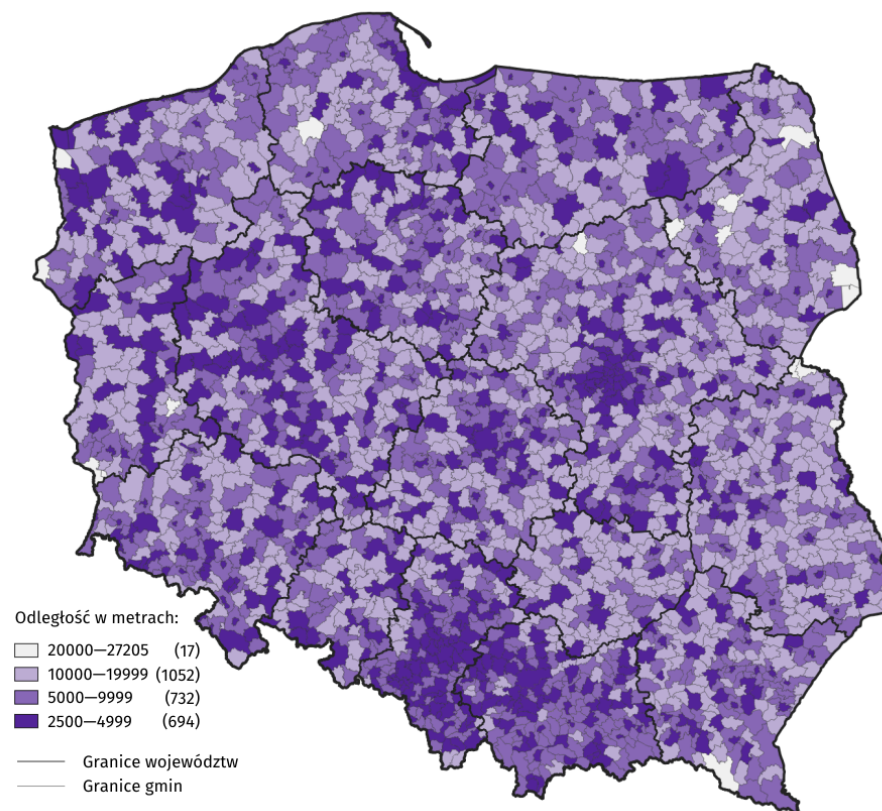

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Mapa 6.9. Odległość z miejsca zamieszkania ludności do najbliższej stacji pogotowia ratunkowego w 2016 roku

Źródło: Wskaźniki dostępności terytorialnej mieszkańców Polski do wybranych obiektów użyteczności publicznej, GUS, Warszawa 2018, s. 66.

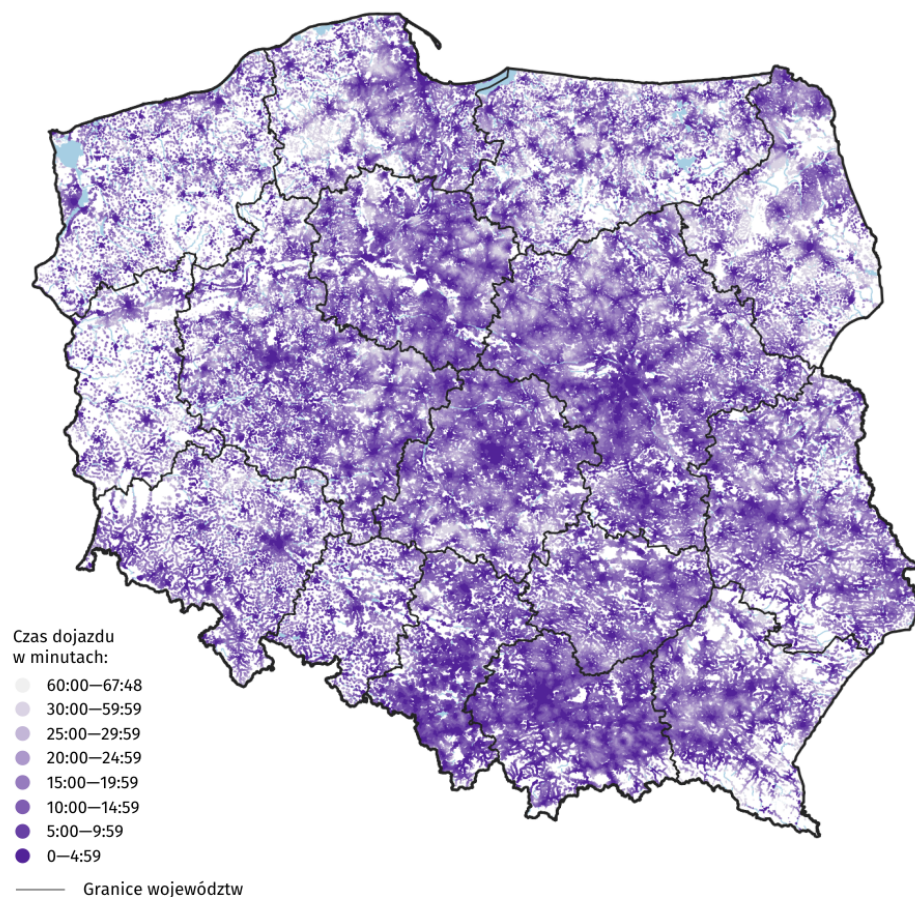

Mapa 6.10. Wskaźnik dostępności przestrzennej ludności do najbliższej stacji pogotowia ratunkowego według gmin w 2016 roku

Źródło: Wskaźniki dostępności terytorialnej mieszkańców Polski do wybranych obiektów użyteczności publicznej, GUS, Warszawa 2018, s. 67.

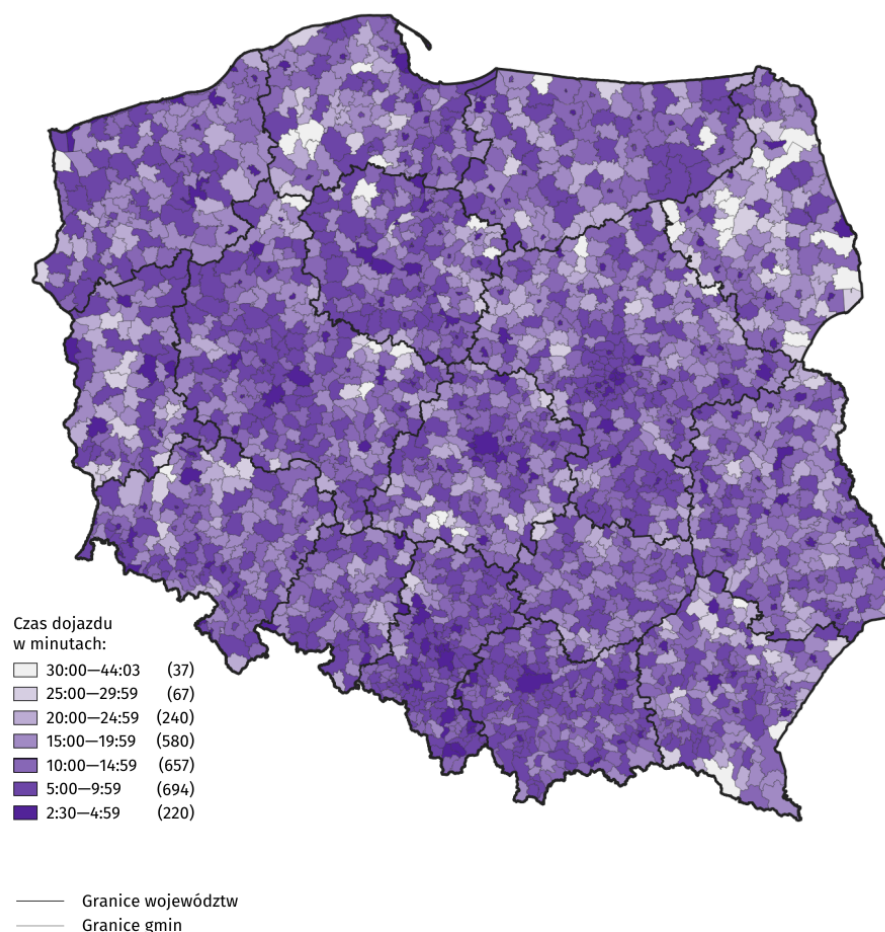

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Mapa 6.11. Czas dojazdu ludności z miejsca zamieszkania do najbliższej stacji pogotowia ratunkowego w 2016 roku

Źródło: Wskaźniki dostępności terytorialnej mieszkańców Polski do wybranych obiektów użyteczności publicznej, GUS, Warszawa 2018, s. 68.

Mapa 6.12. Wskaźnik dostępności czasowej ludności do najbliższej stacji pogotowia ratunkowego według gmin w 2016 roku

Źródło: Wskaźniki dostępności terytorialnej mieszkańców Polski do wybranych obiektów użyteczności publicznej, GUS, Warszawa 2018, s. 69.

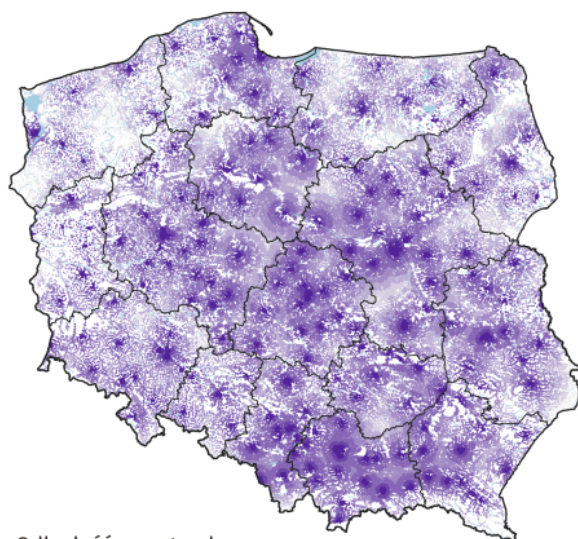

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Mapa 6.13. Odległość z miejsca zamieszkania ludności do najbliższego oddziału ratunkowego w 2016 roku

Ludność w wieku 0-17 lat

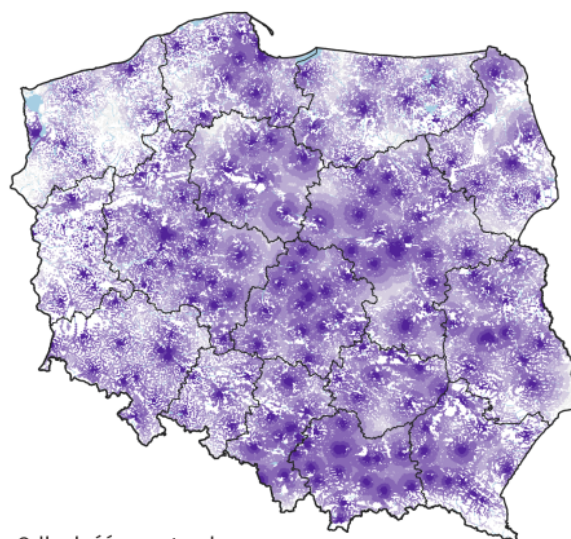
Ludność w wieku 18 lat i więcej

Odległość w metrach:

- 50000—79729
- 40000—49999
- 30000—39999
- 20000—29999
- 10000—19999
- 5000—9999
- 0—4999

— Granice województw

Odległość w metrach:

- 50000—79644
- 40000—49999
- 30000—39999
- 20000—29999
- 10000—19999
- 5000—9999
- 0—4999

— Granice województw

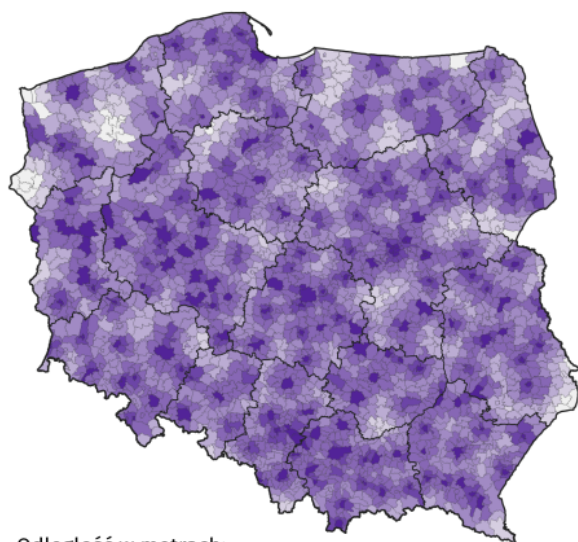
Źródło: Wskaźniki dostępności terytorialnej mieszkańców Polski do wybranych obiektów użyteczności publicznej, GUS, Warszawa 2018, s. 70.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Mapa 6.14. Wskaźnik dostępności przestrzennej ludności do najbliższego oddziału ratunkowego według gmin w 2016 roku

Ludność w wieku 0-17 lat

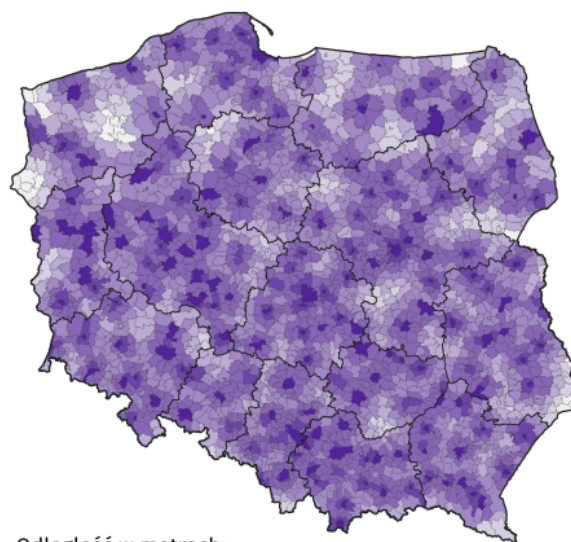
Ludność w wieku 18 lat i więcej

Odległość w metrach:

50000—54774	(23)
40000—49999	(77)
30000—39999	(309)
20000—29999	(723)
10000—19999	(986)
5000—9999	(198)
2500—4999	(179)

— Granice województw
— Granice gmin

Odległość w metrach:

50000—54806	(23)
40000—49999	(79)
30000—39999	(305)
20000—29999	(721)
10000—19999	(998)
5000—9999	(190)
2500—4999	(179)

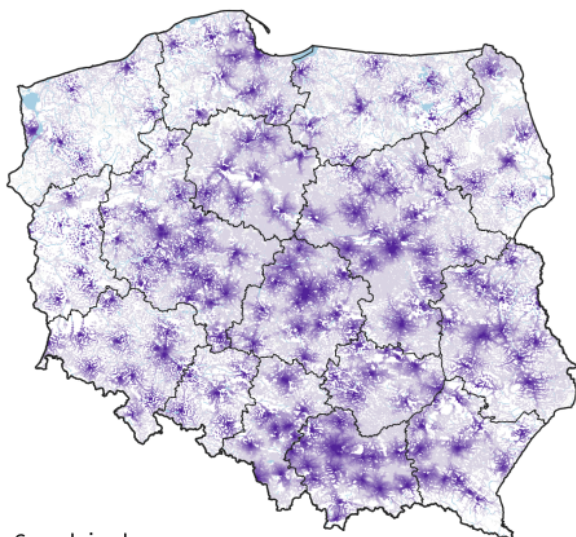
— Granice województw
— Granice gmin

Źródło: Wskaźniki dostępności terytorialnej mieszkańców Polski do wybranych obiektów użyteczności publicznej, GUS, Warszawa 2018, s. 72.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Mapa 6.15. Czas dojazdu ludności z miejsca zamieszkania do najbliższego oddziału ratunkowego w 2016 roku

Ludność w wieku 0-17 lat

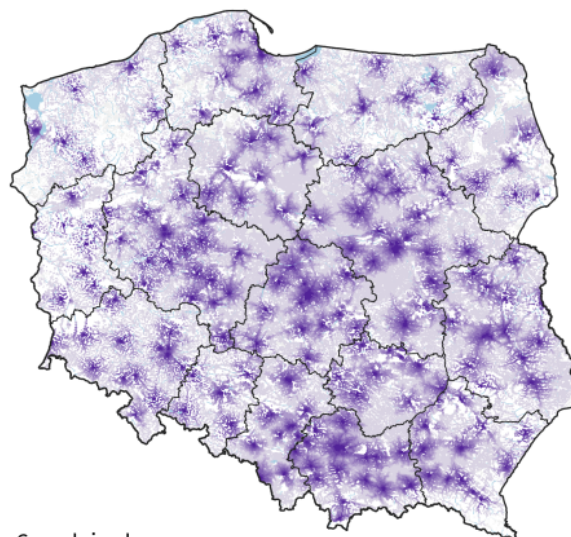

Czas dojazdu
w minutach:

- 60:00—107:30
- 30:00—59:59
- 25:00—29:59
- 20:00—24:59
- 15:00—19:59
- 10:00—14:59
- 5:00—9:59
- 0—4:59

— Granice województw

Ludność w wieku 18 lat i więcej

Czas dojazdu
w minutach:

- 60:00—107:30
- 30:00—59:59
- 25:00—29:59
- 20:00—24:59
- 15:00—19:59
- 10:00—14:59
- 5:00—9:59
- 0—4:59

— Granice województw

Źródło: Wskaźniki dostępności terytorialnej mieszkańców Polski do wybranych obiektów użyteczności publicznej, GUS, Warszawa 2018, s. 73.

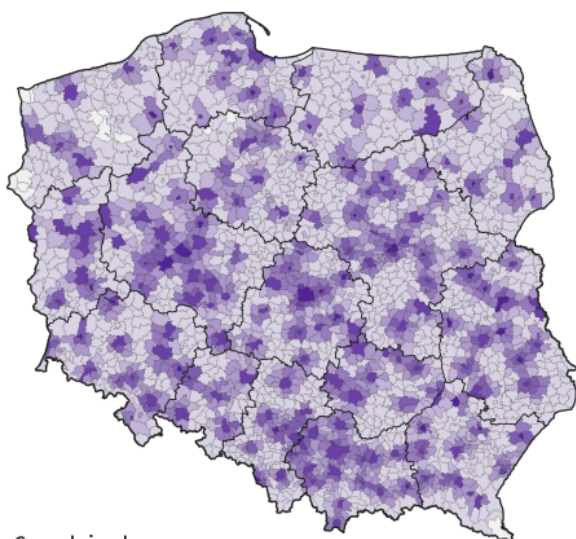

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Mapa 6.16. Wskaźnik dostępności czasowej ludności do najbliższego oddziału ratunkowego według gmin w 2016 roku

Ludność w wieku 0-17 lat

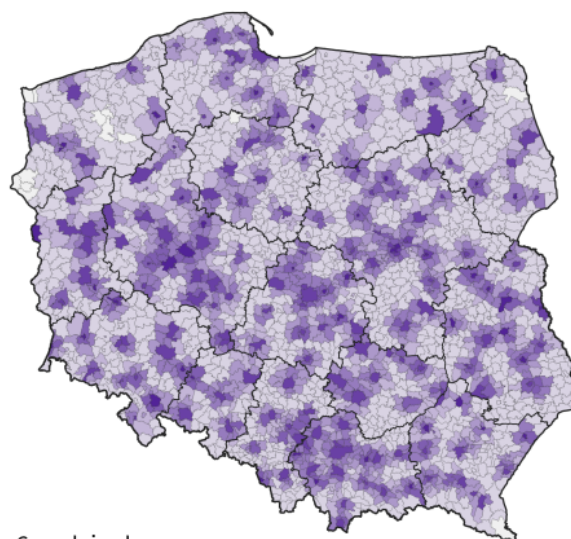
Ludność w wieku 18 lat i więcej

Czas dojazdu
w minutach:

60:00—66:12	(18)
30:00—59:59	(1093)
25:00—29:59	(297)
20:00—24:59	(386)
15:00—19:59	(350)
10:00—14:59	(164)
5:00—9:59	(136)
2:31—4:59	(51)

— Granice województw
— Granice gmin

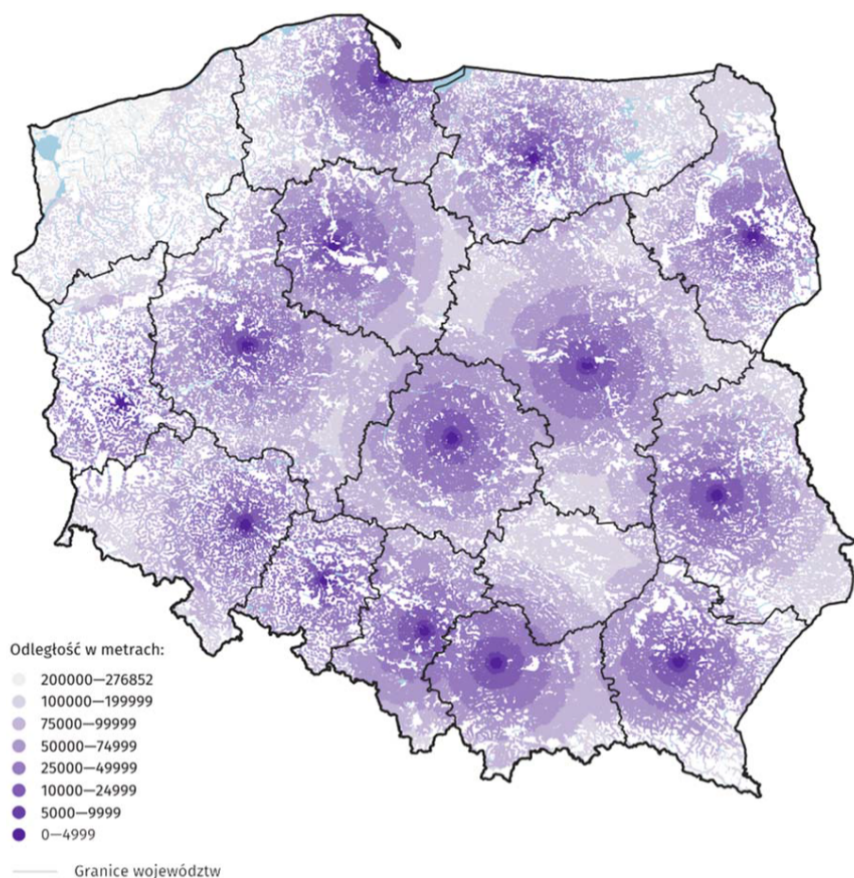
Czas dojazdu
w minutach:

60:00—66:00	(17)
30:00—59:59	(1078)
25:00—29:59	(314)
20:00—24:59	(383)
15:00—19:59	(355)
10:00—14:59	(162)
5:00—9:59	(129)
2:31—4:59	(57)

— Granice województw
— Granice gmin

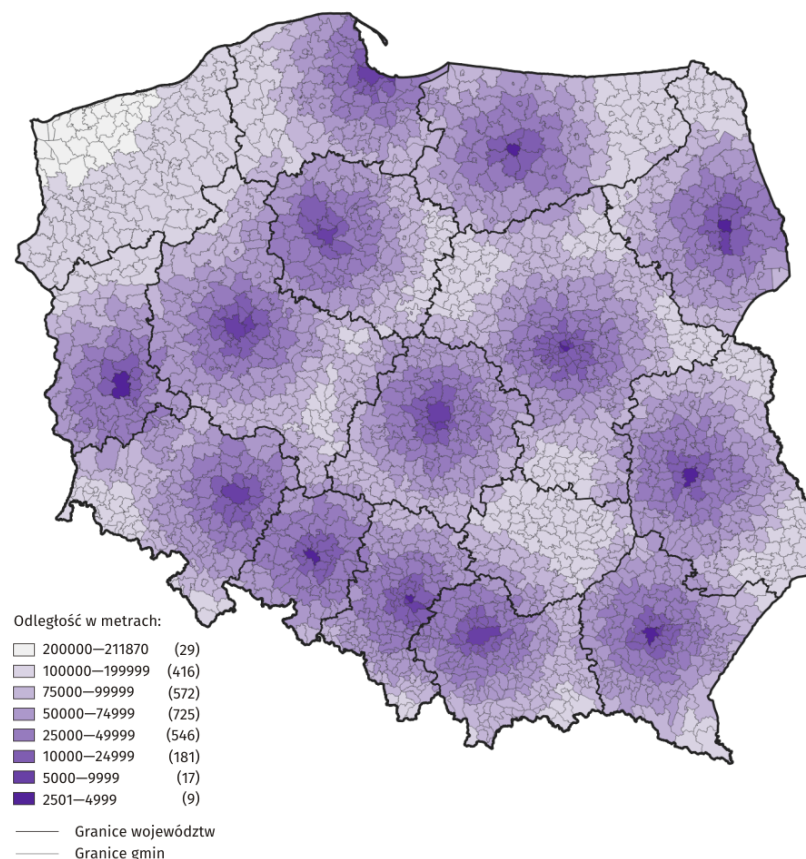
Źródło: Wskaźniki dostępności terytorialnej mieszkańców Polski do wybranych obiektów użyteczności publicznej, GUS, Warszawa 2018, s. 75.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Mapa 6.17. Odległość z miejsca zamieszkania ludności do najbliższego centrum urazowego w 2016 roku

Źródło: Wskaźniki dostępności terytorialnej mieszkańców Polski do wybranych obiektów użyteczności publicznej, GUS, Warszawa 2018, s. 76.

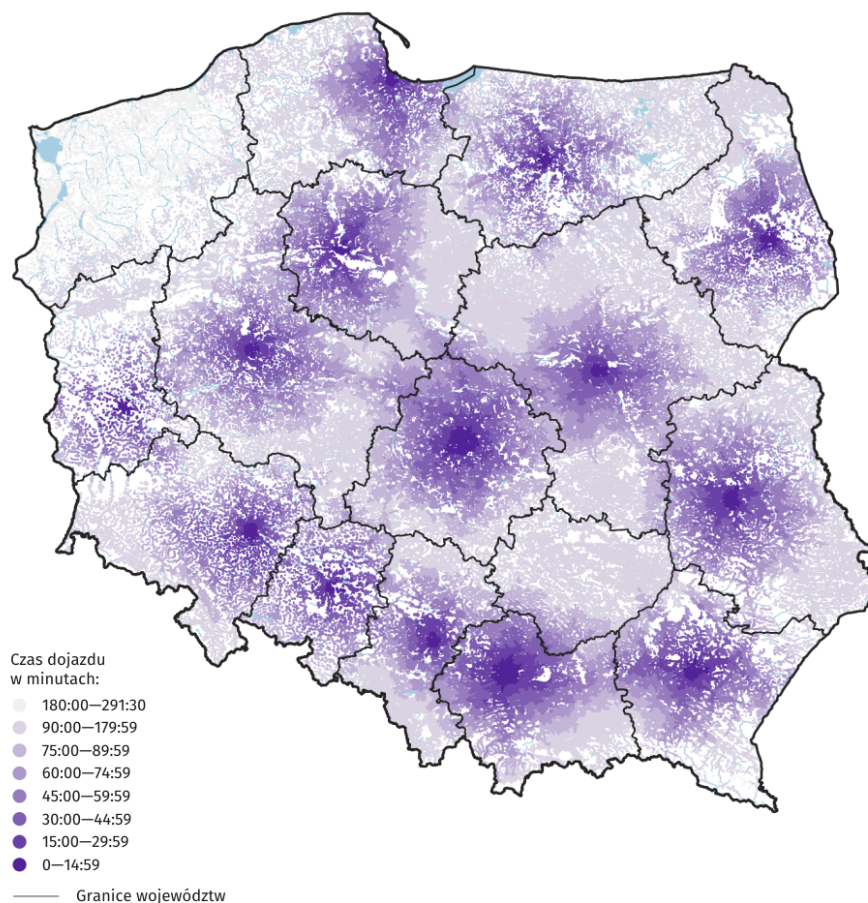

Mapa 6.18. Wskaźnik dostępności przestrzennej ludności do najbliższego centrum urazowego według gmin w 2016 roku

Źródło: Wskaźniki dostępności terytorialnej mieszkańców Polski do wybranych obiektów użyteczności publicznej, GUS, Warszawa 2018, s. 77.

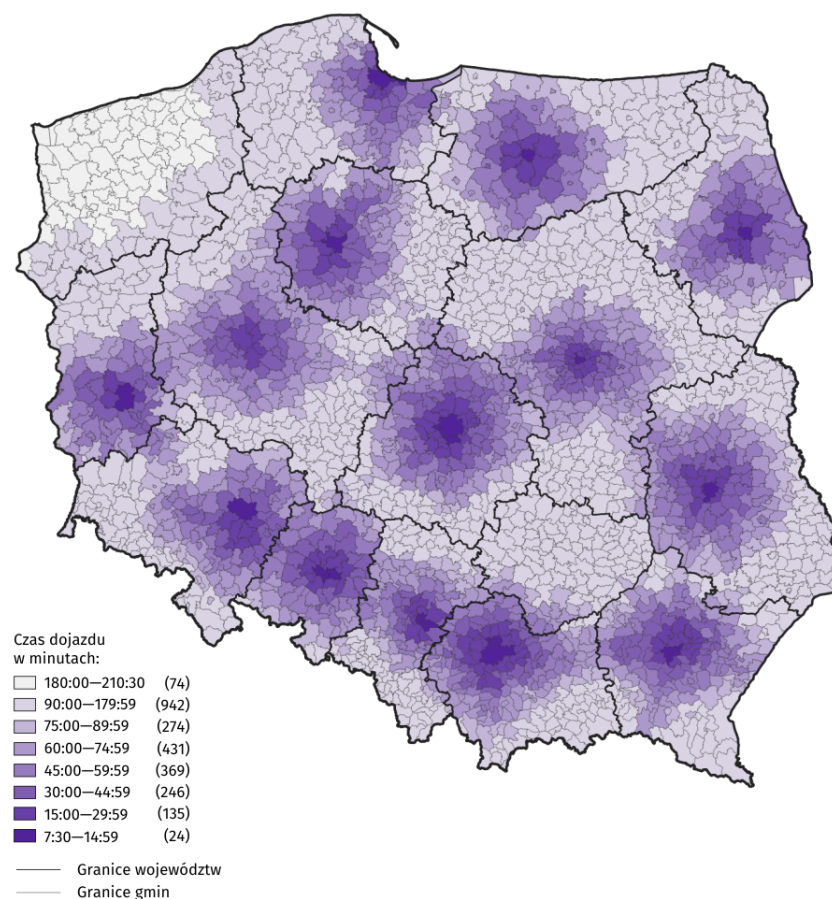

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Mapa 6.19. Czas dojazdu ludności z miejsca zamieszkania do najbliższego centrum urazowego w 2016 roku

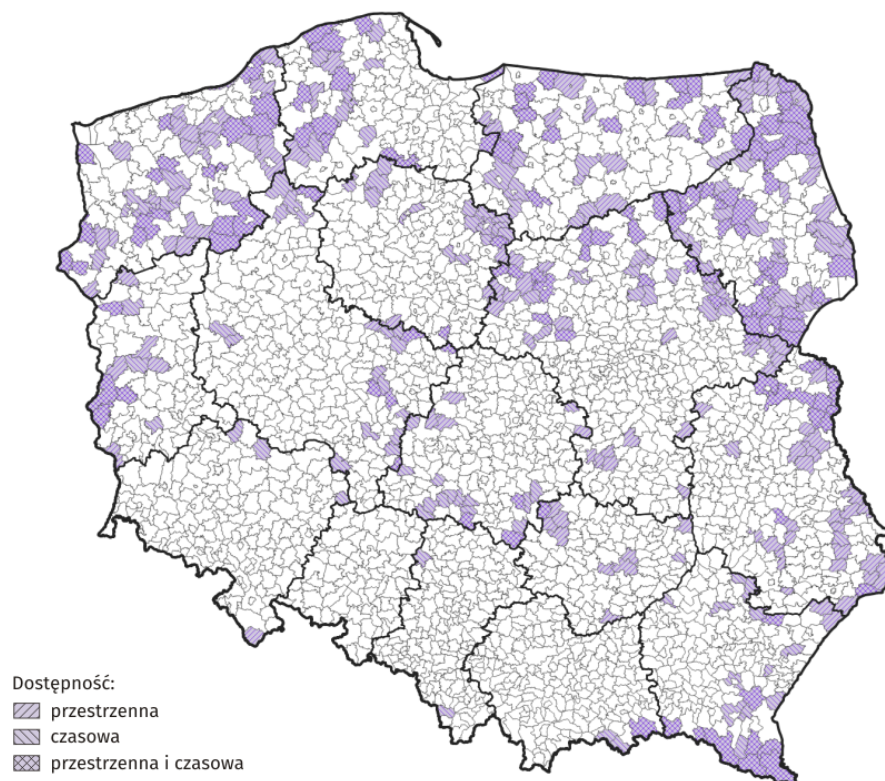
Źródło: Wskaźniki dostępności terytorialnej mieszkańców Polski do wybranych obiektów użyteczności publicznej, GUS, Warszawa 2018, s. 78.

Mapa 6.20. Wskaźnik dostępności czasowej ludności do najbliższego centrum urazowego według gmin w 2016 roku

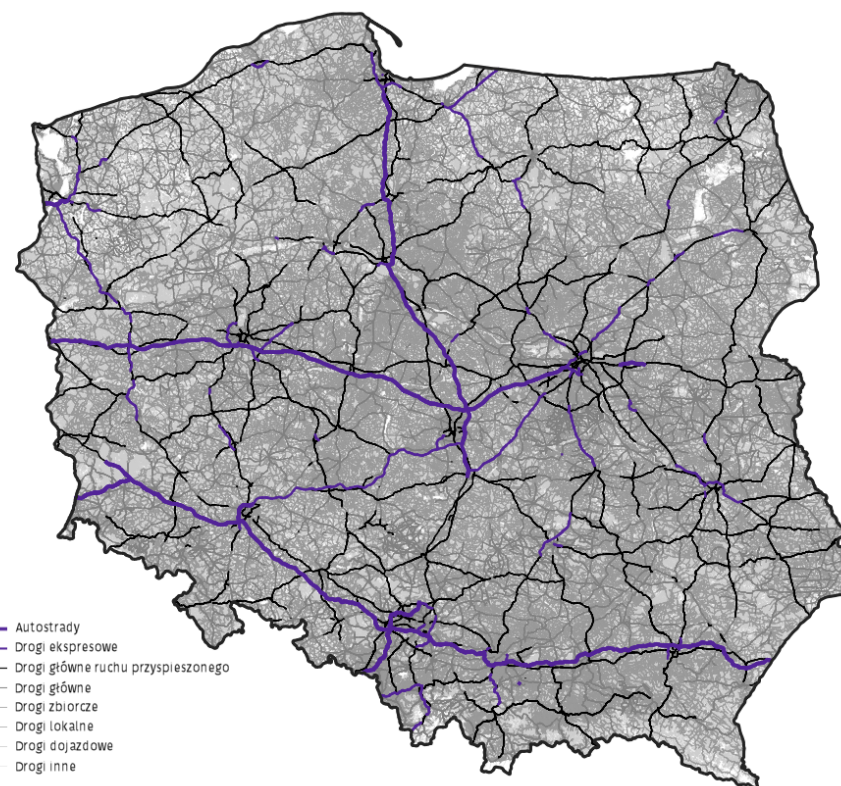
Źródło: Wskaźniki dostępności terytorialnej mieszkańców Polski do wybranych obiektów użyteczności publicznej, GUS, Warszawa 2018, s. 79.

Załącznik nr 2. Analiza SWOT Cel 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa

Mapa 6.21. Gminy o najslabszej dostępności przestrzennej i czasowej do usług publicznych w 2016 roku

Źródło: Wskaźniki dostępności terytorialnej mieszkańców Polski do wybranych obiektów użyteczności publicznej, GUS, Warszawa 2018, s. 93.

Mapa 6.22. Sieć drogowa wykorzystana na potrzeby badania GUS w 2016 roku

Źródło: Wskaźniki dostępności terytorialnej mieszkańców Polski